

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

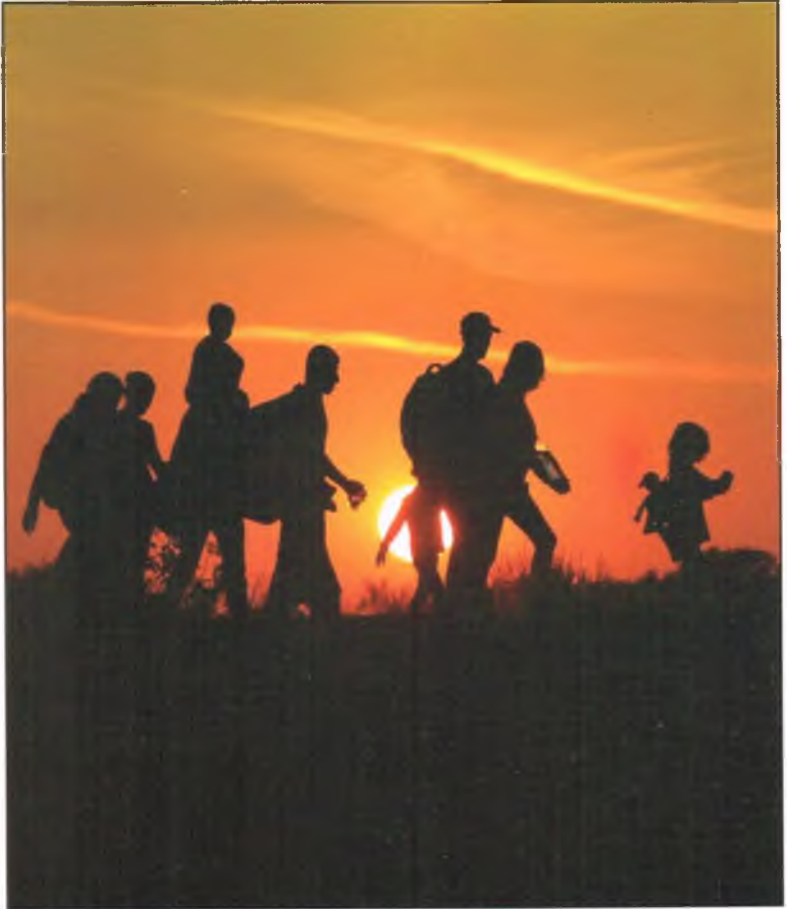
Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

JEAN JAQUÉS ROUSSEAU

İNSANLAR ARASINDAKİ EŞİTSİZLİĞİN TEMELİ VE KÖKENLERİ

JEAM JAGUES ROUSSEAU • IMA LAR SINDAKI ESIT SIZLIGIN TEMELI VE KÖKLENLERİ

İNSANLAR ARASINDAKİ EŞİTSİZLİĞİN TEMELİ VE KÖKENLERİ

ISBN 978 - 975 - 385 - 450 - 4

Dizgi ve Düzenleme: Yağmur Işık

Baskı: Nazlı Koçak-Deniz Matbaa Mücellit (Sertifika No: 40200)

Gümüşsuyu Cad. Topkapı Center B Blok Kat: 2 No: 403

Topkapı / Zeytinburnu İstanbul (0-212) 613 30 06

1. Basım Şubat 2018

ODA YAYINLARI TURİZM SAN. VE TİC. LTD. ŞTİ.
Narlıbahçe Sokak No: 9/1 Cağaloğlu - İSTANBUL
Tel: (0212) 252 07 63 - 252 87 53 Faks: 249 79 62

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

JEAN JACQUES ROUSSEAU

Çeviren:
ELİF YILDIRIM

İNSANLAR ARASINDAKİ EŞİTSİZLİĞİN TEMELİ VE KÖKENLERİ

ÖNSÖZ

İnsanla ilgili bütün bilimler arasında en yararlısı ve en kusurlusu bana insanlıkla ilgili olanı gibi görünüyor; ve şunu söylemeye cesaret edeceğim: Delphi Tapınağı'ndaki yazıt, tek başına, ahlakçıların bugüne kadar yazmış oldukları koca koca ciltlerde bulunanlardan çok daha önemli ve çok daha güç bir kaideyi içermektedir.⁽¹⁾ Bu yüzden aşağıdaki diskurun konusunu, felsefenin ortaya atabileceği en ilginç, fakat bizler için ne büyük bir şanssızlıktır ki, filozofların çözümlemek zorunda kaldıkları en zorlu sorunlardan biri olarak kabul ediyorum. Zira işe insanlığı tanımakla başlamazsak eğer, insanlar arasındaki eşitsizliğin kaynağını nasıl bilebiliriz? Ve insan doğuştan gelen yaradılışında zamanın ve mekânın birbiri ardı sıra yaratmış olduğu bütün değişimlerin arasından nasıl kendini tabiatın onu yarattığı şekilde görmeyi ümit edebilir? Nasıl tabiatındaki temel özellikler ile kendi ilkel durumunu değiştirmek için koşullarının ve kaydetmiş olduğu ilerlemelerin yaptığı ekleri birbirinden ayırt edebilir? Tıpkı zaman, fırtınalar ve denizler tarafından şekli öylesine bozulmuş olan, öyle ki artık bir Tanrı'dan ziyade vahşi bir hayvana benzeyen Glaucus'un heykeli gibi insan ruhu da toplumda, her gün sürekli olarak yeniden doğan binlerce neden tarafından, edinilen birçok bilgi ve hata tarafından,

(1) Söz konusu yazıtta "Kendini tanı" yazmaktadır.

vücut yapısında gerçekleşen değişiklikler tarafından ve sürekli olarak birbiriyle çatışan tutkular tarafından değiştirilmekte, başkalaştırılmakta, deyim yerindeyse hemen hemen tanınmayacak bir hale gelene kadar görünüş değiştirmektedir. Artık o sürekli olarak sabit ve değişmez prensipler doğrultusunda hareket eden bir varlık olmak yerine, Yaratıcı'nın damgasını vurduğu o göksel ve görkemli sadelik yerine onda sadece düşündüğünü zanneden tutku ile giderek delirmekte olan idrakin dehşetengiz bir çelişisini bulmaktayız.

Bundan daha da kötüsü kaydetmiş olduğu her gelişme insan ırkını, içinde bulunduğu ilkel durumdan biraz daha uzağa taşıdığı için ne kadar çok keşif yaparsak kendimizi bütün o keşiflerin en önemlisini yapabilmenin vasıtalarından o kadar mahrum kılıyoruz. Yani bir anlamda tam da insanı inceleyerek onu tanıma olanağını kendi gücümüzün sınırlarının dışına çıkarıyoruz.

Muhtelif fiziksel sebepler bugün aralarından bazılarında gözlemlenebilen çeşitlilikleri meydana getirmeden önce tıpkı her türden hayvanın birbirine eşit olması gibi eşit oldukları kabul edilen insanları şimdi birbirinden ayırmakta olan farklılıkların kökenini, insanın yaradılışında bu birbiri ardı sıra meydana gelen değişikliklerde aramız gerektiğini idrak etmek kolaydır.

Aslında ne şekilde gerçekleşmiş olurlarsa olsunlar bu temel değişikliklerin her türün bütün bireylerini aynı anda ve aynı biçimde değiştirebileceği düşünülemez. Onlardan bazılarının durumları giderek iyileşir veya kötüleşirken ve tabiatlarından gelmeyen muhtelif iyi veya kötü özellikler edinirken diğerleri de daha uzun bir süre boyunca başlangıçtaki durumlarında kalmaya devam etmişlerdir. Hiç kuşkusuz ki bu, genel terimlerle bu şekilde altını çizmenin gerçek sebeplerini tam olarak tahmin etmeye çalışmak-

tan çok daha kolay olduğu, insanlar arasındaki eşitsizliğin ilk kaynağıdır.

Bu yüzden okuyucularım keşfedilmesi bana böylesine güç görünen bir şeyi anlamış olmakla övündüğümü sanmasınlar sakın. Birtakım argümanlara giriştim, bazı tahminlerde bulunmayı göze aldım ve bunları da güçlüğü çözebilme umudundan ziyade üzerine biraz olsun ışık tutabilme ve sorunu gerçek biçimine indirgeme fikriyle yaptım. Belki başkaları aynı yol üzerinde çok daha büyük bir kolaylıkla ilerleyebilirler ama yine de o yolun sonuna varmak için hiç kimse için çok kolay olmayacaktır. Zira insanın gerçek tabiatında doğuştan gelenle yapay olan arasında düzgün bir ayırım yapabilmek veya artık var olmayan belki de hiçbir zaman var olmamış ve muhtemelen hiçbir zaman da var olmayacak ama yine de şimdi içinde bulunduğumuz durum üzerine gerçeğe uygun bir yargı şekillendirebilmek için hakkında doğru fikirlere sahip olmamızın gerektiği bir durum üzerine gerçek bir fikir oluşturabilmek hiç de kolay bir görev değildir. Bu görev aslında bu konu üzerine sağlam gözlemlerde bulunabilmek isteyen herhangi birinin alması gereken önlemlerin neler olduğunu tam olarak belirleyebilmesini mümkün kılması için gerekeceği düşünülenden daha fazla felsefe gerektirmektedir ve bana öyle gelmektedir ki aşağıdaki probleme getirilebilecek iyi bir çözüm çağımızın Aristoteles ve Pliny's'lerine layık olacaktır. Gerçek insanı keşfedebilmek için hangi deneylerin yapılması gerekecektir. Ve toplumumuzun içinde bulunduğu durumda bu deneyler nasıl yapılacaktır?

Şimdiye kadar bu problemin çözümünü üzerime almaktan ziyade konu üzerinde, çağımızın büyük filozoflarının böylesi deneyleri yönetebilmek ve en güçlü hükümdarlarımızın da onları yapabilmek için pek de yeterli

olamayacaklarını önceden belirtmeye cüret edebilecek kadar düşünmüş olduğumu sanıyorum. Böylesi bir kombinasyona bilhassa da başarıya ulaşabilmek için her iki tarafta da bulunması gerekli sebat, daha doğrusu birbirini izleyecek zekâ ve iyi niyet olmaksızın iştirak etmek pek de akıllıca olmayacaktır.

Yapılması son derece güç ve şimdiye kadar üzerinde çok az düşünülmüş olan bu araştırmalar yine de insan toplumunun gerçek temelleri üzerine bilgi sahibi olmaktan bizi mahrum eden çok sayıda güçlüğü çözebilmek için elimizde kalan yegâne araçlardır. Tabii hukukun gerçek tanımına bu kadar çok belirsizlik ve anlaşılmazlık veren şey de insan tabiatına yönelik bu cehaletimizden başka bir şey değildir. Zira, hukuk fikri, der Burlamaqui ve bilhassa da tabii hukuk fikri, açıkça insan tabiatına yönelik fikirlerdir. O halde bizatihi, bu tabiatın kendisinden, diye devam eder, insanın durumu ve yaradılışından hareket ederek bu bilimin ilk prensiplerini çıkarsamamız gerekir.

Bu önemli konuyu ele almış olan farklı yazarlar arasında fikir birliğinin ne kadar az olduğunu görünce şaşkınlık ve utanç duymaktan kendini alamıyor insan. Daha önemli yazarlar arasında ise aynı fikri savunan iki tanesini bulmak neredeyse imkânsız. En temel prensipler üzerinde kasten birbirleriyle ters düşmek için ellerinden geleni yapmış görünen eski çağ filozoflarından bahsetmiyorum bile. Romalı hukuk adamlarına gelince, onlar insanları ve hayvanları, aralarında hiçbir ayırım yapmaksızın aynı tabiat kanununa boyun eğdirirler çünkü bu ad altında tabiatın buyurduğu kanundan ziyade tabiatın tabi olduğu kanunu düşünürler, daha doğrusu söz konusu terimin, ondan bütün canlı varlıklar arasında onların karşılıklı olarak varlıklarını muhafaza edebilmeleri için tabiat tarafından tesis edilmiş olan genel ilişkilerin ifadesinden başka bir şey an-

lamayan hukuk adamları arasında kabul edilmiş özel masnasından dolayı bu durum böyledir. Kanun teriminden anladıkları ahlaki bir varlığa yani zekâsı olan, özgür ve diğer varlıklarla olan ilişkileri içinde düşünülen bir varlığa buyurulmuş bir kuraldan başka bir şey olmayan modernler dolayısıyla tabii kanunun yargı yetkisini kendisine mantık bağışlanmış yegâne hayvan olan insanla sınırlamışlardır. Fakat her biri kendi usulüne göre bu kanunu tarif ederken onu öylesine metafizik prensipler üzerine tesis etmişlerdir ki aramızda bu kanunların kendileri için olduğunu keşfetmek şöyle dursun onları anlamaya muktedir çok az insan bulunmaktadır. Öyle ki bu okumuş insanların yaptığı, geri kalan her şeyde birbirlerinden farklı olan bu tanımlamalar yalnızca tek bir noktada, son derece bilge bir ahlakçı ve derin bir metafizikçi olmaksızın tabiat kanununu anlamanın ve dolayısıyla da ona itaat etmenin imkânsız olduğu görüşü üzerinde birleşirler. Bunun anlamı ise toplumun tesis edilmesinde insanlığın, toplum durumunda dahi ancak çok az sayıda insan tarafından ve pek büyük güçlüklerle edinilmiş bir yetiyi kullanmış olması gerektiğidir.

Tabiat hakkında bu kadar az şey bilirken ve kanun teriminin anlamı üzerinde bu kadar çok fikir çatışması varken tabii kanunun iyi bir tanımlaması üzerinde bir anlaşmaya varabilmek bizim için bir hayli güç olacaktır. Dolayısıyla kitaplarda karşımıza çıkan bütün tanımlamaların, tek biçimli olmamak kusuru bir yana bırakılacak olursa bile yine de bir başka hataları daha bulunmaktadır: İnsanların pek tabii sahip olmadıkları birçok bilgi türünden ve onlar tabii hallerinden uzaklaşana dek haklarında hiçbir fikirlerinin olmayacağı avantajlardan türemişlerdir. Modern yazarlar, işe hangi kuralların, insanların kendi müşterek çıkarları için üzerlerinde anlaşmaya varmalarına elverişli olacağını araştırmakla başlarlar ve sonra da bu kuralların

bütününe, elde onların evrensel olarak uygulanmalarından doğacak faydadan başka hiçbir kanıt olmaksızın tabiat kanunu adını verirler. Hiç kuşkusuz bu tanımlamalarda bulunmanın ve nesnelerin tabiatlarını nerdeyse keyfi uygunluklarla izah etmenin basit bir yoludur.

Fakat biz tabii insan konusunda cahil olduğumuz müddetçe gerçekte ona buyrulmuş olan kanunu veya onun yaradılışına en iyi şekilde uyarlanmış kanunu tespit etmeye çalışmak beyhude bir girişim olacaktır. Bu kanuna ilişkin olarak herhangi bir kesinlik olmaksızın bilebileceğimiz tek şey onun bir kanun olabilmesi için sadece boyun eğmek zorunda bıraktıklarının boyun eğmeleri için onların iradelerinin makul olması değil aynı zamanda tabii olabilmesi için de doğrudan tabiatın sesiyle konuşmasının da gerekli olmasıdır.

Bu yüzden de bize sadece insanları, onların kendilerini yarattıkları biçimde görmemiz gerektiğini öğreten bütün o bilimsel kitapları bir kenara bırakacak ve insan ruhunun ilk ve en basit faaliyetleri üzerinde düşünecek olursak ben mantık açısından önceliği olan ve bir tanesinin kendi refahımızı ve varlığımızı korumamız açısından bizde derin bir ilgi uyandıracığı ve diğerinin de diğer bütün duyarlı varlıkların bilhassa da kendi türümüzden olanların acı çektiğini veya öldüğünü görmenin bizde tabii bir hoşnutsuzluğa sebep olacağı biçiminde iki prensibin var olduğunu anlayabildiğimi sanıyorum. İşte tabii hukukun bütün kuralları araya toplumsallık prensibini de katmak gerekli olmaksızın bu iki prensibin kombinasyonu ve uzlaşmasından doğmaktadır. Bu kuralları mantığımız hemen sonra başka temeller üzerinde tesis etmek zorundadır ve bunun için en uygun zaman da aklın birbirini takip eden gelişmelerle tabiatın kendisini bastırmayı başardığı zaman olacaktır.

Bu yolda ilerlerken insanı insan yapmadan önce bir filozof yapma zorunluluğumuz yoktur. Onun başkalarına karşı olan görevleri sadece geç kalmış bilgelik dersleri tarafından dikte edilmiş değildir ve o merhametin içten gelen itkisine direnç göstermediği müddetçe bir başka insanı hatta duyarlı hiçbir varlığı hiçbir zaman incitmeyecektir. Bu durumun haklı istisnası ise kendi varlığının muhafazası söz konusu olduğunda kendi kendisini tercih etmek zorunda kaldığı durumlardır. Bu metotla aynı zamanda hayvanların tabiat kanununa iştirakine yönelik eskilerden kalma tartışmaya da son noktayı koymuş ol-maktayız; zira zekâdan ve özgürlükten yoksun bir var-lığın bu kanunu tanıyamayacağı açıkça ortadadır. Yine de kendilerine bahşedilmiş olan hassasiyetin bir sonucu olarak tabiatımızda bir ölçüde pay sahibi oldukları için tabiat kanunundan da paylarını almaları gerekir; bu da insanlığın hayvanlara karşı bile bir tür yükümlülük altında bulunduğu anlamına gelir. Aslında görünen odur ki, eğer ben hemcinslerimi incitmemek zorundaysam bu durum, onların akıllı varlıklar olmalarından ziyade duyarlı varlık-lar olmalarından kaynaklanmaktadır ve hem insanlarda hem de hayvanlarda müşterek olarak bulunan bu nitelik de hayvanlara hiç değilse insanların sebepsiz yere kötü muamelesine maruz kalmama hakkı tanımaktadır.

Hakiki insanın, onun gerçek gereksinimlerinin ve görevinin temel prensiplerinin incelenmesi, hâlâ ahlaki eşitsizliğin kaynağı, politik yapının hakiki temelleri, bu yapının üyelerinin karşılıklı hakları ve bunlara benzeyen onlarla eşit derecede önemli ve belirsizliğini onların koru-duğu kadar koruyan başka pek çok konu üzerinde kendi-ni gösteren bütün güçlükleri bertaraf etmek için benimse-yebileceğimiz yegâne metottur.

Şayet insan toplumuna soğukkanlı ve tarafsız bir göz-

le bakacak olursak başlangıçta göreceğimiz şey sadece güçlülerin uyguladığı şiddet ile zayıfların altında ezildiği baskı olacaktır. Akıl, bir tanesinin zalimliği karşısında çok geçirecek veya diğerlerinin körlüğünü kınamaya yönelecek ve yaşamda, hiçbir şey çoğunlukla, bilgelikten çok tesadüflerin oluşturduğu bu dışsal ilişkilerden daha az sürekli olmadığı için de adı ister zayıflık olsun ister güç, ister zenginlik olsun ister yoksulluk bütün insani kurumlar ilk bakışta sadece sanki kaygan kum şeritleri üzerine kurulmuş gibi görünecektir. Sadece onlara daha yakından bakmak ve yapıyı çevreleyen toz ve kum yığını kaldırarak suretiyledir ki yapının üzerinde yükseldiği sarsılmaz temeli fark edebilir ve o temellere saygı duymayı öğrenebiliriz. Öte yandan, insan, onun tabii yeteleri ve birbirini izleyen gelişmeleri ciddi bir biçimde incelenmeksizin bu gerekli ayrımları yapabilmemiz veya nesnelerin şimdiki durumunda, ilahi istemin ürünü olanları insan sanatının getirme girişiminde bulunduğu yeniliklerden ayırabilmemiz mümkün olmaz. Dolayısıyla önümüzdeki önemli sorunun yapılmasını sağladığı politik ve ahlaki araştırmalar her bakımdan faydalıdır; hükümetlerin varsayımlara dayalı tarihi de insanlık için bir o kadar faydalı bir ders niteliğindedir.

Kendi halimize bırakılsaydık ne olacağımız üzerinde düşünürken hayırsever eliyle kurumlarımızı düzelterken, onlara sarsılmaz bir temel kazandıranı ve böylelikle de bunlardan doğabilecek kargaşalıkların önüne geçeni ve tam da bizi sefalet içine sokması muhtemel görünen kaynaklardan mutluluğumuzun doğmasını sağlayanı kutsamayı öğrenmemiz gerekir.

İNSANLAR ARASINDAKİ EŞİTSİZLİĞİN KÖKENİ VE TEMELİ ÜZERİNE BİR SÖYLEV

SUNUM

İnsandan bahsetmem gerekiyor ve araştırdığım sorun da bana insanlara hitap etmem gerektiğini gösteriyor çünkü doğruya saygı göstermekten korkanlar bu türden sorular sormazlar. O halde beni bunu yapmam için davet etmiş bilge insanların önünde insanlığın davasını güvenle savunacağım ve konuma ve yargıçlarıma layık bir biçimde görevimi yerine getirirsem kendimden hoşnut olacağım.

İnsan ırkında iki türlü eşitsizlik olduğunu görüyorum: Birincisi, tabiat tarafından bu şekilde yaratıldığı ve yaş, sağlık, bedensel güç, zihnin veya ruhun nitelikleri arasındaki farklılıklara dayandığı için tabii veya fiziksel olarak adlandırdığım eşitsizlik ve diğeri de bir tür uzlaşmaya bağlı olduğu ve insanların rızası üzerine tesis edilmiş hiç değilse onaylanmış olduğu için manevi veya politik olarak adlandırılabilir eşitsizlik. Bu ikincisi, bazı insanların, diğerlerinin zararına istifade ettiği, örneğin onlardan daha zengin, daha şerefli, daha güçlü olmak veya onların kesinlikle itaat etmelerini sağlayacak bir pozisyonda bulunmak gibi, farklı imtiyazlardan oluşmaktadır.

Tabii eşitsizliğin kaynağını sormak gereksizdir çünkü bu sorunun cevabı kelimenin tanımlamasında yer alır.

Yine her iki eşitsizlik arasında herhangi bir ilişki bulunup bulunmadığını araştırmak da faydasızdır çünkü bu da sadece emredenin itaat edenlerden daha iyi olmasının zorunlu olup olmadığı, bedensel veya zihinsel gücün, bilgelik veya erdemin daima belirli bireylerde zenginlikleri veya güçleri ile orantılı olarak bulunup bulunmadığı gibi soruları başka kelimelerle ifade ederek sormak anlamına gelecektir: Belki kölelerin efendileri huzurunda tartışmaları için uygun bir sorudur bu fakat gerçeğin arayışındaki mantık sahibi ve özgür insanlar için fazlasıyla uygunsuzdur.

Dolayısıyla bu konuşmanın konusu daha kesin bir ifadeyle şudur: İlerleme kaydedilirken hakkın kaba kuvvetin yerini aldığı ve tabiatın kanuna boyun eğdiği anı saptamak ve hangi mucizeler dizisi ile güçlünün zayıfa hizmet etmeye ve halkın fikirsel rahatlığı gerçek mutluluk pahasına satın almaya karar verdiğini açıklamak.

Toplumun temellerini incelemiş olan filozofların tümü de bir tabiat haline kadar gitmek gerekliliğini duymuşlardır fakat hiçbirisi de oraya ulaşamamıştır. İçlerinden bazıları, kendilerini o durumdayken insanın bu fikirlere sahip olması veya bu fikirlerin onlara bir şekilde faydasının olması gerektiğini ortaya koyma konusunda sıkıntıya sokmaksızın haklı ve haksız kavramlarını ona isnat etmekte bir sakınca görmemişlerdir. Başkaları da her insanın kendisine ait olan şeyleri korumasının onun tabii bir hakkı olduğunu söylemiş fakat ona ait olan şeyler demekle neleri kastettiklerini açıklamamışlardır. Yine başkaları güçlülere zayıflar üzerinde bir otorite tanıyarak başlamış hükümetin hemen doğduğunu belirterek devam etmiş fakat insanlar arasında “otorite” ve “hükümet” sözcükleri kelime anlamlarıyla var olana kadar geçmiş olması gereken zamanı hiç dikkate almamışlardır. Kısacası her biri de ge-

reksinimler, açgözlülük, baskı, arzular ve gurur üzerinde sürekli olarak düşünürken toplumda edinmiş oldukları fikirleri medeniyet öncesi tabii hale aktarmışlardır; öyle ki vahşi insandan bahsederken uygar insanı tarif etmişlerdir. Tabii durumun hiç gerçekten var olup olmadığından kuşku duymak yazarlarımızın çoğunun aklının ucundan bile geçmemiştir; fakat kutsal kitaplar okunduğunda idrakini ve emirlerini doğrudan doğruya Tanrı'dan almış olan ilk insanın böyle bir halde bulunmadığı açıkça ortaya çıkacaktır ve her Hristiyan filozofun duyması gerektiği şekilde Musa'nın yazıtlarına güven duymamız gerekiyorsa eğer insanların, Tufan'dan önce dahi saf bir tabiat halinde bulunmadığını kabul etmemiz gerekecektir; tabii gerçekten de son derece olağandışı bir olay yüzünden yeniden o duruma düşmüş olmadıkları müddetçe; savunulması son derece mahcubiyet verecek ve kanıtlanması da tamamıyla imkânsız bir paradoks bu.

O halde işe olguları bir kenara bırakarak başlayalım çünkü bunlar asıl soruna temas etmezler. Bu konuyu ele alırken yapabileceğimiz araştırmaları tarihsel gerçekler olarak kabul etmememiz gerekir; bunlar sadece nesnelerin hakiki kaynağını göstermekten ziyade onların tabiatını açıklamak için tasarlanmış şartlara bağlı ve varsayımsal akıl yürütmeler olarak görülmelidirler, tıpkı fizikçilerimizin dünyanın oluşumuna ilişkin olarak her gün ortaya attıkları varsayımlar gibi. Din ise bize yaradılışın hemen ardından insanları tabii halden Tanrı'nın kendisi çıkarmış olduğuna ve insanların sadece o böyle olmasını istediği için insanların birbirine eşit olmadıklarına inanmamızı emreder fakat bize sadece insanın ve onun etrafındaki varlıkların tabiatını temel alarak şayet kendi haline bırakılmış olsaydı insan soyuna neler olabileceğine ilişkin tahminlerde bulunmamızı yasaklamaz. İşte bana sorulan ve benim

aşağıdaki konuşmada ele alıp tartışacağım sorun da budur. Konum genel olarak insanlığı ilgilendirdiği için bütün uluslara uyacak bir stil kullanmaya çalışacağım; daha doğrusu zamanı ve mekânı unutarak dikkatimi sadece kendilerine hitap etmekte olduğum insanlara vereceğim. Kendimi Atina lisesinde jüri olarak Platon'un ve Ksenokrates'in ve dinleyici olarak da bütün insanların huzurunda, ustalarından öğrendiği dersleri tekrarlayan bir öğrenci varsayacağım.

Ey insan! Hangi ülkeden olursan ol, hangi fikirlere sahip olursan ol, tarihine bak, tıpkı benim onu hepsi de birer yalancı olan hemcinslerim tarafından yazılmış kitaplarda değil asla yalan söylemeyen tabiatta okumayı öğrendiğim gibi. Ondan gelecek her şey doğru olacaktır ve de benim istemeden katmış olduklarım dışında yalan veya yanlış olan hiçbir şey karşına çıkmayacaktır. Birazdan bahsedeceğim zamanlar çok uzaklarda kalmıştır; ne kadar değiştin, bir zamanlar olduğun şeyden ne kadar farklısın! Sana anlatacağım şey bir bakıma, almış olduğun, sana verilen eğitimin ve alışkanlıkların bozmuş olabileceği fakat hiçbir zaman tamamen yok edemeyeceği niteliklerine göre senin soyunun yaşamıdır. Bireysel insanın durup kalmak isteyeceği bir çağ olduğunu hissediyorum. Bütün ırkının orada donup kalmış olmasını isteyeceğin bir çağı araştırmak üzeresin; sende sonra gelecek talihsiz kuşakların daha da büyük hoşnutsuzluklara uğrayacağını habercisi olan nedenlerden dolayı şimdiki durumundan hoşnut olmayan sen gücün nispetinde geriye dönmeyi dileyeksin ve bu duygu senin ilk atalarına bir sitayiş, çağdaşların için bir eleştiri ve sende sonra gelecek talihsizler için de hissedeceğin bir dehşet olacak.

BİRİNCİ KISIM

İnsanın tabii durumuna ilişkin olarak doğru bir yargıya varabilmek için onu, türünün başlangıç anında düşünmek tabiri caizse ilk embriyosunda incelemek ne kadar önemli olursa olsun, ben ne onun organizasyonunu birbirini takip eden gelişimleri içinde inceleyecek ne de onun sonunda bugün olduğu gibi olması için hayvansal sisteminin başlangıçta ne olması gerektiğini araştırmakla vakit kaybedeceğim. Uzun tırnaklarının, Aristo'nun varsaydığı gibi, başlangıçta sadece uçları kıvrık pençeler olup olmadığını, bütün vücudunun tıpkı bir ayının gibi kıllarla kaplı olup olmadığını veya dört ayağı üzerinde, bakışlarını yere dikmiş halde yürürken sadece birkaç adımlık bir mesafe ile sınırlı olmasının onun fikirlerinin hem tabiatını hem de sınırlarını belirtip belirtmediğini sormayacağım. Bu konu üzerinde belirsiz ve neredeyse hayali varsayımlar geliştirebilirim ancak. Karşılaştırmalı anatomi şu ana kadar çok az ilerleme kaydetmiş durumda henüz ve tabiat bilimcilerin yapmış olduğu gözlemler de sağlam herhangi bir usavuruma yeterli bir temel teşkil edemeyecek kadar belirsiz. Böylelikle bu konu üzerine bize verilen tabiat üstü bilgilere müracaat etmeksizin veya organlarını yeni kullanışlara uyarlayıp kendisini yeni besin türleriyle beslediği ölçüde, insanın dışında dış yapısında olduğu kadar içinde, iç organlarında da meydana gelmiş olması gereken değişimlere dikkat etmeksizin ben, insanın dış yapısının bütün zamanlarda, bugün bize görüldüğü şekilde

olduğunu; daima iki bacağı üzerinde yürüdüğünü, ellerini bugün bizim kullandığımız şekilde kullandığını, gözlerini bütün tabiat üzerinde gezdirdiğini ve gökyüzününengin genişliğini gözleriyle ölçüp biçtiğini varsayacağım.

Bu şekilde yaratılmış olan bu varlığı, kendisine verilmiş olabilecek tabiatüstü bütün yeteneklerden ve kendisinin ancak uzun bir süreç boyunca edinmiş olabileceği bütün yapay yetilerden soyacak olursak; sözün kısası onu tabiatın ellerinden çıkmış olması gerektiği şekilde düşünecek olursak karşımızda bazı hayvanlardan daha zayıf başka bazı hayvanlardan daha az çevik; fakat bir bütün olarak ele alınacak olduğunda da yapısı diğer bütün hayvanlardan daha elverişli bir şekilde oluşturulmuş bir hayvan buluruz. Ben onu bir meşe ağacının altında açlığını giderirken, ilk rastladığı derede susuzluğunu dindirirken ve yine kendisine temin etmiş olan aynı ağacın altında yatağını da bulmuş olarak görüyorum ve böylelikle de onun bütün gereksinimleri giderilmiş oluyor.

Dünya kendi tabii verimliliğine bırakılmış bir halde ve hiçbir baltanın ağaçlarına dokunmamış olduğu çok geniş ormanlarla kaplıyken her yanında, her türden hayvana hem barınak hem de gıda sunmaktaydı. Bütün bunların arasına dağılmış bir halde bulunan insan hayvanların çalışmasını gözlemler ve taklit eder ve böylelikle de hayvanların içgüdülerine dahi erişebilir ve onlara karşı şu üstünlüğü elde ederdi: Bütün hayvan türleri kendilerine özgü sadece tek bir içgüdüye sahip olduğu halde belki de kendisine has denebilecek hiçbir içgüdüye sahip olmayan insan bunların hepsini kendine mal eder ve diğer hayvanların kendi aralarında paylaştıkları birbirinden çok farklı yiyeceklerin pek çoğuyla beslenir ve diğer bütün hayvanların arasında yaşamını sürdürmenin yolunu hepsinden çok daha kolaylıkla bulurdu.

Havanın değişimlerine ve mevsimlerin sertliğine çocukluğundan beri alışkanlık kazanmış, yorgunluğa karşı ise bağışıklık geliştirmiş, hem kendisini hem de avladıklarını diğer vahşı hayvanlara karşı çıplak ve silahsız bir halde savunmak veya onlardan kaçıp kurtulmak zorunda kalmış olan insanlar, gürbüz ve hemen hemen değiştirilemez bir vücut yapısı edinirler. Ebeveynlerinin mükemmel vücut yapılarıyla dünyaya gelen ve onlarla aynı egzersizleri yapmak suretiyle bu vücut yapılarını daha da geliştirip güçlendiren çocuklar da insan tabiatının elde etmeye muktedir olduğu bütün güce sahip olurlar. Tabiat bu bakımdan onlara tamamıyla Spartalıların kendi çocuklarına ettiği gibi muamele eder. Dünyaya iyi, sağlam bir vücut yapısıyla gelmiş olanları gürbüz ve güçlü kılıp onların dışında kalan her şeyi yok eder. Bu yönüyle de Devlet'in, çocukları, ebeveynleri için bir külfet haline getirerek onları dünyaya gelmeden önce aralarında hiçbir ayırım yapmaksızın öldürdüğü bugünkü modern toplumlarımızdan ayrılır.

Vahşı adamın, bildiği yegâne alet olan kendi vücudunu birbirinden farklı maksatlar için kullanır, bizim vücutlarımız ise idman yoksunluğundan dolayı buna uygun değildir. Zira bizim çalışmalarımız, gereksinimlerin, onu edinmek zorunda bıraktığı gücü ve çevikliği elimizden almaktadır. Onun da bir baltası olsaydı şayet çıplak eliyle öylesine büyük bir dalı bir ağaçtan kolaylıkla koparabilir miydi? Bir sapanı olsaydı bir taşı bu kadar büyük bir hızla uzaklara atabilir miydi? Bir merdiveni olsaydı bir ağaca öylesine büyük bir rahatlıkla tırmanabilir miydi? Bir atı olsaydı kendisi bu kadar hızlı yürüyebilir miydi? Medeni insana bütün bu makineleri edinip toplayacak zamanı verin, vahşiyi hiç kuşkusuz kolaylıkla alt edecektir fakat koşulları bundan da eşitsiz bir müsabaka görmek istiyor-

sanız da onları çırılçıplak ve silahsız olarak dövüştürün; o zaman sahip olduğu bütün güçleri daima elinin altında kullanıma hazır bulundurmanın, her zaman her türlü olaya karşı hazırlıklı bulunmanın, insanın kendi benliğini, bir bakıma eksiksiz ve tam bir bütün olarak yanında taşımasının avantajını çok kısa bir süre içinde göreceksiniz.

Hobbes insanın tabii olarak yiğit ve gözü pek olduğunu ve sadece saldırma ve dövüşmeye odaklı olduğunu ileri sürer. Tanınmış bir başka filozof ise bunun tam aksini savunur ve Cumberland ile Puffendorf da onu doğrular başka hiçbir şeyin tabii halinde bulunan, çıplak bir insandan daha ürkek ve korku dolu olamayacağını ileri sürerler; o daima tir tir titremektedir, kulağına çalınan en küçük bir gürültü veya en hafif bir hareket karşısında bile derhal tabanları yağlayıp kaçmaya hazırdır. İnsanın tanımadığı, bilmediği şeyler karşısındaki durumu için bu yorumlar doğru olabilir; karşısına çıkan her yenilikte, ondan fiziksel olarak iyilik mi yoksa kötülük mü beklemesi gerektiğini bilmediği veya kendi gücü ile karşı karşıya bulunduğu tehlike arasında bir mukayese yapamadığı durumlarda dehşete kapıldığından ben de hiçbir kuşku duymamaktayım. Yine de her şeyin yekvücut halde olduğu böylesi koşullar, tabiatla çok ender olarak meydana gelir ve toprağın yüzeyi, bir arada yaşamakta olan insanların karpisleri ve tutkularından doğan böylesi ani ve sürekli değişikliklere tabi değildir. Fakat diğer hayvanların arasında dağınık bir halde yaşayan ve zaman zaman kendini, kendi gücünü onlarınki ile karşılaştırmasını gerekli kılan durumlarda bulan vahşi insan çok geçmeden kendisini onlarla mukayese etmeye başlar ve onların fiziki güçte kendisini geçebileceğinden fazla kendisinin hüner ve el çabukluğunda onlara üstün geleceğini öğrendiği zaman da artık onlardan korkmamayı öğrenir. Tümü de gürbüz,

çevik ve kuvvetli, taşlarla veya iyi bir sopa ile silahlanmış halde bir grup vahşinin karşısına bir ayıyı veya bir kurdu koyun ve en azından tehlikenin her iki taraf için de söz konusu olduğunu ve sonra bu türden birkaç denemenin ardından birbirleri ile dövüşmeye karşı hiç de özel bir düşkünlükleri olmayan vahşi hayvanların en az kendileri kadar vahşi ve gaddar buldukları insanla dövüşmeye hiç de heves duymadıklarını göreceksiniz. Gerçekten insanın sahip olduğu becerilerden daha fazla güce sahip hayvanlar karşısında ise insan her şeye rağmen varlığını sürdürebilmeye muktedir daha zayıf hayvanlarla tamamıyla aynı durumda olacaktır. Tabii o hayvanlar kadar hızlı koşabilmenin, her ağaçta kendisine hemen hemen güvenli bir sığınak bulabilmenin, her karşılaşmayı kabul edip etmeme ve böylelikle de kalıp dövüşmeyi veya kaçmayı seçebilme özgürlüğüne sahip olmanın getirdiği avantajları saymazsak. Buna bir de kendini savunma veya çok aç kalma halleri dışında insanla tabii ve sürekli bir savaş halinde bulunuyormuş gibi görünmediğini ve hiçbir hayvanın insana karşı tabiatın her bir hayvan türünü bir başkasının yiyeceği olarak tasarlamış olmasından ileri geliyormuş gibi görünen o şiddetli düşmanlıkları göstermediğini de ilave etmemiz gerekir.

Zencilerin ve vahşilerin ormanda karşılarına çıkabilecek vahşi hayvanlardan böylesine az korkmalarının nedeni de hiç kuşkusuz budur. Tıpkı diğerleri gibi Venezüella Karayipleri'nde de bu bakımdan tam bir güvenlik içinde ve en küçük bir rahatsızlıkla karşılaşmaksızın yaşarlar. Francis Corréal'in anlattığına göre neredeyse çıırılçıplak olmalarına rağmen sadece okları ve yaylarıyla silahlanmış olarak serbestçe ormanlara dalarlar fakat onlardan hiçbirinin vahşi hayvanlar tarafından parçalanıp yendiği kimse tarafından duyulmamıştır.

Fakat insanın kendilerine karşı hiçbir savunma aracına sahip olmadığı daha zorlu düşmanları da bulunmaktadır. Bunlar, çocukluğun, yaşlılığın ve her türlü hastalığın tabii kusurları, zayıflığımızın ilk ikisi hayvanlarla paylaştığımız sonuncusu ise sadece toplum hayatı yaşayan insanlara özgü insana hüznü veren kanıtlardır. Çocukluk konusunda gözlemlenebilen bir diğer şey de şu: Çocuğunu daima yanında bulunduran anne ona bir taraftan yem aramak diğer taraftan da yavrusunu emzirmek veya beslemek için durmaksızın oraya buraya gidip gelmekten yorgun düşen diğer bütün hayvan türlerinin dişilerine oranla çok daha büyük bir kolaylıkla bakabilir. Annenin ölmesi halinde çocuğun da onunla birlikte ölme tehlikesi altında bulunduğu doğrudur. Bu tehlike yavrularının doğduktan sonra kendi yiyeceklerini kendi başlarına temin edebilecek duruma gelebilmeleri için aradan uzun bir sürenin geçmesinin gerektiği başka pek çok hayvan türüyle müşterektir. Ve bizim için çocukluk dönemi onlara oranla daha uzun olsa bile yaşam süremiz de onlara göre daha uzun olduğundan yine her şey büyük ölçüde eşit duruma gelmektedir ve yaşamın bu ilk döneminin süresi ve çocukların sayısına ilişkin olarak dikkate alınması gereken başka kurallar olsa bile bunların benim şimdiki konumun üzerinde hiçbir etkisi bulunmamaktadır. İnsanların daha az aktif bir yaşam sürdüğü ve daha az terlediği yaşlılık döneminde de yiyecek gereksinimi de onu temin edebilme yeteneği ile beraber azalmaktadır. Vahşi yaşam onları aynı zamanda romatizma ve gut hastalıklarından da koruduğu ve bütün hastalıklar arasında ilerlemiş yaş, insanlardan gelecek yardımın en az hafifletebildiği bir sıkıntı ve üzüntü kaynağı olduğu için de diğerleri onların artık var olmadıklarını anlamadan hatta neredeyse kendileri dahi bunun farkına varamadan yok olup giderler.

Hastalıklar hususunda pek çok sağlıklı insanın tıp ilmine karşı boş yere ve hatalı olarak dillendirdiği nutukları tekrar etmeyecek fakat tıp sanatının en fazla ihmal edildiği, bir insanın ortalama yaşam süresinin bu mesleğinin ne özenli bir biçimde işlendiği yerlerdekinden daha kısa olduğu sonucuna haklı olarak varacak güvenilir herhangi bir gözlemin yapılmış olup olmadığını soracağım. Tıbbın çare bulabileceğinden daha fazla acı ve sıkıntıyı biz kendi kendimize yüklüyorsak durum böyle olabilir mi gerçekten? İnsanların yaşam biçimlerindeki olağanüstü büyük eşitsizlik, bazılarının aşırı giden tembelliği ve bazılarının da yine aşırıya varan gayretkeşliği, şehvani arzuları uyandırmanın, sonra da bunları tatmin etmenin kolaylığı, zenginleri kızıştıran ve onların hazımsızlık çekmelerine neden olan fazla lezzetli besinler, yoksulların gereksinimlerini karşılamaya yetmeyen bu yüzden de onları ellerine geçtiği anda büyük bir açgözlülükle yutup sonra da midelerini şişirmeye yönelten bozuk ve sağlığa zararlı yiyecekler. Bunların tümü de gece geç saatlere kadar uykusuz kalmak, her türden aşırılıklar, her türlü tutkunun ılımlı olmaktan uzak taşkınlıkları, yorgunluk, zihinsel yönden bitap düşmek, yaşam biçimlerinin ayrılmaz bir parçası olan ve insanın ruhuna hiç durmaksızın işkence eden sayısız acı ve endişe; bunlar, sıkıntı ve acılarımızın büyük bölümünü kendi kendimizin yarattığının ve tabiatın öngördüğü basit, tekdüze ve kalabalıklardan uzak yaşam biçimine geri dönmek suretiyle bunların neredeyse tümünden kaçınabileceğimizin fazlasıyla ölümcül kanıtlarıdır. Şayet sağlıklı olmak insanın kaderinde yazılıysa o halde ben de düşüncelere dalma halinin tabii halin tam tersi olduğunu ve düşünen insanın da yozlaşmış, baştan çıkmış bir hayvan olduğunu bildirmeye cüret ediyorum. Vahşilerin iyi ve sağlam yapısını, hiç değilse sert içkilerimiz yüzün-

den mahvetmediklerimizinkini aklımıza getirecek ve onların yaralanmadan ve yaşlanmaktan başka neredeyse hiçbir acı, sıkıntı tatmadıklarını düşünecek olduğumuzda, medeni toplumların tarihi izlenerek aynı zamanda insanların yakalandığı hastalıkların da bir tarihçesinin yazılabileceğine inanmaktan kendini alamıyor insan. En azından Truva kuşatması sırasında Podalirius ve Machaon'un da onayladığı veya insanlara tavsiye ettiği bir takım tedavi yollarını bulmuş olan Platon'un fikri kendi zamanında bu ilaçların kullanılmasının yol açtığı çok sayıda hastalığın o sırada insanlık tarafından bilinmiyor olduğu şeklindedir. Ve Celsus da şimdi onca gerekli görülen perhizin ilk defa olarak Hipokrat tarafından keşfedilmiş olduğunu söyler bize.

Demek ki tabii halinde yaşarken son derece az sayıda hastalık sebebine maruz kalmakta olan insanın ilaçlara ve hele hele de doktorlara hiçbir gereksinimi bulunmamaktadır. Üstelik insan ırkı bu bakımdan diğer hayvanlardan daha kötü durumda da değildir. Ve avcılardan avlarını kovalarken çok fazla sayıda sakat ve kusurlu hayvanla karşılaşp karşılaşmadıklarını öğrenmek de bir hayli kolaydır. Büyük ölçüde iyileşmiş olmalarına rağmen açıldıkları zamanda durumlarının hayli ciddi olduklarını ortaya koyan yaralanmaların izlerini taşıyan, bazı kemikleri kırılmış hatta kolları, bacakları kopmuş ancak geçen zamanınkinden başka hiçbir cerrahi müdahale geçirmemiş veya kendi gündelik yaşamlarında sürdürdüklerinden başka hiçbir rejime riayet etmemiş çok sayıda hayvanla karşılaşmış olduklarına hiç şüphe yoktur. Ayrıca bu hayvanların tedavileri ilaçlarla zehirlenmemiş, kesip biçmeler, yarma ve deşmeler yüzünden eziyet çekmemiş veya uzun süren perhizler yüzünden tükenmemiş oldukları için daha az kusursuz bir biçimde gerçekleşmiş de değildir.

Kısacası iyi uygulanmış tıp bizim için ne kadar faydalı olursa olsun bir vahşi hastalandığı ve kendi haline bırakıldığı tabiattan başka hiçbir şeyden kendisini iyileştirmesini beklemediği gibi kendi hastalığından başka hiçbir şeyden de korku duymayacaktır ki bu da onun durumunu bizimkine oranla bir hayli üstün ve tercih edilir kılmaktadır.

Dolayısıyla da vahşi insanla her gün gözlerimizin önünde olan insanı birbirine karıştırmaktan sakınmamız gerekir. Tabiat, kendi bakımına emanet edilmiş olan bütün hayvanları adeta bu hak konusunda ne kadar kıskanç olduğunu ortaya koyan bir yeğleme ile tedavi etmektedir. Atın, kedinin, boğanın hatta eşeğin bile ormanda vahşi bir yaşam sürdürdükleri zaman bizim evlerimizde, ahırlarımızda beslediğimiz zamanlarda olduğundan genellikle daha güçlü bir vücut yapısına sahip oldukları, hep daha gülbüz, daha zinde, çevik ve cesur oldukları görülür. Evcilleştirilmeleri ile beraber bu hayvanlar, sahip oldukları bu üstünlüklerin yarısını kaybetmekte ve görünen odur ki bizim bütün bakımımız ve onlara gösterdiğimiz özen sadece onların bozulmalarına, yozlaşmalarına hizmet etmektedir. Aynı durum insan için de geçerlidir: Sosyalleştikçe, bir esir haline geldikçe zayıf düşmekte, korkak, ürkek ve süfli hale gelmektedir; sürdürdüğü kadınsı yaşam biçimi onun gücünü ve cesaretini tamamıyla zayıflatmaktadır. Bu duruma medeni insan ile vahşi arasındaki farkın, vahşi ve evcil hayvanlar arasındaki farklılıktan çok daha büyük boyutlarda olduğunu da ilave edebiliriz. Zira tabiat insanlara ve hayvanlara eşit muamelede bulunduğu halde insanların kendilerine temin ettiği, evcil hayvanlara sunduklarından çok daha büyük boyutlardaki kolaylıklar, ondaki yozlaşmayı daha da derinleştiren ilave nedenler niteliğindedirler.

O halde çıplak dolaşmak zorunda oluşları, konutlardan ve bizim çok gerekli olduğunu düşündüğümüz lüzumsuz pek çok şeyden yoksun olmaları o kadar da büyük bir talihsizlik olmadığı gibi yaşamlarını sürdürmeleri için de büyük bir engel teşkil etmemektedir. Derileri kıllarla örtülü değilse bile sıcak iklimlerde böylesi bir örtüye zaten gereksinim duyulmamakta, soğuk ülkelerde ise öldürdükleri hayvanların derilerini nasıl tasarruf edeceklerini çok geçmeden öğrenmektedirler. Koymak için sadece iki bacakları olsa bile kendilerini savunmakta ve gereksinimlerini temin etmekte kullanacakları iki de elleri vardır. Çocukları yürümeyi pek yavaş biçimde ve büyük zorluklar çekerek öğrenmekte; fakat anneleri de onları büyük bir kolaylıkla taşıyabilmektedir; hayvanların yoksun olduğu bir üstünlüktür bu, zira hayvanlarda eğer kovalanacak olurlarsa anneleri ya yavrularını terk etmek ya da onların yürüyüşüne ayak uydurmak zorunda kalmaktadır. Kısacası, koşulların daha sonra bahsedeceğim ve hiçbir zaman meydana gelmemeleri de kuvvetle muhtemel münferit ve arızı bir biçimde olduğu bazı rastlantıları hesaba katmadığımız müddetçe kendisi için ilk kez elbise ya da meskeni yapan kişinin aslında kendisine hiç de gerekli olmayan şeyleri temin etmiş olduğu açıkça ortadadır. Zira o zamana kadar yaşamını onlar olmaksızın da pekâlâ sürdürebilmişti ve çocukluğunda katlanmış olduğu aynı yaşam biçimine yetişkinliğinde de katlanamaması için ortada hiçbir neden bulunmamaktadır.

Tek başına, aylak ve sürekli olarak tehlikeyle karşı karşıya bulunan vahşi uykuya düşkün olmaktan kendini alamaz; fakat uykusunun tıpkı az düşünen ve düşünmedikleri bütün zamanları da uyuklayarak geçiren hayvanları gibi fazlasıyla hafif olmalıdır. Kendi kendini korumak onun temel ve neredeyse yegâne endişe kaynağı, en faz-

la gelişmiş olan yetileri de gerek avını alt etmek gerekse de onun başka hayvanların avı olmasını engellemek için kullandığı savunma veya saldırıya yönelik yetileri olmalıdır. Öte yandan sadece yumuşaklık ve şehvet amaçlarını tatmin etmekte kullanılan organlar ise aksine hiçbir incelikle uyuşmayacak biçimde kaba ve gelişmemiş bir halde kalacaklardır; öyle ki duyuları bu esas doğrultusunda bölünmüş bulunduğu dokunma ve tatma duyuları son derece kaba ama görme, işitme ve koklama duyuları ise son derecede ince ve gelişmiş olacaktır. Böylesi bir genelleme hayvanların ve seyyahların anlattıklarına göre en vahşi halkların çoğunun durumu için de geçerlidir. Dolayısıyla da Ümit Burnu'nda yaşayan Hotantoların, Hollandalıların ancak dürbün kullanarak görebildikleri denizde çok uzak bir mesafede bulunan gemileri çıplak gözle rahatlıkla seçebilmelerinde veya Amerikalı vahşilerin, İspanyolların izini tıpkı en iyi cins köpeklerin yapabildiği şekilde sadece koklayarak sürebilmelerinde veya barbar halkların çıplak gezdikleri, yiyecekleri için çok büyük miktarlarda kırmızıbiber kullandıkları, en sert Avrupa içkilerini tıpkı su içer gibi devirdikleri halde hiçbir acı hissetmelerinde şaşılacak hiçbir yan bulunmamaktadır.

Şimdiye kadar insanın sadece fiziksel tarafını ele aldım; şimdi bir de onun metafizik ve ahlaki yönüne göz atalım.

Ben bir hayvana baktığım zaman hepsinde de sadece tabiatın kendi kendilerini çekip çevirmek ve ona rahatsızlık verebilecek veya yok edebilecek herhangi bir şeye karşı belli bir dereceye kadar savunmak için duyularla donatıldığı son derece ustalıkla imal edilmiş bir makine görüyorum. İnsan makinesinde de gördüğüm şeyler tam olarak aynı, tek bir farkı var, sadece hayvanların yaptığı her şeyde tabiat tek amil olduğu halde insanların yapıp

ettikleri şeylerde belli bir payları vardır, yaptıklarını kendi özgür iradeleriyle yaparlar. Biri herhangi bir şeyi yapmayı içgüdüsel olarak seçer veya reddeder; diğeri ise kendi özgür iradesiyle eylemlerde bulunur; dolayısıyla kendilerine yüklenmiş olan kurallardan, bunu yapmak kendi çıkarlarına olsa bile herhangi bir biçimde sapma gösteremezler; bilakis insan ise böylesi kurallara uymaktan çoğu kez kendi önyargılarının sonucu olarak uzak durur. Böylelikle bir güvercin en nefis etlerle dolu bir tabağın yanı başında, bir kedi de bir tahıl veya meyve yığınının tepesinde açlıktan ölebilir; oysaki küçümseme ile reddettiği bu yiyecekleri yemeyi denemeyi düşünseydi kendisini besleyecek gıdayı da temin etmiş olabilecekti. Bu yüzden de sefiş insanlar ateşli hastalıklara veya ölümlere yol açabilecek hastalıklara kendilerini kapıp koyvermekte bir beis görmezler çünkü zekâ duyuları bozar, istem ise tabiat sustuğu zaman bile konuşmaya devam eder.

Bütün hayvanların duyuları olduğuna göre fikirleri de vardır; hatta belli bir dereceye kadar bu fikirleri bir araya getirip düzenleyebilirler bile; bu bakımdan insanlar hayvanlardan ancak bir dereceye kadar ayrılırlar. Hatta bazı filozoflar, bir insan ile bir diğeri arasında bazı hayvanlar ile bazı insanlar arasında bulunduğundan daha büyük bir fark olduğunu bile ileri sürmüşlerdir. Dolayısıyla insanlar ile hayvanlar arasındaki spesifik farkı oluşturan şey onun idraki olmaktan çok insanın hür iradeli bir aracı olma niteliğidir. Tabiat her hayvana bazı emirler verir, onlar da buna riayet ederler. İnsan da aynı itkiyi duyar fakat aynı zamanda kendisinde o itkiye direnme veya boyun eğme özgürlüğünün de bulunduğunun farkındadır. Ve ruhunun tinselliğini gözler önüne seren şey de bilhassa bu özgürlüğün bilincidir. Zira duyuların mekanizmasını ve fikirlerin oluşumunu fizik ancak bir dereceye kadar izah edebilir

fakat bir şeyi arzu etme veya daha doğrusu seçme gücünde ve bu gücün duyumsanmasında tamamiyle tinsel olan ve mekanik kanunlarının hiçbir biçimde izah edemeyeceği eylemlerden başka bir şey bulunmaz.

Yine de bütün bu sorunlara eşlik etmekte olan bütün bu güçlükler, bu bakımdan insanlar ile hayvanlar arasındaki farklılıklara hâlâ yer bırakıyor olsa bile yine de onları birbirinden ayıran ve hiçbir tartışmaya imkân vermeyen çok spesifik bir başka nitelik daha vardır. Bu da koşulların yardımıyla, geri kalan diğer bütün yetileri de yavaş yavaş geliştiren ve bireyde olduğu kadar türde de var olan kendi kendini geliştirebilme yetisidir. Halbuki hayvanlar ise birkaç ayın sonunda bütün yaşamları boyunca sürdürecekları kesin şekli alır ve söz konusu hayvanın türü de binlerce yıl sonra bile bu yılların birincisinin başında nasılsa aynen öyle kalır. O halde bütün türler arasında büyüyüp gelişip yaşlananlar niçin sadece insanlar oluyor? Bu durumda insan başlangıçtaki ilkel haline dönmüş olmuyor mu ve hayvanların kazanacağı dolayısıyla da kaybedeceği hiçbir şey yokken, içgüdüsel gücünü sürekli muhafaza ediyorken, yaşlanmadan veya bir kazadan dolayı gelişme ve olgunlaşma kabiliyetinin kendisine kazandırmış olduğu bütün yetkinlikleri kaybederek hayvanlardan bile daha aşağı bir seviyeye düşmüyor mu? Bizi onlardan ayıran ve neredeyse sınırsız olan bu yetinin insanların başına gelen bütün talihsizliklerin kaynağı olduğunu, insanı başlangıçta var olan ve huzur ve masumiyet içinde ve bilinçsizce günlerini geçirip gittiği başlangıçtaki durumundan çekip alan şeyin de yine bu yeti olduğunu ve çağlar boyunca keşiflerini ve hatalarını, kötülüklerini ve erdemlerini birbiri ardı sıra üretmesini sağlamış olan bu yetinin aynı zamanda onu en sonunda kendi kendisine ve tabiata karşı bir zorba haline getirmiş olduğunu itiraf

etmek zorunda kalmak bizim için hayli hazin olacaktır.⁽²⁾ Oroonoko Kızılderilileri arasında çocuklarının şakaklarına tahta parçaları koyup bastırmalarını tavsiye eden, böylelikle de onların budalalıklarının ve doğuştan gelen mutluluklarının hiç değilse bir kısmını muhafaza etmelerini garanti altına almış olacaklarını söyleyen kişiyi insanlığın koruyucularından biri olarak övmek zorunda kalmak tam bir şok etkisi yaratacaktır.

Tabiatı sadece içgüdülerinin yönelimleriyle baş başa bırakılmış, daha doğrusu tabiat tarafından mahrum olduğu şeyleri önce temin edebilmesini sonra da onun tabiatın çok üzerine yükselebilmesini mümkün kılacak olan yetilerle tazmin edilmiş olan vahşi insan dolayısıyla başlangıçta sadece sırf hayvani işlevlerle yola çıkmak zorundadır. Bu yüzden de görmek ve hissetmek onun kendisi ve diğer bütün hayvan türlerinde müşterek olan ilk hali olsa gerektir. İstemek ve istememek, arzu etmek ve korkmak da, onun ruhunun ta ki ortaya çıkacak yeni koşullar onun yetilerinde yeni gelişmeler meydana getirinceye kadar uygulayacağı ilk ve neredeyse yegâne işlemler olacaktır.

Ahlakbilimciler, neyi savunurlarsa savunsunlar, insan idraki, tutkulara çok fazla şey borçludur, evrensel olarak kabul edilmiş görüşe göre tutkular da idrake çok fazla şey borçludurlar. Mantiğimiz, tutkuların etkinliği vasıtasıyla gelişir ve olgunlaşır; zira bilmeyi sadece ondan yararlanmayı istediğimiz için arzu ederiz ve ne herhangi bir korku ne de herhangi bir arzu duyan bir insanın kendisini mantık yürütme zahmetine sokma gerekliliği duyması için hiçbir neden bulunmamaktadır. Tutkular da yine gereksinimlerimizden kaynaklanırlar ve ilerlemeleri bilgi düzeyimizin de ilerleme göstermesine bağlıdır çünkü ancak bizde uyardıkları fikirler ya da tabiatın basit itkileri olmadıkça bir

(2) Önsöze bakınız.

şeyi ne arzu edebilir ne de ondan korkabiliriz. Buna göre her türlü bilgiden yoksun olan vahşi insanın, ikinci türe girenlerin yani tabiatın basit itkilerinin uyandırdıklarının dışında hiçbir tutkusu olamaz, arzuları hiçbir zaman fiziksel gereksinimlerinin ötesine geçemez. Evrende tanıyabildiği yegâne maddeler, yiyecek, bir kadın ve uykudur; korktuğu kötülükler ise sadece acı ve açlıktır. Acı diyorum, ölüm demiyorum; çünkü bir hayvan ölmenin ne demek olduğunu hiçbir zaman bilemeyecektir; ölümün ve onun yol açtığı korkuların bilinci, insanı, hayvan olma halinden ayıran ilk kazanımlarından biridir.

Eğer gerekseydi bu görüşü olgularla da desteklemek ve dünyanın bütün uluslarında idrakin ilerlemesinin insanların tabiatından aldığı ya da şartların gerekli kıldığı ve bu nedenle de tutkuların onları temin etmeye yönlendirdiği gereksinimlerle tamamıyla orantılı olduğunu göstermek son derece kolay olurdu. Eski Mısır'da Nil'in taşkınları ile beraber gelişip yayıldıklarını örnek olarak verebilirim. Bu sanatların, yeni baştan kök saldıkları, Attica'nın kumları ve kayaları arasından gelişip Eurotas Nehri'nin verimli kıyılarında filizlenemeden göklere doğru yükseldikleri Yunanistan'a doğru ilerleyişini takip edebilirim. Kuzey halklarının genel olarak Güneydekilerden daha çalışkan oldukları çünkü böyle olmaksızın bu kadar iyi geçinmelerinin mümkün olamayacağı ve tabiatın da sanki toprağın onlara vermeyi reddettiği verimliliği idraklerine vererek eşitliği sağlamak istemiş olduğu biçimindeki gözlemleri belirtebilirim.

Fakat tarihin kesin olmaktan uzak tanıklığına başvurmaksızın da görünüşe göre her şeyin vahşi insandan hem tutkularını hem de kendi durumunu değiştirmenin araçlarını alıp götürdüğünü kim görmez ki? İmgelemi hiçbir resim çizmez ona; kalbi ondan hiçbir talepte bulun-

maz. Bu insanın gereksinim duyduğu az sayıda şey o kadar büyük bir kolaylıkla temin edilir ve o da daha fazlasını arzulamak için gereken bilgi düzeyine sahip olmaktan o kadar uzaktır ki ne öngörölü olması ne de merak duyabilmesi mümkündür. Ona giderek aşına olduğu için tabiatın görüntüsüne karşı kayıtsız kalır. Onu daima aynı düzende, aynı şeyler birbirini izler şekilde görür; o en büyük mucizeler karşısında şaşkınlığa düşebilmek için gereken idrakten yoksundur; zekâsında da insanın, her gün görmekte olduğu şeylere bir defacık olsun dikkatle bakabilmesi için gerekli olan felsefenin bulunmasını bekleyebilmemiz olanaksızdır. Hiçbir şeyin rahatsız edemediği ruhu ne kadar yakın olursa olsun geleceğe yönelik hiçbir fikre yer olmaksızın sadece o anki var oluşuna yönelik duygularla tamamıyla sarılıp sarmalanmıştır; en az görüşleri kadar sınırlı olan tasarıları da ancak o günün sonuna dek uzanabilir. Karayıb yerlilerinin öngörüsü, bugün bile ancak buraya kadardır. Ertesi gece ona tekrar gereksinim duyacağını öngöremediği için sabah basiretsizce satmış olduğu pamuk yatağını akşam tekrar satın alabilmek için gözyaşı döker.

Bu konu üzerinde ne kadar düşünürsek saf duyular ile en basit bilgi arasındaki mesafe o kadar büyük görünüyor gözümüze ve bir insanın sadece kendi güçlerine dayanarak iletişimin yardımı ve gereksinimlerin güdülere olmaksızın böylesine büyük bir boşluğu nasıl doldurabileceğini kavrayabilmek gerçekten de bir o kadar imkânsız hale geliyor. İnsanlığın göklerden gelenden başka herhangi bir ateşi görebilecek duruma gelebilmesi için kim bilir kaç yüzyılın geçmesi gerekmiştir? Onlara bu ögenin en sıradan kullanılış biçimlerini öğretebilmek için kaç türlü rastlantı bir araya gelmiş olmalıdır? Onu yeniden yakma sanatını öğreninceye kadar kim bilir kaç defa çaresizce

sönmeye bırakmışlardır? Ve bu sanata dair sırların her biri kim bilir kaç defa onu keşfedenle birlikte ölüp gitmiştir? Peki ya tarıma, onca öngörü ve çalışma gerektiren, başka sanatlara böylesine bağımlı olan, sadece en az başlamış olduğu toplulukta uygulanabildiği böylesine açıkça ortada olan ve varlığımızı sürdürmek için gerekli olanlardan ziyade -çünkü bunlar kendiliklerinden de yetişebilmektedirler- beğenimize en uygun düşen ürünleri yetiştirmesine mecbur ettiğimiz bu zanaat için ne diyebiliriz? Fakat bir de insanların tabiatla kendiliğinden yetişen ürünlerin artık beslemeye kâfi gelemeyeceği kadar çoğaldığını varsayalım, yeri gelmişken, böyle bir yaşam tarzının insan soyu için hayli avantajlı olacağını kanıtlayan bir varsayımdır bu; tarım aletlerinin, dökümhaneler ve atölyeler olmaksızın, gökten vahşi insanların eline düşmüş olduğunu varsayalım; bu insanların sürekli çalışmaya karşı duydukları tabii isteksizliği yeneceklerini, gereksinimlerini öngörmeyi son derece iyi bir biçimde öğrenmiş olduklarını, toprağı nasıl işleyeceklerini, tohumların nasıl ekilip meyve ağaçlarının nasıl dikileceğini, buğdayı, mısırı öğütüp un yapma, üzümü mayalandırma sanatlarını tahmin ettiklerini varsayalım. -Onları kendi başlarına keşfetmiş olmaları düşünölemeyeceği için bütün bu şeylerin onlara tanrılar tarafından öğretilmiş olsa gerektir.- O zaman bütün bunlardan sonra aralarında hangisi, ister insan olsun isterse de hayvan önüne gelenin eğer hoşuna gittiyse ürününü alıp götürebileceği bir tarlayı ekip biçme zahmetine katlanacak kadar akılsızlık edecektir ki? Ve hangisi çalışmasının ödölüne olan gereksinimi arttıkça ona o oranda sahip olmayacağını da kesin olarak bildiği bir şey için bütün ömrünü bu yorucu çalışma ile geçirme kararlılığını gösterebilir? Kısacası, böylesi bir durum, toprak sürekli olarak aralarında bölünmedikçe yani tabii

durumu ortadan kaldırılmadıkça insanı toprağı işlemeye ikna edebilir?

Biz de vahşı insanın düşünme sanatında tıpkı filozoflarımızın olduğunu varsaydığı gibi gibi ustalıklı bir biçimde eğitilmiş olduğunu varsayacak olursak; biz de tıpkı onlar gibi vahşı insanın en yüce gerçekleri araştırıp bulmaya, soyutluk derecesi hayli yüksek çıkarımları bir biri ardı sıra yaparak genellikle düzen sevgisinden veya Yaratıcısının bilinen isteminden çıkarsanmış mantık ve adalet özdeyişleri oluşturmaya muktedir olduğunu varsayacak olursak; kısacası onun aslında budala ve hantal olduğu halde olması gerektiğı kadar zeki ve aydınlanmış olduğunu varsayacak olursak o zaman bir insandan diğerine aktarılamayacak aksine onları yaratan kişi ile birlikte yok olacak böyle koca bir metafizikten insan soyuna nasıl bir yarar gelmesini bekleyebilirdik ki? Diğer hayvanların arasında ormanlara dağılmış bir halde bulunan insanlık nasıl bir ilerleme kaydedebilirdi? Ve sabit bir konutu olmayan, birbirlerinin yardımına gereksinim duymayan, iki kişinin belki de hayatları boyunca ancak bir kez karşılaştığı, karşılaştıkları zaman da ne birbirlerini tanıdıkları ne de birbirleri ile iki kelime ettikleri bir ortamda insanlar nereye kadar gelişebilir veya karşılıklı olarak birbirlerini aydınlatabilirler ki?

Konuşma yetisine, dilin kullanımına ne kadar çok fikri borçlu olduğumuzu, gramerin düşünce işlemlerini ne kadar geliştirdiğı ve kolaylaştırdığı dikkate alınsın. Dillerin ilk defa olarak ne kadar çok sıkıntı ve acıya ve ne kadar fazla zamana mal olmuş olması gerektiğı üzerinde düşünelim. Bu düşünceler de öncekilere ilave edilsin ve insan zihninin yapmaya muktedir olduğu onca fazla sayıda işlemleri yapabilmesi için aradan gelişmelerin birbirini

izlediği kaç bin tane yıl geçmesi gerektiğini ondan sonra değerlendirelim.

Burada bir anlığına durup Başrahip Condillac'ın, benim duygularımı tamamıyla doğrulayan hatta belki de bu konu üzerine bana ilk fikirleri vermiş olan araştırmalarının basit bir tekrarını yapmakla iktifa edebileceğim bir konu olan dilin kökeninin güçlükleri üzerine düşünmemizi öneriyorum. Fakat bu filozofun yine kendisi tarafından ortaya atılan güçlükleri çözüm biçiminden kurulmuş olan işaretlerin kökenine ilişkin olarak benim sorguladığım şeyi yani dilin ilk yaratıcıları arasında bir tür cemiyetin de bulunması gerektiğini varsaydığı açıktır. Dolayısıyla ben de bu konuda onun gözlemlerine atıfta bulunurken aynı güçlükleri benim konuma uyarlanmış bir ışık altında ortaya koymak için o gözlemlere kendiminkileri de ilave etmemin yerinde olacağına inanıyorum. Ortaya çıkan ilk güçlük dilin nasıl olup da gerekli hale geldiğini kavrayabilmek olacaktır; zira insanlar arasında hiçbir iletişim kurulmadığı ve zaten herhangi bir iletişim kurulmasına da gereksinim olmadığı için bir şekilde kaçınılmaz hale gelmedikçe bu keşfin ne gerekliliğini ne de olanaklılığını anlayabilmemiz mümkün olacaktır. Dillerin ebeveynler ve çocukları arasındaki domestik ilişkiler neticesinde doğmuş olduğunu pek çokları ile beraber ben de onaylayabilirim. Fakat bu yola başvurmak söz konusu güçlüğü ortadan kaldırmadığı gibi bir de medeniyet öncesi yani tabii durum üzerinde fikir yürütülürken toplumdan edinilmiş fikirleri sürekli olarak o alana aktaranların içine düşmüş olduğu yanlışlığı yapmak anlamına gelirdi. Zira onlar bir çatının altında bir araya gelmiş olan bireyleri tek bir aile olarak ve o bireylerden her birini de tıpkı bugün bizim aramızda olduğu gibi çok sayıda müşterek çıkarın birleştirdiği yakın ve sürekli bir birlik olarak görmektedirler. Halbuki bu ilkel durumda insanların

ne bir evi ne bir kulübesi ne de hangi türden olursa olsun şahsi bir malı bulunmaktaydı; herkes neresi olursa orada uyur, üst üste iki geceyi pek ender olarak aynı yerde geçirirdi; kadınlar ve erkekler önceden tasarlanmaksızın, tesadüflerin, fırsatların veya eğilimlerin eseri olarak birleşirler ve birbirlerine düşüncelerini, planlarını, duygularını aktarmalarını sağlayacak kelimelere hiç de öyle fazla bir gereksinim duymazlar, yine aynı kayıtsızlıkla da birbirlerinden ayrılırlardı. Anne, çocuklarını, öncelikle kendisi için emzirirdi. Daha sonra ise alışkanlık ona çocuklarını sevdirdiği için çocuklarının iyiliği adına emzirir oldu; fakat çocuklar kendi yiyeceklerini aramaya gidebilecek kadar güçlenir güçlenmez de annelerini kendi istekleriyle terk ederlerdi ve birbirlerini kaybetmemek için sürekli olarak birbirlerinin görüş mesafesi içinde kalmaktan başka hiçbir metotları olmadığından eğer tekrar karşılaşacak olurlarsa kısa süre içinde birbirlerini tanıyabilmekten aciz hale gelirlerdi. Dahası, bütün gereksinimlerini açıklamış olan ve elbette ki annesine söyleyecek onun kendisine söyleyebileceğinden daha fazla şeyi olan çocuğun keşif görevinin ağırlığının büyük kısmının kendi omuzlarında taşıdığı ve kullandığı dilin onun kendi buluşu olduğu da gözlemlenmiştir. Öyle ki konuşulan dillerin sayısı onları konuşan kişilerin sayısına eşittir ve sürdürdükleri ve herhangi bir değişim süreklilik kazanmasına zaman tanımayan göçebe ve avare yaşam da çeşitliliği arttırmıştır. Çünkü annenin çocuğa kendisinden şu veya bu şeyi isterken kullanması gereken kelimeleri dikte ettiğini söylemek çoktan oluşmuş olan dillerin nasıl öğretiltiğini açıklayabilir fakat dillerin gerçekte nasıl oluştuğunu hiçbir surette açıklamaz.

Yine de ilk güçlüğün bertaraf edilmiş olduğunu varsayacağız. Bir an için kendimizi saf tabiat hali ile dille-

rin gerekli hale geldiği zaman arasında uzanıyor olması gereken büyük boşluğu aşmış kabul edelim ve onların gerekliliğini kabul ederek ilk olarak nasıl tesis edilmeye başlamış olabileceklerini araştıralım. Burada karşımıza aşmamız gereken yeni ve daha büyük bir güçlük çıkacaktır zira şayet insanlar düşünmeyi öğrenmek için konuşmaya gereksinim duymuşlarsa o halde konuşmayı keşfedebilmek için düşünme sanatına çok daha büyük bir gereksinim duymuş olmalıdırlar. Ve her ne kadar insanların meydana getirdiği seslerin nasıl olup da fikirlerimizin uzlaşım sal tercümanları olarak kabul edilebildiğini anlayabilsek de yine de o fikirler için varılmış olan bu uzlaşmanın anlaşılır hiçbir nesneye dayanmayan, bu nedenle de ne seslerle ne de işaretlerle ifade edilemeyen bu tercümanlarının neler olduğunu araştırmamız gerekecektir; öyle ki bu düşüncelerimizi aktarma ve zihinler arasında bir mutabakat tesis etme sanatının kökeni hakkında kabul edilebilir herhangi bir varsayım oluşturabilmekten aciz durumdayız. Öylesine yüce ve doğduğu noktadan öylesine uzaklaşmış bulunan bu sanatı filozoflar hâlâ mükemmellikten öylesine büyük, ölçülmesi öylesine olanaksız bir uzaklıkta görmektedirler ki her ne kadar zamanın zorunlu olarak ürettiği devrimler onun yararına askıya alınsa bile, önyargılar akademilerden dışarı atılsa ve ses-sizliğe mahkûm edilse bile bugüne kadar hiç kimse çıkıp da o mükemmellik derecesine ulaşmış olduğu iddiasında bulunacak kadar düşüncesizlik etmemiştir henüz ve bilgi toplu mların da hiç ara vermeksizin yüz yıllar boyunca kendilerini bu çetin sorunun çözümüne adanmaları gerekmektedir.

İnsanlığın ilk dili, en evrensel, en canlı, kısacası bir araya gelmiş çoğunlukları ikna etmek için belagatini kullanma fırsatına sahip olmadan önce de bir insanın gerek-

sinim duyduğu tek dil tabiatın basit bir çığlığıdır. Fakat bu çığlık ancak acil durumlar karşısında, bir tehlikenin hasıl olması karşısında yardım istemek için veya acı çekilirken biraz olsun rahatlayabilmek için bir tür içgüdü sonucu atıldığından daha mutedil duyguların hüküm sürdüğu günlük hayatta kullanım alanı olabilir. İnsanların fikirleri yayılmaya ve çoğalmaya ve aralarında daha yakın bir ilişki kurulmaya başladığı zaman insanlar daha az sayıda işaret ve daha anlamlı ve geniş dağarcıklı bir dil bulmaya çalıştılar. Sesin bükümlerini çoğalttılar, bunlara tabiatları gereği daha geniş bir anlatım kabiliyetine sahip ve anlamları bir önceki belirlenime daha az bağlı olan işaretler eklediler. Dolayısıyla da görünebilir ve hareketli nesneler işaretlerle ve duyulanlarla da benzetmeli seslerle ifade edildi fakat işaretlerle gerçekten var olan veya kolaylıkla tarif edilebilen nesneler ve gözle görülebilen eylemler dışında neredeyse hiçbir şey anlatılamadığından ve evrensel anlamda faydalı olmadıklarından -çünkü karanlık veya araya başka bir nesnenin girmesi onun etkinliğini ortadan kaldırıyordu- ve üstelik dikkati uyandırmaktan ziyade talep ettikleri için en sonunda insanlar onları belirli fikirlerle aynı ilişkiye sahip olmamalarına rağmen yerleşmiş işaretlerle ifade edilmesi çok daha kolay olan seslerle ikame etmeyi düşündüler. Böylesi bir yerine koyma ise ancak karşılıklı rıza ile yapılabilirdi ve kaba organları henüz böylesi bir uygulamaya alışkanlık kazanmamış insanlar için hiç de o kadar kolay bir biçimde gerçekleşmemiş olmalıdır. Aynı zamanda kendi başına anlaşılması da çok daha güçtür çünkü böylesi bir karşılıklı uzlaşmaya varabilmesi için geçerli nedenlerin bulunması gerekmektedir ve kullanımını yerleştirmek için konuşmanın çok gerekli olduğu görülmektedir.

İnsanlığın kullanmış olduğu ilk kelimeler günümüzde konuşulan çoktan şekillenmiş olan dillerdekilerden çok daha geniş anlamlara sahip olduğunu ve onu konuşanların da konuşmayı bileşen kısımlarına ayırmaktan habersiz oldukları için başlangıçta her bir kelimeye bütün bir cümle anlamı verdiklerini varsaymak akıllıca olacaktır. Aslında hiç de sıradan bir dehanın eseri olarak görülemeyecek şekilde özne ile yüklemi, isim ile fiili birbirinden ayırmaya başladıkları zaman isimler başlangıçta sadece özel isimlerden oluşmaktaydı. Fiillerin tek zamanı şimdiki zamandı ve sıfat kavramı da çok büyük güçlükler çekilerek geliştirilebilmiş olsa gerektir; zira her sıfat soyut bir fikirdir ve soyutlamalar da zahmetli ve gayri tabii işlemlerdir.

Her nesneye başlangıçta bu ilkel yaratıcılarının onları ayırt edebilecek bir konumda bulunmadığı türüne ve cinsine bakılmaksızın özel bir ad verilmiştir; her bir birey onların zihinlerinde tek başına ve soyut bir halde, tıpkı bir tabiat tablosunda olduğu gibi belirdi. Şayet bir meşe ağacı A olarak adlandırılıyorsa bir başkası da B adını alıyordu çünkü bu iki şeye yönelik olarak edinilen ilkel fikir onların aynı olmadığı biçimindeydi ve bu iki şeyde neyin ortak olduğunu görebilmeleri için de çoğu kez aradan uzun bir zamanın geçmesi gerekiyordu; öyle ki nesnelere yönelik bilgilerinin sınırları daraldıkça kelime hazineleri de o oranda genişlemiş olsa gerekti. Böylesi bir kelime hazinesi kullanmanın güçlüğü ise kolaylıkla ortadan kaldırılamazdı; zira varlıkları müşterek ve genelleyici birimler altında düzenleyebilmek için onların ayırt edici özelliklerini bilmek gerekiyordu; gözlemler ve tanımlar yani o zamanın insanların o sırada sahip olduklarından çok daha gelişmiş bir tabiat tarihi ve metafizik bilgisi gereksinimi doğuyordu.

Buna ilave olarak genel fikirler zihne kelimelerin yardımı olmaksızın giremezler, idrak de onları ancak cümlelerin aracılığıyla anlayabilir. Hayvanların böylesi fikirleri oluşturmamalarının veya bu fikirlere bağlı olan kendi kendini geliştirme yetisini hiçbir zaman elde edememelerinin nedenlerinden biri de budur. Bir maymun bir fındıktan diğerine atlarken aklında onun ne tür bir yemiş olduğuna dair genel bir fikir oluşturabildiğini veya onun prototipini birbirinden farklı iki yarı fındıkla mukayese edebildiğini hiç düşünebilir miyiz? Bunları yapabilmesi kesinlikle mümkün değildir; fakat bu fındıklardan bir tanesinin görünüşü belleğine bir diğerinden almış olduğu duyumları hatırlatır ve belli bir biçimde başkalaşım geçirmiş olan gözleri de zevkine almak üzere olduğu değişik biçimin bilgisini verir. Genel her fikir sadece zihinsel niteliklidir; şayet imgelem buna bir parça burnunu sokacak olursa fikir derhal özel bir nitelik kazanır. Zihninizde genel anlamda bir ağaç imgesinin izini sürmeye çalışacak olursanız amacınıza hiçbir zaman ulaşamazsınız. Ne yaparsanız yapın, onu büyük veya küçük olarak, çıplak veya yapraklı olarak, açık veya koyu renkli olarak görmek zorundasınız ve onda bütün ağaçlarda müşterek olan şeylerden başka bir şey göremiyorsanız o zaman o artık bir ağaca kesinlikle benzemeyecektir. Sadece soyut varlıklar da aynı şekilde algılanabilirler veya sadece dilin yardımıyla kavranabilirler. Bir üçgenin sadece tanımı size ona dair gerçek bir fikir verir: Zihninizde bir üçgen canlandırdığınız anda bu artık herhangi bir üçgen değil belirli bir üçgendir ve siz ona hissedilir çizgiler ve belirli bir renk vermekten kendinizi alamazsınız. Genel fikirler oluşturabilmek için de cümlelerden ve dilden istifade etmemiz gerekir çünkü imgelemin işleyişi durur durmaz idrak ancak kelimelerin aracılığıyla ilerlemeye başlar. Buna göre de eğer konuş-

manın ilk kâşifleri sadece önceden sahip oldukları fikirleri adlandırabiliyorlarsa bundan da ilk isimlerin sadece özel isimler olabileceği sonucu çıkar.

Fakat yeni gramer uzmanlarımız, benim kavrayamadığım yollarla fikirlerini genişletmeye ve kullandıkları kelimeleri genelleştirmeye başladıkları zaman ilk kâşiflerin cehaleti bu metodu son derece sınırlar içinde tutmuş olsa gerektir ve cinslerini ve türlerini bilmedikleri için başlangıçta bir hayli çoğaltmış oldukları bireylerin adlarını varlıkları bütün spesifik farklılıklarıyla dikkate almadıkları için sonradan hayli az sayıda cins ve tür oluşturmuşlardır. Bu ayrımları gerektiği şekilde ileriye taşıyabilmek için sahip olduklarından çok daha bilgi ve tecrübeye onların girebileceğinden çok daha fazla zahmete ve yapabileceklerinden çok daha fazla araştırmaya gereksinim vardı. Eğer bugün bile sürekli olarak şimdiye kadar gözlemlerimizden kurtulmayı başarmış yeni türler keşfetmekte isek o zaman bir de nesneleri sadece ilk görünüşlerini dikkate alarak değerlendirmiş olan insanların gözlerinden kaçmış olması gereken şeyleri düşünelim! İlkel sınıflar ile en genel mefhumların da mutlaka dikkatlerinden kaçmış olması gerektiğini ilave etmek son derece gereksiz olacaktır bu arada. Örneğin madde, ruh, öz, usul, şekil, hareket gibi kelimeleri bizim hayli uzun bir süredir onları kullanmakta olan filozoflarımız dahi anlamakta çok büyük güçlük çekiyorsa onlar nasıl anlayabilir veya düşünebilirlerdi ki? Ve üstelik onlarla bağlantılı olan fikirler de sadece metafiziksel olduğu için de tabiatla onların hiçbir modeli bulunmamaktayken?

Fakat bu noktada duruyor ve yargıçlarımdan okumayı bir süre için bırakıp dilin yaratılması en kolay kısmı olan fiziksel isimlerin icat edilmesinden sonra insanların kalabalık önünde konuşabilmeleri ve toplum üstünde etki

yaratabilmeleri için düşüncelerinin kusursuz ifadesini ve daimi biçimini buluncaya kadar hâlâ kat etmeleri gereken büyük bir mesafenin bulunduğunu dikkate almalarını istiyorum. Onlara sayıları, soyut kelimeleri, koşaçları ve fiillerin bütün zamanlarını, edatları, sentaksı, cümlecikleri birbirine bağlamam metodunu, mantık yürütme biçimlerini ve konuşmanın bütün mantığını bulabilmek için ne kadar zaman harcamış ve ne kadar bilgiye gereksinim duymuş olmaları gerektiğini düşünmeleri için yalvarıyorum. Bana gelince, ben, giderek artan zorluklar karşısında öylesine şaşırıp ürkmüş ve dillerin sadece insana özgü yollarla doğup kurulabilmesinin olanaksızlığının neredeyse kanıtlanmış olduğuna öylesine güçlü bir biçimde ikna olmuş bulunuyorum ki bu güç problemin çözümünü, dillerin yaratılması için toplumun varlığının mı yoksa toplumun kurulması için dillerin yaratılmasının mı daha gerekli olduğu tartışmasını ona girişmek isteyecek herhangi birine bırakıyorum. Fakat dilin ve toplumun kökeni ne olursa olsun, en azından, insanlığı müşterek gereksinimlerle birleştirmek ve dilin kullanımını kolaylaştırmak için tabiatın çok az özen göstermiş olmasından insanların sosyalleşmesine, bu birlik bağlarını yaratmak için yapmış oldukları her şeye ne kadar az katkıda bulunduğunu kolaylıkla anlamak mümkündür. Aslında, tabiat halinde yaşanırken niçin bir insanın bir diğerinin yardımına, bir maymunun veya bir kurdun kendi türünden bir başka hayvanın yardımına gereksinim duyduğundan daha fazla gereksinim duyması gerektiğini anlayabilmek de olanaksızdır veya böyle olduğunu varsayarsak o başka kişiyi ona yardım etmeye hangi güdüler yöneltmiş olabilir veya bunun da doğru olduğunu kabul etsek bile koşullar üzerinde anlaşmaya hangi yollarla varmışlardır. Böyle bir durumdaki insanın dünyanın en sefil, en acınası varlığı olacağının

mütemadiyen tekrar edildiğini bilmekteyim ve gerçekten de benim kanıtladığımı sandığım gibi insanın bu durumdan kurtulabilme arzusu veya fırsatını bulabilmesi için aradan yüzlerce yılın geçmiş olması gerektiği doğruysa o zaman bu işin yerine getirilmesi tabiatın ne yazık ki bu şekilde yaratmış olduğu varlığa değil tabiatın kendisine düşecektir. Fakat bu acınası kelimesini doğru anlıyorsam eğer o zaman ya bu kelimenin hiçbir anlamı yok demektir ya da bu kelime sadece bir şeyin ya hayli acı verici bir mahrumiyeti ya da bedensel veya ruhsal yönden bir acı çekme hali anlamına gelmektedir. Kalbi rahat, bedeni de sağlıklı özgür bir varlığın bu acınası sıfatını hangi sebepten dolayı hak ettiği bana açıklansa memnun olurum. Ayrıca ondan istifade eden kişi için sosyal bir hayatın mı yoksa tabii bir hayatın mı daha dayanılmaz hale geleceğini de sormak isterim. Etrafımızda medeni toplumda yaşamından yakınmayan neredeyse hiç kimseyi göremiyor hatta pek çok kişinin fırsatını bulur bulmaz yaşamlarına son verdiğine dahi tanık oluyoruz ve hem beşeri hem de ilahi kanunların bir araya gelmesi de bu karışıklığı sona erdirmeye kâfi gelmiyor. Özgür bir vahşinin yaşamından yakınmayı hatta ona son vermeyi bir an olsun aklından geçirdiğini doğrulayacak tek bir kişi var mıdır bu dünyada? O zaman gerçek sefaletin ne tarafta olduğunu daha az kibirle değerlendirelim. Öte yandan başka hiçbir şeyin bilimin gözlerini kamaştırdığı, tutkularının işkence ettiği, kendisinininkinden farklı bir durum üzerine fikir yürütmekte olan bir vahşiden daha mutsuz olmasını tahayyül etmek mümkün değildir. Görünen odur ki insanın potansiyel olarak sahip olduğu yetilerin ancak onları fiilen kullanma olanağı bulunduğu zaman gelişebilmeleri Yaradan'ın hayli bilgelikle vermiş olduğu bir kararın sonucudur ve böyle olmasının nedeni de bu yetilerin zamanından önce orta-

ya çıkmak suretiyle onun için lüzumsuz veya kafa karıştırıcı olmamaları ve onlara gereksinim doğduğu zaman da yavaş veya faydasız olmalarını önlemektir. Sadece içgüdüde insan tabiat halinde yaşayabilmek için gereksinim duyduğu her şeye sahipti ve gelişmiş bir idrak ile de kendisine sadece toplum içinde yaşayabilmesi için gerekli desteği temin etmiş olmaktadır.

Görünen odur ki ilk bakışta tabiat halinde yaşayan insanların arasında hiçbir ahlaki ilişki kabul edilmiş olmadığından bu kelimeleri fiziksel bir anlamda almadığımız ve bir bireyde bulunan “kusur”u kendi varlığına zarar verecek “erdem”i de o varlığa katkıda bulunacak nitelikler olarak adlandırmadıkça iyi ya da kötü erdemli ya da kötücül olabilmeleri mümkün değildi; bu durumda da tabiatın saf itkilerine en az direnç göstereni en erdemli olarak adlandırmak gerekirdi. Fakat kelimelerin sıradan anlamlarından sapmaksızın böylesi bir durum üzerine varabileceğimiz yargıyı bir süreliğine askıya almak ve konuyu tarafsız bir ölçekte tartacak ve medeni insanlar arasında erdemlerin mi yoksa kötülüklerin mi ağır bastığını, onlara erdemlerinin sağladığı yararların kötülüklerin verdiği zararlardan fazla olup olmadığını görene kadar, bilimde kaydedilen ilerlemelerin onların birbirlerine verdikleri zararları yapmaları gereken iyilikler hakkında bilgilendirildikleri oranda tazmin edip etmeyeceğini veya genel olarak korkacak ve birinden bekleyecekleri hiçbir şey olmadığı zaman şimdi oldukları şekilde evrensel bağımlılığa tabi ve kendilerine karşılığında hiçbir şey veremeyecekleri kesin olan insanlardan her şeyi almakla yükümlü oldukları bir durumdakinden çok daha mutlu olup olmayacaklarını öğrenene kadar önyargılarımıza karşı gözümüzü dört açmamız yerinde olacaktır.

Her şeyden önce de Hobbes gibi, insanın iyiliğe dair hiçbir fikri olmadığı için tabii olarak kötücül, erdemi bilmediği için de ahlaksız olduğu, hemcinslerine talep etme hakkına sahip olmadıklarını düşündüğü yardımlarda bulunmayı daima reddettiği veya hukuk aracılığı ve hukuk gereğince gereksinim duyduğu her şey üzerinde hak iddia ettiği için son derece budalalıkla kendisini koca kâinatın yegâne sahibi olarak gördüğü sonucuna varmayalım. Hobbes tabii hukukun modern tanımlamalarının bütün kusurlarını açıkça görmüştü fakat kendi yapmış olduğu tanımlamadan çıkarmış olduğu sonuçlar onun da hukuku aynı şekilde yanlış anlamış olduğunu ortaya koymaktadır. Ortaya atmış olduğu prensipleri dikkate alarak şu sonuca varmış olması gerekirdi: Tabiat hali bizim kendi varlığımızı muhafaza etmek için gösterdiğimiz özenin diğerlerinin varlığına en az zararlı hal olmasından dolayı barışın korunması ve insanlık için en elverişli olan haldir. O ise bunun tam tersini söylemekte vahşi insanın kendini korumak için gösterdiği özene, son derece gereksiz bir biçimde toplumun esiri olan ve kanunları gerekli kılan çok sayıda tutkunun tatmin edilmesi gereksinimini de ilave etmektedir. Kötü bir insan, gürbüz bir çocuktur onun dediğine göre. Fakat bu durumda geriye tabiat halindeki insanın gürbüz bir çocuk olup olmadığının kanıtlanması kalacaktır ve öyle olduğunu varsaysak bile nasıl bir sonuç çıkaracaktır Hobbes bundan? Şöyle bir sonuç çıkarmak mümkündür: Bu insan gürbüz ve güçlü olduğu zaman da tıpkı zayıf olduğu zamanlarda başkalarına bağımlı olacaksa yapabileceği hiçbir aşırılıktan dolayı sorumlu tutulamayacaktır. Kendisine meme vermekte geç kaldığı için annesini dövecek, kendisini rahatsız ettiği için küçük kardeşlerinden birini boğacak veya kendisinin canını sıktığı için bir başka kardeşinin kolunu ısıracaktır. Fakat

tabiat hali içindeki insanın hem güçlü hem de başkalarına bağımlı olması birbirine zıt iki varsayım içerir. İnsan bağımlı olduğu zaman zayıftır ve güçlü hale gelmeden önce de kendi kendisinin efendisidir. Hobbes vahşi insanı mantığını kullanmaktan alıkoyan aynı nedenin, hukukçularımızın savunduğu gibi, aynı zamanda onun yetilerini suiistimal etmekten de alıkoyduğunu düşünemedi ki bunu kendisi de kabul etmişti. Buna göre vahşilerin iyi olmanın ne demek olduğunu bilmedikleri için kötü olduklarını haklı olarak iddia etmek bile mümkündür. Zira onları kötülük yapmaktan alıkoyan şey ne idrakin gelişmesi ne de kanunların engelleyiciliği değil tutkularının yatışması ve kötülüğü bilmemeleridir: *Tanto plus in illis proficit vitiorum ignoratio, quam in his cognitio virtutis.*⁽³⁾

Hobbes'un fark etmediği ve insanlığa belirli durumlarda bencilliğinin veya o bencilliğin doğmasından önce de kendi kendini koruma arzusunun şiddetini hafifletmek için verilmiş olan bir başka prensip daha vardır ki o da insanın kendi refahını temin etmek, iyi bir yaşam sağlamak için gösterdiği ateşli çabayı bir hemcinsinin acı çektiğini gördüğü zaman duyduğu içsel tiksinti ile hafifletir.⁽⁴⁾ İnsanı,

(3) Justin (Grotius, Savaş ve Barış Hukuku) İnsanlardaki bilgisizlik suçu, suçun bilgisizliğinden daha yararlıdır.

(4) Bencilliğin özsaygı ile karıştırılmaması gerekir: Zira hem kendileri hem de yaptıkları etkiler ile birbirlerinden ayrılırlar. Özsaygı her hayvanı kendi varlığıyla ilgilenmeye yönelten ve insanda mantığın kılavuzluğu ve altında merhamet tarafından değiştirilmiş olarak insanlığı ve erdemi yaratan tabii bir duygudur. Bencillik ise toplum yaşamından doğan ve her bireyin kendini bir başkasından daha üstün görmesine yol açan, insanların karşılıklı olarak birbirlerine zarar vermelerine neden olan tamamıyla göreceli ve düzmeceli bir duygu ve "onur duygusu"nun gerçek kaynağıdır. Bu anlaşıldıktan sonra ilkel durumumuzda, gerçek tabiat halinde bencilliğin mevcut olmadığını ileri süreceğim; zira her birey, kendini kendi eylemlerinin yegâne gözlemcisi olarak

insan erdemlerinin en şiddetli eleştiricisinin bile tanımak ve kabul etmek zorunda kalacağı yegâne tabii erdemın sahibi saymakla da bir çelişkiye düşmekten korkmama gerek olmadığına inanıyorum. Bizim kesinlikle olduğumuz kadar zayıf ve çok fazla sayıda kötülüğe maruz kalan yaratıklara yakışacak bir özellik olan merhametten bahsetmekteyim: İnsan için her türlü düşünceden önce gelen ve evrensel olduğu kadar insanlığa da yararlı olan bir erdemdir bu ve ayrıca öylesine tabii bir erdemdir ki kimi zaman hayvanlar dahi bu erdeme sahip olduklarının kanıtlarını sergilemekten geri kalmazlar. Annelerin yavrularına karşı duydukları şefkatten ve onları tehlikelere karşı korumak için karşı karşıya gelmeyi göze aldıkları risklerden hiç bahsetmesek bile atların canlı bir bedeni ayaklarının altında ezmeye karşı gösterdikleri gönülsüzlük gayet iyi bilinmektedir. Bir hayvan, kendi türüne mensup bir hayvanın ölü bedeninin yanından tedirginlik duymaksızın hiçbir zaman geçemez; hatta aralarında

gördüğünden kainatta ilgi duyduğu tek varlık, arzularının tek yargıcı da kendisiydi; yapmaktan kendini alamayacağı mukayeselerden doğan hiçbir duygunun ruhunda kök salabilmesi mümkün değildi ve yine aynı sebepten dolayı nefret ve de intikam arzusu duyabilmesi mümkündü; zira böylesi tutkular ancak bir incinmişlik hissinden kaynaklanabilirler; ve incinmeyi yaratan şey de verilen zarar değil küçümseme veya incitme niyeti olduğu için de ne kendilerini takdir etmeyi ne de kendilerini başkalarıyla mukayese etmeyi bilen insanlar da bunda bir kazanç gördükleri zaman herhangi bir incinmişlik duygusu duymaksızın bir başkasına rahatlıkla aşırı şiddet uygulayabiliyorlardı. Kısacası, hemcinslerine neredeyse farklı bir türe mensup bir hayvan gözüyle bakan insan kendisinden daha zayıf bir insanı kendine av yapabiliyor veya kendisinden daha güçlü bir insana boyun eğebiliyor ancak yine de şiddet içeren bu eylemleri en küçük bir küstahlık veya kin veya başarının ya da başarısızlığın getirdiği sevinç veya kederden başka herhangi bir duygu duymaksızın son derece tabii vakalar olarak de-ğeriendirebiliyorlardı.

ölülerine bir çeşit cenaze töreni düzenleyenler bile vardır; kasaplık hayvanların mezbahaya girerken çıkardıkları kederli böğürmeler, karşı karşıya geldikleri korkunç manzaranın üzerlerinde yapmış olduğu etkiyi ortaya koyar. Yazarının, insanın duyarlı ve merhametli bir varlık olduğunu kabullenmek zorunda kaldığı ve üslubundaki soğuk inceliği bir kenara bırakarak verdiği örnekte, hapsedildiği yerden vahşi bir hayvanın küçük bir çocuğu annesinin kollarının arasından çekip alarak onun narin kollarıyla bacaklarını ölüm saçan dişlerinin arasında ezip kıran, titreyen bağırsaklarını pençeleriyle deşen vahşi bir hayvanı seyretmek zorunda kalan bir insanın dokunaklı bir betimlemesini yaptığı Arılar Masalı'nı okumaktan ne büyük bir zevk alırız. Bu olayla hiçbir şahsi ilgisi bulunmamasına rağmen böylesi bir manzaraya tanıklık eden kişi nasıl korkunç bir sıkıntı çekmez? Ne baygın düşen anneye ne de ölmekte olan çocuğa hiçbir yardımda bulunamamaktan dolayı nasıl bir yürek darlığına uğramaz?

İşte bu her türlü düşünceden önce gelen tabiatın saf duygusudur! İşte bu, en yozlaşmış geleneklerin henüz yok etmeyi başaramamış olduğu tabii merhametin gücüdür! Zira tiyatrolarımızda oynanan temsillerde, o zorbanın yerinde şayet kendisi bulunsaydı düşmanlarının çektiği acıları belki de birkaç kat daha arttırmaktan geri kalmayacak olan bir kişinin, bir bahtsızın uğradığı talihsizlikler karşısında gözyaşı döktüğüne her gün tanık oluruz. Tıpkı kendisinin sebep olmadığı kötülükler karşısında öylesine duyarlı olan kana susamış Sulla gibi ya da her gün kendisinin emri üzerine boğazlanan bütün o yurttaşların feryatlarını hiçbir heyecan duymaksızın dinleyebildiği halde Andromach ve Priam ile birlikte ağlarken görülme korkusuyla gidip de hiçbir tragedyanın temsilini izlemeye cesaret edemeyen Pheros'lu Alexander gibi!

Tabiat, insan ırkına, onlara gözyaşı döktüren en yumuşak bir kalbi vermiş olduğunu açıkça itiraf etmiştir.

Mandeville, bütün törelliklerine karşın şayet tabiat, mantıklarına yardımcı olması için bir merhamet duygusu bahşetmiş olmasaydı insanların birer canavardan çok da farklı olamayacağını gayet iyi bilmekteydi; fakat kendisinin, insanın sahip olduğunu reddettiği bütün o sosyal erdemlerin işte tam da ve sadece bu nitelikten doğduğunu göremedi. Fakat gerçekten de cömertlik, merhamet ve insanlık sadece zayıflara, suçlulara veya genel olarak insanlığa karşı duyulan acıma duygusundan ibaret değilse başka nedir ki? Yardımseverlik ve dostluk bile, doğru değerlendirilecek olurlarsa eğer sadece sürekli olarak belirli bir nesneye karşı duyulan merhametin etkilerinden başka bir şey değildir çünkü bir insanın hiç acı çekmemesini istemek ile onun mutluluğunu istemek arasında ne fark vardır ki? Merhametin, sadece bizi acı çekmekte olan insanın yerine koyan, bir vahşide belli belirsiz ancak canlı, medeni bir insanda gelişmiş zayıf bir duygu olduğu doğru olsaydı bile yine de bu gerçeğin benim tezimi doğrulamaktan başka hiçbir sonucu olmazdı. Gerçekte merhamet çeken her acıya seyirci olan bir hayvan kendini acı çeken hayvanla ne kadar özdeşleştirebilirse o kadar güçlü olacaktır. Dolayısıyla da böyle bir özdeşleştirmenin tabiat halinde, mantık halinde olduğundan çok daha kusursuz olmasının gerektiği açıktır. Özsaygıyı doğuran mantık, güçlendiren de mantıktır. İnsanın kendi içine kapanmasına yol açan ve onu kendisini üzebilecek veya rahatsız edebilecek her şeyden ayırıp uzaklaştıran da yine mantıktır. İnsanı çevresinden yalıtın ve ona başkalarının uğradığı talihsizlikler karşısında, "İstersen öl geber; ben güvendedim," dedirten şey de felsefedir. Bir filozofun sakin uykusunu tedirgin eden, onu yatağından çekip çık-

ran da toplumun bütününe tehdit eden böylesine genel nitelikli kötülüklerden başka bir şey olamaz. Penceresinin altında, hiç cezalandırılmaksızın bir cinayet işlenebilir; onun yapacağı sadece kulaklarını elleriyle tıkamaktan ve bir de kendi içinde ona başkaldırıp kendisini acı çeken talihsizle özdeşleştirmek isteyen tabiatın bu eğilimine engel olmak için kendi kendisiyle bir parça tartışmaktan ibaret olur. Uygarlıktan uzak insanda ise bu hayran olunası nitelikten eser yoktur ve o akıl ve bilgelik yoksunluğu yüzünden insanlığın içinde uyanmakta olan ilk telkinine budalalıkla itaat etmeye her zaman hazırdır. Kargaşalarda ve sokak kavgalarında bir araya toplananlar hep ayak takımı olur, bilge insan ise ihtiyatla oradan uzaklaşır. Kavg edenleri ayıranlar, soyluların birbirlerini boğazlamasına engel olanlar daima halk tabakası, pazarcı kadınlar olur.

O halde merhametin, her bireyde bulunan ve kişinin kendine karşı duyduğu sevginin şiddetini yumuşatarak bütün türün karşılıklı olarak kendini muhafaza etmesine yardımcı olan tabii bir duygu olduğu kesindir. Birinin acı çekmekte olduğunu gördüğümüz zaman bizi hiç düşünmeksizin onu kurtarmaya koşturan da bu merhamettir; tabiat halinde, kanunların, ahlaki prensiplerin ve erdemın yerini alan da hiç kimsenin onun o tatlı, yumuşak sesine itaatsizlik edemeyecek olmasının getirdiği üstünlüğe de sahip olan bu duygudur. Gürbüz ve güçlü bir vahşinin, eğer kendisinininkini başka yollarla da temin edebilmesinin olanaklı olduğunu görüyorsa zayıf bir çocuğun ya da güçsüz bir yaşlının binbir zorluk ve acı çekilerek elde edilmiş olan günlük yiyeceğini kapıp kaçmasına daima engel olan da bu duygudur; üzerinde düşünülmüş adaletin şu yüce özdeyişinin, “Sana karşı nasıl yapılmasını istiyorsan sen de başkalarına karşı öyle yap”ın yerine bütün insanlara

tabii iyiliğin, herhalde çok daha az mükemmel fakat muhtemeldir ki ondan çok daha yararlı olan, “Kendine yapacağın iyiliği, başkalarına mümkün olduğu kadar az zarar vererek yap,” bir başka özdeyişine uymalarını esinleyen de yine bu duygudur. Kısacası her insanda eğitim ilkelelerinden dahi bağımsız olarak bulunan, kötülük yapmaya karşı duyulan o antipatinin nedenini, incelik ve ustalıkla ortaya atılmış tezlerden ziyade bu tabii duyguda aramak gerekir. Erdemi, akıl ve mantık yolu ile elde etmek ancak Sokrates’e ve ona benzeyen zihinlere ait olabilecek bir hüner olsa bile insan soyunun varlığının muhafazası sadece onu meydana getiren bireylerin muhakemelerine dayanıyor olsaydı o soy çok uzun zaman önce tükenmiş olurdu.

Etkinliği bu kadar az olan tutkulara ve bu kadar kurtarıcı bir frene sahip olan ve kötücül olmaktan ziyade ürkek ve başkalarına kötülük yapmaktan ziyade kendilerini, onlara yapılabilecek kötülüklere karşı sakınmayı gaye edinmiş olan insanlar hiçbir surette çok tehlikeli kavga ve çekişmelere maruz kalmamışlardır. Birbirleriyle hiçbir türden bir ilişkiyi sürdürmedikleri ve dolayısıyla da kibir, hürmet, saygı ve küçümseme gibi duygulara yabancı oldukları; “benimki ve seninki”ye dair en hafif bir mefhum dahi sahip olmadıkları, adalete dair gerçek hiçbir kavram oluşturmamış oldukları; maruz kaldıkları her şiddeti, cezalandırılması gereken bir suçtan ziyade kolaylıkla tamir edilebilecek bir incinme olarak gördükleri; muhtemelen mihaniki ve hemen o anda tıpkı kendisine atılmış olan taşı ısırarak bir köpek gibi alınmadığı takdirde intikam almayı akıllarının ucundan dahi geçirmedikleri için çıkan anlaşmazlıkların konusu geçim kaynakları olmadığı müddetçe aralarında çıkan kavgalarda çok ender olarak kan dökülürdü. Fakat kendisinden bahsetmenin bana düş-

tüğü çok daha büyük bir başka tehlikenin var olduğunu görmekteyim.

İnsanların kalplerini çarpıntıya uğratan duygular arasında bir tanesi vardır ki cinsleri birbirleri için gerekli kılar ve son derece ateşli ve coşkundur. Bu korkunç tutku, bütün tehlikelere göğüs gerer, bütün engelleri aşar ve coştığı dönemlerde gerçekte varlığını muhafaza etmeye yazgılı olduğu insan soyunu yok etme yatkınlığına sahiptir. Bu itidalden yoksun, utanç duygusundan yoksun hudutsuz ve hayvani taşkınlığın eline düşen, aşkları için her gün kanları pahasına dövüşen insanlara ne olacak?

İlk olarak kabul edilmelidir ki tutkuların şiddeti ne kadar artarsa onları dizginleyebilmek için kanunlar da o kadar gerekli hale gelir. Fakat bu maksadı gerçekleştirecek olan kanunların yetersizliğini, bu tutkuların aramızda günbegün yol açtığı düzensizlikleri ve suçları bir kenara koyarsak bu kötülüklerin kanunların kendilerinden kaynaklanıp kaynaklanmadığını araştırmak yerinde olacaktır; zira bu durumda o kanunlar böylesi kötülükleri bastırmaya muktedir olsalar bile onlardan beklenebilecek en son şey kendileri olmaksızın meydana gelmeyecek olan bir kötülüğü önlemeleri olacaktır.

Aşk duygusunda fiziksel ve manevi bileşenler arasında bir ayırım yapmakla başlayalım işe. Aşkın fiziksel kısmı cinsleri birbirleri ile birleşmeye götüren genel arzudur. Manevi kısmı ise bu arzuyu bilhassa belirli bir nesneye yönelten ve onun üzerinde sabitleyen, en azından enerjisinin büyük bir kısmını tercih edilen bu objeye veren kısmıdır. Aşkın manevi yanının, sosyal göreneklerden doğmuş ve kadınlar tarafından kendi egemenliklerini tesis etmek ve itaat etmesi gereken cinsi üstün kılmak için büyük bir özen ve ustalıkla kutsanmış suni bir duygu olduğu kolayca görülür. Bir vahşinin elde edebilecek bir

konumda olamayacağı güzellik ve erdem gibi belirli fikirleri ve hiçbir zaman yapamayacağı mukayeseleri temel almış olan bu duygu, onun için neredeyse var olmasa gerektir; zira onun zihni oran ve düzenlilik gibi soyut fikirleri hiçbir zaman oluşturmayacağı gibi kalbi de bu fikirlerin tatbikinden farkında dahi olunmaksızın doğan sevgi ve hayranlık duygularına karşı elverişli değildir. O sadece tabiatın onun kafasına sokmuş olduğu karakteri takip eder hiçbir zaman edinememiş olduğu zevkleri değil, bu yüzden de her kadın onun amacına eşit derecede uygundur.

Aşkın sadece fiziksel unsuru ile sınırlanmış ve aşk duygusunu uyaran ve güçlükleri arttıran tercihlerden habersiz olacak kadar talihli insanlar, karakterlerinden gelen ateşliliği daha seyrek ve daha az canlı olarak duyumsarlar ve bunun sonucu olarak da kendi aralarında tartışmalara daha ender olarak girerler, girdikleri tartışmalar da daha şiddetli olur. Bizim aramızda böylesine yıkımlara yol açan imgelem, tabiatın gelecek itkileri sessiz sedasız bekleyen onlara gönülsüzce zevkten çok şiddetle teslim olan ve gereksinimleri bir kez tatmin edildiği zaman da bütün arzularını yitiren vahşilerin kalbine hiçbir zaman hitap etmez. O halde tıpkı diğer tutkuların olduğu gibi aşkın da onu insanlar için böylesine sıklıkla son derece ölümcül kılan coşkun ateşliliğini ancak toplum içinde elde etmiş oldukları tartışılmaz bir gerçektir. Ve ayrıca vahşileri kendi içlerindeki hayvanlıklara teslim olarak sürekli olarak birbirlerinin gırtlaklarını kesen insanlar gibi temsil etmek de son derece saçmadır çünkü bu görüş doğrudan doğruya tecrübenin kendisine aykırı düşmektedir; şimdiye kadar tabiat halinden en az sapmayı göstermiş olan Karayıplılar tutkuları daima ateşliyormuş gibi görünen sıcak bir iklimde yaşamalarına rağmen aslında aşklarında en sakin ve kıskançlığa da en az boyun eğen insanlardır.

Erkeklerinin avlularımızı birer kan gölüne çevirdiği veya ilkbaharda dişileri uğruna dövüşürken attıkları çığlıklar ormanlarımızı çın çın çınlatan pek çok hayvan türünden çıkarabileceğimiz sonuçlar dikkate alındığında da tabiatın açıkça, cinslerin nispi gücünde, bizim aramızda mevcut olanlardan farklı ilişkiler tesis etmiş olduğu bütün türleri hariç tutarak işe başlamamız gerekir; dolayısıyla da horozların birbirleriyle dövüşme alışkanlıklarını insanlara yönelik olarak varılacak hiçbir tümevarıma temel kabul edemeyiz. Orantılılığın daha iyi gözlemlendiği türlerde, bu dövüşler, tamamıyla, dişilerin sayısının erkeklerle oranla daha az olmasından kaynaklanmakta veya aynı kapıya çıkacak şekilde dişilerin erkeklerin kendilerine yaklaşma çabalarını sürekli olarak reddettiği zaman aralıklarına denk gelmektedir; zira eğer her bir dişi erkeğini ancak yılda iki kez kabul ediyorsa bu dişi sayısının erkek sayısı ile altıda beş daha az olmasıyla aynı anlamı ifade etmektedir. Zira bu iki durumun hiçbirinin de kadın nüfusunun genellikle erkek nüfusundan daha fazla olduğu ve aralarında vahşiler arasında dahi tıpkı hayvanlarda olduğu gibi kadınların belirli tutku ve kayıtsızlık zamanlarının bulunduğu hiçbir zaman gözlemlenmediği insan ırkına uygulanabilmesi mümkün değildir. Üstelik bu türlerin pek çoğunda da türün bütün üyeleri kızgınlık dönemine aynı anda girmekte ve aralarında müthiş bir kargaşa, düzensizlik ve genel bir ateşlilik halinin baş gösterdiği korkunç bir an yaşanmaktadır ki bu da aşkın böylesine mevsimlere bağlı olmadığı insan ırkında hiçbir zaman gözlemlenemeyecek bir manzarayı teşkil etmektedir. Dolayısıyla buradan da hayvanların dişilerinden yararlanmak için kendi aralarında yapmış olduğu dövüşlere dayanılarak aynı durumun tabiat halinde yaşayan insanlar için de geçerli olduğu sonucunu çıkarmamamız gerekmektedir; hatta

böylesi bir sonuç çıkarılacak olsa dahi böylesi çatışmaların diğer hayvan türlerinin soyunu ortadan kaldırmadığını gördüğümüz için bizim türümüz açısından daha öldürücü bir nitelik taşıyabileceğini düşünmemiz için de ortada hiçbir sebep bulunmamaktadır. Hatta böylesi çatışmaların, tabiat halinde toplum yaşamında bilhassa da geleneklerin hâlâ belirli bir itibara sahip olduğu, âşıkların kıskançlıklarıyla kocaların intikamının her gün yapılan düellolara, işlenen cinayetlere hatta çok daha kötü suçlara sebep teşkil ettiği ülkelerde, sonsuz sadakat yükümlülüğünün zinalara yol açmaktan başka bir işe yaramadığı ve bizzat şeref ve itidal kanunlarının zorunlu olarak ahlaksızlığı yaydığı, çocuk düşürme vakalarının sayısının artmasına yol açtığı yerlerde sebep olacağından çok daha az zarar vereceği de açıkça ortadadır.

O halde şu sonuca varalım: Tabiat halinde yaşayan, ormanlarda avare avare gezinen, endüstrisi olmayan, konuşmayı bilmeyen, bir evi olmayan, savaşımlara ve her türlü bağa eşit derecede yabancı olan ne hemcinslerine gereksinim ne de onları incitmek için herhangi bir arzu duyan hatta belki de onları birbirinden ayırt dahi edemeyen vahşi insan kendi kendine yetiyordu ve çok az sayıda tutkuya boyun eğiyordu ve sadece bu durumuna uygun düşen duygulara ve bilgilere sahipti; gerçek gereksinimlerden başka bir gereksinim duymuyor ve görülmesinin ilgi çekici olacağını düşündüklerinin dışında hiçbir şeye bakmıyordu ve idraki de kibrinin kaydettiğinden daha büyük bir ilerleme kaydetmiyordu. Eğer tesadüfen herhangi bir keşifte bulunacak olursa kendi çocuklarını dahi tanımadığı için onu başkalarına aktarabilmek için daha az olanağa sahipti. İnsanlar arasında hiçbir türden eğitimin verilmediği ve kuşakların en küçük bir ilerleme dahi kaydetmeksizin birbirini izlediği bir yerde her sanat da

zorunlu olarak onu yaratankişi ile beraber yok olacaktı; hep aynı noktadan yola çıkıldığı için de yüzyıllar hep ilk çağların barbarlığı ile akıp gidiyordu; insan ırkı çoktan yaşlanmıştı ama insan hâlâ bir çocuk olarak kalmıştı.

Bu sözde ilkel durum üzerinde bu kadar uzun uzadıya ve ayrıntılı bir biçimde durduysam bunun nedeni eskilerden kalma çok fazla hatamın ve ortadan kaldırılması gereken kökleşmiş önyargılarımın bulunması, dolayısıyla da onların köklerine değin inmenin ve tabiat halinin gerçeğe uygun bir tablosu aracılığıyla insanlığın en tabii eşitsizliklerinin bile modern yazarlarımızın iddia ettikleri gerçekliğe ve etkiye sahip olmanın ne kadar uzağında bulunduğunu göstermenin bana düştüğüne inanıyor olmamdır.

Gerçekten de insanları birbirinden ayıran farklılıklar arasında bu farklılıklardan birçoğunun sadece alışkanlıkların ve insanların toplum içinde benimsedikleri çeşitli yaşam biçimlerinin eseri olanların tabii kabul edildiği kolayca görünmektedir. Dolayısıyla gürbüz veya narin bir vücut yapısı, ona bağlı olarak güçlülük veya zayıflık da genellikle bedenin ilk ve asli yapısından ziyade eğitim metodunun kadınsı ya da sert olmasından ileri gelmektedir. Zihin gücü için de aynı durum geçerlidir; zira eğitim sadece işlenmiş zekâlar ile işlenmemişler arasında bu ayrımı meydana getirmekle kalmaz, işlenmiş zekâlar arasında mevcut olan farklılıkları da kültürle orantılı olarak arttırır; tıpkı aynı yolu kat etmekte olan bir dev ile bir cücenin atacakları her adımın aralarındaki mesafeyi arttırması gibi. Şayet toplum halindeki insan sınıflarında hüküm süren yaşam biçimleri ve verilen eğitimler arasındaki muazzam çeşitliliği hayvanların ve vahşi insanların, her bir bireyin aynı tür yiyeceklerle beslendiği, tamamıyla aynı biçimde yaşadığı ve aynı şeyleri yaptığı yaşamlarının ba-

sitliği ve tekdüzeliği ile mukayese edecek olursak tabiat halinde insanlar arasında bulunan farklılıkların, toplum yaşamına oranla ne kadar az olduğu ve insanlar arasında bulunan tabii eşitsizliği sosyal kurumların yarattığı eşitsizlikler tarafından ne kadar büyük ölçüde arttırıldığı açıkça görülecektir.

Fakat tabiat nimetlerini dağıtırken gerçekten de iddia edildiği kadar taraflı davranmış olsa bile tabiatın, ondan en büyük çıkarları elde etmiş olan en gözdeleleri, aralarında neredeyse hiçbir ilişkinin bulunmadığının kabul edildiği bir durumda diğerlerinin zararına olarak ne üstünlük kazanabileceklerdir ki? Aşkın bulunmadığı bir yerde güzellik ne işe yarayacaktır? Aralarında hiçbir diyalogu bulunmadığı insanlara nüktenin, aralarında hiçbir ilişkinin yaşanmadığı insanlara kurnazlığın ne faydası olacaktır? Böylesi bir durumda güçlülerin zayıfları ezeceğinin sürekli olarak tekrarlandığını işitiyorum fakat burada ezmek sözü ile kastedilen şey nedir? Deniliyor ki bazıları zor kullanarak hükmedecekler, başka bazı kişiler de bunların kapislerine boyun eğip süfli bir biçimde inleyecekler. Benim şimdi aramızda gözlemlediğim durum tam da budur; fakat kendilerine kölelik ve hükmetmek sözcüklerinin ne demek olduğunun anlatılmasında güçlük çekileceği vahşi insanlar hakkında böyle bir sonuca nasıl varılabileceğini anlamıyorum. Doğru bir adam bir başkasının toplamış olduğu meyveleri kapabilir, öldürmüş olduğu hayvanı veya kendisine barınak olarak seçmiş olduğu mağarayı; fakat nasıl olur da ona tam anlamıyla boyun eğdirebilir ya da kendilerine ait hiçbir şeyi olmayan insanlar arasında bağımlılık zincirleri nasıl bulunabilir? Örneğin ben bir ağaçtan sürülürsem eğer bir başkasına giderim; bir yerde rahatsız edilirim başka bir yere gitmeme ne engel olabilir? Ve yine, eğer benden çok daha güçlü ve kendisi hiçbir

şey yapmadan boş boş otururken beni geçimini sağlama-ya zorlayacak kadar yozlaşmış, tembel ve barbar bir adam bulunabilir mi? Böyle bir adam varsa eğer gözlerini üzerimden bir an olsun ayırmaması, uyumadan önce kaçabileceğim veya uyurken onu öldürebileceğim korkusuyla beni büyük bir dikkat ve özenle bağlı tutması gerekir. Yani bu adam kendisini, kaçınmak ya da beni sokmak istediğinden çok daha büyük bir sıkıntının içine gönüllü olarak sokmak zorunda kalır. Bütün bunlardan sonra da bir an olsun gevşemez mi uyanıklığı, dikkati? Ani bir gürültüyle başını bir anlığına bir yana çevirmez mi? İşte o anda ben tabanları yağlar, ormana dalarım, esaret zincirlerim kırılmış olur ve o da beni ömrü boyunca bir daha asla göremez.

Dolayısıyla bu ayrıntılar üzerinde lüzumsuz yere fazla uzun durmaksızın herkesin, kölelik bağlarının ancak insanların birbirlerine karşılıklı bağımlılıkları ve onları bir araya getiren müşterek gereksinimleri ile oluştuğunu görmesi gerekir; bir insanı, önce başkalarının yardımı olmaksızın yapamayacağı bir duruma düşürmeden köleleştirmek olanaksız bir şeydir ve tabiat halinde böyle bir durum mevcut olmadığı için de orada herkes kendi kendinin efendisidir ve en güçlünün kanunlarının da hiçbir etkisi yoktur.

Tabiat halinde insanlar arasındaki eşitsizliğin zar zor hissedilebildiği ve hemen hemen hiçbir etkisinin olmadığı kanıtlandıktan sonra geriye insan zihninin kaydettiği, birbirini takip eden gelişmelerde onun kökenini göstermem ve ilerleyişinin izini sürmem kalıyor. Tabii insanın potansiyel olarak sahip bulunduğu, insanın kusursuzluğa erişmesinin, sosyal erdemlerin ve diğer yetilerin kendi kendilerine asla gelişemeyeceğini, bunun için belki de

hiçbir zaman meydana gelmeyecek çok sayıda yabancı sebebin rastlantısal olarak üst üste gelip aynı anda gerçekleşmesinin gerekli olduğunu ve onlar olmaksızın da insanın ilelebet kendi ilkel durumunda kalacağını gösterdikten sonra şimdi de yapmam gereken şey türü yozlaştırırken insan idrakini geliştirebilecek olan farklı rastlantıları ele alıp karşılaştırmam, insanı sosyalleştirirken kötücül hale getirmem ve onu ve dünyayı çok uzaklarda kalmış bir dönemden alıp şimdi onlara bakmakta olduğumuz bir noktaya getirmem gerekiyor.

Tasvir etmekte olduğum olaylar değişik şekillerde meydana gelmiş olabileceği için seçimimi ancak tahminlere dayanarak yaptığımı itiraf ederim; fakat şeylerin tabiatlarından çıkarılabilecek en muhtemel sonuçlar ve gerçeği keşfetmek için sahip olunabilecek yegâne vasıtalar oldukları zaman böylesi tahminler nedenler haline gelirler. Ancak yine de benim varmak istediğim sonuçlar biraz önce ortaya atılmış olan prensipler doğrultusunda aynı sonuçları verecek ve benim de aynı çıkarımlara varabileceğim başka herhangi bir teori oluşturmak imkânsız olacağı için hiç de tahminlere dayalı nitelikte olamayacaklardır.

Bu, benim zamanaşımının olayların düşük olasılıklarını tazmin ediş biçimlerinin, önemsiz sebeplerin aralıksız etki yaptıkları zaman kazandıkları şaşırtıcı gücün, bir yanda belirli varsayımlara gerçek olay derecesi vermek olanaksız olunca öte yandan bu varsayımları yıkmanın da olanaksızlığı üzerinde gerçek olarak kabul edilen iki olgunun, bilinmeyen ya da öyle olduğu varsayılan bir dizi ara olguyla birbirine bağlanmaları gerekince onları birbirine bağlayabilecek olayları verme görevinin tarihe düştüğünün ve onları birbirine bağlayabilecek olan benzeri gerçekleri belirleyecek olanın bütün eksikliğine rağmen

felsefe oluşunun ve son olarak da olaylar sorununda benzerliğin etkisinin olguları genellikle düşünöldüğünden çok daha az sayıda farklı sınıfa indirgeyecek olmasının üzerinde çok fazla durmamış olmam için yeterli bir özür yerine geçecektir. Bu ipuçlarını yargıçlarımın bakış açılarına sunmak ve sıradan okuyucuların onlara kafa yormalarına hiç de gerek bırakmayacak biçimde düzenlemiş olmak benim için yeterlidir.

İKİNCİ KISIM

Bir toprak parçasının etrafını çitle çevirip kendi kendisine, “Bu bana aittir,” diyebilen ve buna inanacak kadar saf insanlar bulabilen ilk kişi medeni toplumun gerçek kurucusu olmuştur. Bu kazıkları söküp atacak veya hendeği dolduracak ve arkadaşlarına “bu sahtekâra kulak vermekten sakının, bu toprağın meyvelerinin hepimize ait olduğunu, toprağın ise hiç kimseye ait olmadığını bir kez unutacak olursanız mahvolursunuz!” diye haykıracak olan kişi, insanlığı kim bilir ne kadar çok suçtan, ne kadar çok savaştan ve cinayetten, ne kadar çok korku ve dehşetten, talihsizlikten kurtarmış olurdu. Fakat çok muhtemeldir ki işler o güne kadar oldukları şekilde sürüp gidemeyecekleri bir noktaya çoktan gelmiş bulunmaktaydılar zaten. Çünkü mülkiyet fikri kendisinden önceki ancak birbiri ardı sıra meydana gelebilen pek çok fikre bağlı bulunuyordu ve insanın zihninde de öyle bir anda şekillenebilmesi mümkün değildi. Tabiat halinin bu en son noktasına varmadan önce insanlık hayli önemli ilerlemeler kaydetmiş ve bir çağdan ötekine aktarılması ve aynı zamanda da arttırılması gereken hatırı sayılır oranda bilgi ve hüner elde etmiş olsa gerektir. O halde olayları daha yukarı bir noktadan ele alalım ve en tabii sırasını izleyen olayların ve keşiflerin bu yavaş gelişimini tek bir bakış açısı altında birleştirelim.

İnsanın ilk duygusu kendi varlığına ilişkin olan ve ilk kaygısı da kendi varlığını korumak olmuştur. Toprağın

ürünleri, ona gereksinim duyduğu her şeyi temin etmişti ve içgüdüleri de o ürünleri nasıl kullanacağını ona söylemişti. Açlık ve başka arzular sırasıyla ona var oluşun farklı biçimlerini tecrübe ettiriyordu ve bunların arasında bir tanesi vardı ki onu, türünü devam ettirmeye çağırıyordu. Kalpten gelen hiçbir şey ile ilgisi olmayan bu körlemesine eğilim sadece hayvani bir eylem ortaya koyuyordu. Gereksinim bir kez tatmin edildikten sonra da iki cins artık birbirini tanımazdı hatta doğan çocuk bile annesi olmaksızın da idare edebilecek duruma gelir gelmez annesi için hiçbir anlam ifade etmemeye başlardı.

Dünyaya gelen insanın durumu işte böyleydi; başlangıçta sadece duygularla sınırlı olan, tabiatın kendisine bahşetmiş olduğu nimetlerden ancak istifade eden, ondan herhangi bir şeyi zorla almaya yönelik bir düşünce üretebilmekten son derece aciz bir hayvanın yaşamı. Fakat çok geçmeden güçlükler kendilerini gösterdiler; onların üstesinden gelebilmeyi öğrenmek zorunlu hale geldi: Ağaçların, onu meyvelerini toplamaktan alıkoyan yüksekliği, aynı meyvelere talip olan başka hayvanlarla girilen rekabet ve kendi varlıklarını devam ettirebilmek için bu meyvelere gereksinim duyan hayvanların yırtıcılığı, bunların tümü de insanı bedensel egzersizler yapmaya zorladı. Çevik olması, hızlı koşması ve iyi dövüşmesi gerekiyordu. Tabii silahlar olan taşlar ve sopalar kolaylıkla bulunuyordu. Gereklilik halinde başka hayvanlarla dövüşebilmek ve kendi geçimini temin etme araçları uğruna başka insanlarla dahi tartışmak ve kendisinden daha güçlü olan birine bırakmak zorunda kaldığı bir şeyi bir başkasından temin etmek için tabiatın engellerinin üstesinden gelmeyi öğrenmişti.

İnsan ırkının nüfusu arttığı ölçüde insanların kaygıları da artıyordu. Toprağın, iklimlerin ve mevsimlerin farklılık-

ları onları, yaşam biçimlerini de farklılaştırmaya zorladı. Kısır yıllar, uzun ve sert kışlar, toprağın bütün ürünlerini kavuran yakıcı yazlar, yeni hünelerlerin ortaya çıkmasını gerekli kılmış olmalıydı. Deniz kenarları ve ırmak boylarında oltayı ve balık iğnesini icat ettiler, balık avladılar ve yediler. Ormanlarda, kendilerine oklar ve yaylar yaptılar, avcı ve savaşçı oldular. Soğuk ülkelerde öldürmüş oldukları hayvanların postlarına sarılıp sarmalandılar. Şimşek, bir volkan veya bir başka mutlu tesadüf, onları ateşle tanıştırdı, kışların sertliğine karşı yeni bir kaynaktı bu, sonra bu unsuru muhafaza etmeyi, daha sonra onu yeniden üretmeyi ve son olarak da hayvanların daha önce çiğ çiğ yedikleri etlerini ateşte pişirip hazırlamayı öğrendiler.

Muhtelif varlıkların, kendilerine ve birbirlerine karşı bu tekrarlanan ilgisi ve uyumluluğu, tabii olarak insan zekâsında, onların aralarında bulunan belirli ilişkilerin algılanmasını sağlayacaktı. Dolayısıyla büyük, küçük, güçlü, zayıf, hızlı, yavaş, korkak, cesur ve buna benzer şekilde başka kelimelerle ifade ettiğimiz ve gereksinim duyulunca neredeyse hiç düşünölmeksizin mukayese edilen bu düşünceler, onda en sonunda bir tür düşünce, daha doğrusu ona kendi güvenliği için en gerekli tedbirleri işarete edecek mekanik bir sakınganlık yaratmış olmalıydı.

Bu gelişmeden doğan yeni bilgiler onun başka hayvanlar üzerindeki üstünlüğünü, ona bu üstünlüğü hissettirerek arttırdı. Dolayısıyla şimdi onlara tuzak kurmaya çalışacak, onlara bin türlü hile yapacak ve her ne kadar içlerinden pek çoğu güç veya sürat bakımından ondan üstün gelebilecek olsa da zaman içinde hayvanların bazılarının efendisi, diğerleri için de tam bir baş belası haline geldi. Dolayısıyla da ilk kez kendi kendisine baktı, ilk kez gurur duydu ve varlıkların rütbelerini ayırt etmeyi zar zor öğrenebildiği bir zamanda kendi türünü en yüksek rütbe-

de görerek kendi kişisel varlığına o en yüksek rütbede hak iddia etmeye kendini uzaktan uzağa hazırladı.

O sıralarda başka insanların o sırada onun için, şimdi bizim için ifade ettikleri anlamı ifade etmedikleri doğrudu ve onlarla başka hayvanlarla girdiğinden daha fazla alışveriş içine de girmiyordu ancak yine de gözlemlerinde onları da ihmal etmedi. Zaman içinde onların arasında ve kendisiyle dişisi arasında keşfedeceği benzerlikler onu o sırada fark edilir olmayan başka benzerlikler hakkında da yargıda bulunmaya götürdü ve onların tümünün de benzeri koşullar altında tıpkı kendisi gibi davrandığını anlayarak doğaldır ki onların düşünme ve eylemde bulunma biçimlerinin de tümüyle kendisinininkilere benzediği sonucuna vardı. Bu önemli gerçek, onun zihninde bir kez derin bir biçimde yer ettikten sonra onu diyalektik kadar emin ve diyalektikten daha hızlı bir önseziyle ona, onun kendi güvenliği ve üstünlüğü için, diğerlerine karşı korumanın işine geldiği en iyi davranış kurallarına uymaya yöneltmiş olsa gerekti.

İyi yaşamaya karşı duyulan sevginin insan eylemlerinin yegâne itkisi olduğunu tecrübeyle öğrenmiş olduğu için kendini karşılıklı çıkarların onun hemcinslerinin yardımına bel bağlamasını haklı gösterebileceği birkaç durum ile aynı zamanda daha da ender görülen, çıkar çatışmasının onlardan kuşkulanasına sebebiyet verebileceği birkaç durumu birbirinden ayırt edeceği bir konumda buldu. Birinci durumda, onlarla aynı sürüye veya olsa olsa üyeleri üzerine hiçbir kısıtlama getirmeyecek ve ancak onun meydana gelmesine yol açan geçici gereksinim süresince devam eden bir tür özgür birliğe katılıyordu. İkinci durumda ise herkes kendisinin bunu yapabilecek kadar güçlü olduğuna kanaat getirdiği zaman açıkça güç kullanarak veya kendisini diğerlerinden daha zayıf hissettiği

zaman da beceri ve kurnazlıkla kendi çıkarını sağlamasının peşinde koşuyordu.

İşte bu şekilde insanlar farkında olmaksızın karşılıklı yükümlülöklere ve onları yerine getirmenin sağlayacağı avantajlara ilişkin kabataslak birtakım fikirler edinmiş olabilirler; zira uzağı görmek onların tamamıyla yabancı olduğu bir kavramdı ve uzak geleceğı düşünerek kendilerini sıkıntıya sokmak bir yana ertesi gün dahi pek fazla düşündükleri söylenemezdi. Bir geyiğın alınıp götürölmesi söz konusu olduğu zaman herkes başarıya ulaşılması için üzerine düşen görevi yerine getirmesi gerektiğini gayet iyi hissediyordu fakat bunlardan birinin ulaşabileceğı bir yerden bir yaban tavşanı geçtiğı takdirde bu kişinin hiç tereddüt etmeksizin tavşanın peşine düşeceğinden ve avını yakaladığı zaman da onu arkadaşlarıyla paylaşmak konusunda pek de özenli davranmayacaklarından hiç kuşku duymamak gerekir.

Böylesi bir ilişkinin birbirleriyle hemen hemen aynı maksat dolayısıyla bir araya gelen maymunların veya kuzgunların kullandığından daha ince, daha rafine bir dil gerektirmeyeceğini anlamak kolaydır. Anlaşılmaz çığılıklar, pek çok jest ve başka sesleri taklit eden birtakım sesler uzun bir süre evrensel dil yerine geçmiş olsa gerektir ve bunlara her ülkede ilave edilen ve üzerinde anlaşmaya varılmış olan eklemli sesle birlikte de (daha önce işaret ettiğim gibi ilk kez oluşan yapıların nasıl oluştuğunu açıklamak hiç de kolay değildir) özel diller doğmuş olmaktadır; fakat bunlar, kaba ve yetkinlikten uzaktırlar ve bazı vahşi kavimlerin bugün kullandıklarının hemen hemen aynısıdırlar.

Söylemek zorunda olduğum şeylerin çokluğu ve pek çok şeyin başlangıçlarında neredeyse hissedilmez bir biçimde ilerlemesi yüzünden pek çok yüzyılın üzerinden ok

gibi hızlı bir biçimde geçiyorum. Çünkü olayların birbirini ilerlemesi ne kadar yavaş olursa o kadar hızlı bir biçimde tarif edilebiliyorlar.

Bu ilk ilerlemeler insanların diğerlerini de büyük bir hızla gerçekleştirmelerini mümkün kıldı. Zihinleri aydınlandıkça maharetleri de mükemmelleşti. Taştan, sert ve kesici çeşitli baltalar yapmayı keşfedince ilk denk gelinen ağacın altında uyumayı veya kendilerine barınak teşkil edecek mağaralara çekilmeyi hemen bırakarak kendilerine ağaç dallarından kulübeler yaptılar ve ardından da onları çamur ve balçıkla sıvamayı öğrendiler. Bu, ailelerin kurulmasını ve birbirinden ayrılmasını meydana getiren ve bir tür özel mülkiyeti ortaya çıkaran ilk devrimin dönemiydi ve haddi zatında belki de pek çok çatışma ve kavganın da kaynağı oldu. Yine de kendilerine ilk kulübe-leri yapanların kendilerinin bunları savunabileceğini hissedenden en güçlüler olmaları hayli kuvvetli bir olasılık olduğu için zayıfların da onları yerlerinden sürmeye çalışmak yerine taklit etmeyi çok daha kolay ve güvenli buldukları sonucuna varmak mümkündür ve bir kez kendilerine kulübe inşa etmiş olanlardan da hiç kimse komşusununkine sahip çıkmaya çalışmak için herhangi bir neden görememiş olmalıdır; bunun nedeni de o kulübenin kendisine ait olmamasından ziyade kendisine hiçbir faydasının bulunmaması ve onu işgal etmiş olan aileyle çok sert bir mücadeleye girmeksizin ele geçiremeyecek olmasıdır.

İnsan kalbinin ilk kıpırtıları kadınları ve erkekleri, babaları ve çocukları tek bir çatı altında birleştiren yeni bir durumun etkileri olmalıdır. Birlikte yaşama alışkanlığı da çok geçmeden insanlık tarafından bilinen en hoş duyguları eşlerin birbirlerine olan sevgileri ve anne baba şefkatini yarattı. Her aile, özgürlük ve karşılıklı bağlılık onları birleştiren yegâne bağlar oldukça birliktelikleri daha da

güçlenen küçük bir cemiyet haline geldi. Yaşam tarzları o güne kadar aynı olan cinsler, şimdi farklı yaşam biçimlerini benimsemeye başladılar. Kadınlar daha yerleşik oldular ve evde oturup kulübeye ve çocuklara bakmaya kendilerini alıştırdılar, bu arada erkekler müşterek geçimlerini sağlamanın arayışı içinde uzaklara gidiyorlardı. Böyle daha yumuşak bir hayat yaşamak suretiyle her iki cins de güçlerinden ve yırtıcılıklarından bir şeyler kaybetmeye de başlamışlardı. Fakat tek tek bireyler vahşi hayvanlarla dövüşmeye bir ölçüde daha az muktedir hale geldikçe bu hayvanlara karşı bir araya gelip toplu olarak direnmenin daha kolay olduğunu da keşfettiler.

İnsan yaşamının bu yeni durumdaki basitliği ve yalnızlığı, gereksinimlerinin azlığı ve o gereksinimleri tatmin etmek için icat etmiş oldukları aletler, onlara, kendilerine babaları tarafından bilinmeyen rahatlığı temin etmek için kullanacakları çok fazla boş zaman bırakmıştı ve bu da kendi kendisinin hiç farkında olmaksızın boynuna geçirdiği ilk boyunduruk ve kendisinden sonraki nesiller için hazırlamış oldukları kötülüklerin ilk kaynağı oldu. Zira böylelikle hem bedensel hem de zihinsel yönden zayıflamanın yanında bu rahatlıklar alışkanlık haline gelince verdikleri neredeyse bütün zevki kaybediyorlardı ve hatta yozlaşıp gerçek gereksinimler haline geldikleri için de onlara sahip olamamanın verdiği hoşnutsuzluk kendini onlara sahip olmaktan duyulan zevkten çok daha güçlü bir biçimde hissettiriyordu. İnsanlar her ne kadar onlara sahip olmak kendilerini mutlu kılmaya bile onları kaybedince mutsuz oluyorlardı.

Burada sözlerin kullanılmasının her ailenin bağrında nasıl yerleştiğini ve onlar farkında olmadan nasıl gelişip kusursuzlaştığını biraz daha iyi görebiliyor ve lisanın gelişimini onu gittikçe daha da gerekli ve gerçek kılarak

yaygınlaştırmış ve hızlandırmış olan farklı ve özel sebeplere yönelik bir varsayım oluşturabiliyoruz. Depremleri ve sel baskınları meskûn alanları sularla ve uçurumlarla çevreledi, yeryüzünün uğradığı değişiklikler de kıtalardan parçalar kopardı ve onları ada haline getirdi. Bu şekilde bir araya toplanan ve birlikte yaşamak zorunda kalan insanlar arasında ortak bir dilin, kıtanın ormanlarında hâlâ özgürce dolaşmakta olan insanlar arasında olacağından çok daha kolaylıkla tesis edilmiş olması gerektiği kolayca görülebilmektedir. Dolayısıyla da yaptıkları ilk deniz yolculuğu denemelerinin ardından da ada sakinlerinin dilin kullanımını kıtaya getirmiş olmaları da çok yüksek bir olasılıktır; en azından dillerin ve toplumların ilk önce adalarda kurulmuş olması ve hatta ana kara tarafından bilinirlik elde etmeden önce oralarda kusursuzluğa ulaşmış olması da gerçeğe bir hayli benzemektedir.

Her şey işte şimdi çehre değiştirmeye başlıyor. Şimdiye kadar ormanlarda başıboş dolaşmakta olan insanlar, daha yerleşik bir yaşam biçimi edinince yavaş yavaş bir araya geliyor, ayrı birlikler oluşturuyor ve en sonunda da her ülkede düzenlemeler veya kanunlarla değil yaşamları ve beslenme tarzlarının aynılığıyla ve iklimin müşterek etkisiyle karakter ve gelenekler açısından birleşmiş, belirli bir ulus meydana getiriyorlar. Sürekli komşuluk, zaman içinde, farklı aileler arasında birtakım bağlar oluşturmaktan geri kalmıyor. Birbirine komşu kulübelerde yaşayan, farklı cinslere mensup genç insanlar arasında meydana gelen tabiatın gerekli kıldığı geçici ilişkiler, çok kısa bir süre sonra karşılıklı ilişkiler yoluyla hiç de daha az sevimli olmayan ve daha kalıcı bir başka tür ilişkiye yol açıyor. İnsanlar, şimdi nesneler arasındaki farklılıklar üzerinde düşünmeye, kıyaslamalar yapmaya başlamışlardır; çok geçmeden tercih duygularını doğuracak olan güzellik

ve erdem fikirlerini yavaş yavaş ve farkında olmaksızın edinmektedirler. Birbirlerini sık sık görmenin sonucu olarak da artık birbirlerini sürekli görmeksizin yapamaz hale gelmişlerdir. Ruhlarında yumuşak ve hoş bir duygu kendini yavaş yavaş hissettirmeye başlamıştır ve en küçük bir muhalefet karşısında da ateşli bir öfkeye dönüşmektedir; aşkla birlikte kıskançlık da doğmuştur; anlaşmazlık zafer kazanmış ve insan kanı bütün tutkuların bu en tatlısına kurban edilmiştir.

Fikirler ve duygular birbirlerini izler ve kalp ile beyin kullanıma girerken insanlar başlangıçtaki vahşiliklerinden sıyrılmaya devam ettiler; aralarında kurulan özel ilişkiler her geçen gün genişledi, bağlar sıkılaştı. Kulübelerinin önünde veya büyük bir ağacın etrafında toplanma alışkanlığını edindiler; aşkın ve boş zamanın gerçek çocukları olan şarkılar ve danslar bu şekilde bir araya gelmiş, yapacak başka hiçbir işi olmayan kadınların ve erkeklerin eğlencesi daha doğrusu meşguliyeti oldu. Herkes başkalarına bakmaya ve kendisine bakılmasını istemeye başladı ve böylelikle de halkın görüşü değer kazandı. Kim en iyi şarkı söylüyor veya dans ediyorsa, kim en yakışıklı, en güçlü, en maharetli ve en güzel konuşabilen ise en fazla değer gören o olurdu; eşitsizliğe ve aynı zamanda da kötücüllüğe doğru atılan ilk adımdı bu da.

İnsanlar arasında yapılan bu ilk ayrımlardan bir yanda kibir ve küçümseme ve diğer yanda da utanç ve kıskançlık doğdu ve bu yeni mayaların yarattığı mayalanma da sonunda mutluluk ve masumiyet için ölümcül nitelikli kombinasyonlar üretti.

İnsanlar bu şekilde birbirlerine değer biçmeye başlar başlamaz ve itibar fikri zihinlerinde dayanak bulur bulmaz herkes bu fikir üzerinde hak iddia etti ve herhangi bir kişi için ceza görmeksizin bu fikrin aksini iddia etmek

de imkânsız hale geldi. Böylelikle de vahşiler arasında dahi medeniyetin ilk yükümlülükleri doğmuş oldu ve kasıtlı olarak yapılan her haksızlık ağır bir hakaret anlamını ifade etmeye başladı çünkü bu hareketin yol açabileceği acının yanı sıra haksızlığa uğrayan taraf kendisinin o haksızlığı yapan kişi tarafından hakir görüldüğünü kesin olarak anlar ki bu da genellikle acının kendisinden daha dayanılmaz bir şeydir.

Böylelikle her insan başkaları tarafından küçümsenmeyi, kendi kendisine karşı beslediği özsaygı ile orantılı olarak cezalandırdığı için intikam korkunç bir hale geldi, insanlar zalim ve kan dökücü oldular. Tarafımızca bilinen vahşi ulusların çoğunun erişmiş olduğu durum işte tam olarak bundan ibarettir ve sahip olduğu fikirler arasında doğru dürüst bir ayırım yapamamış ve tabiat halinden şimdiden ne kadar uzaklaşmış olduğunu da görememiş olmalarından dolayı çok fazla sayıda yazar zalimliğin insanın tabiatında bulunduğu ve onu yumuşatmak için de polis gücünün gerekli olduğu sonucuna varmakta bir hayli acele etmişlerdir. Halbuki hiçbir şey tabiat tarafından hem vahşi hayvanların budalalıklarına hem de medeni insanın ölümcül yaratıcılığına eşit mesafede bir uzaklığa yerleştirildiği için ilkel durumdaki bir insandan daha yumuşak, daha kibar olamayacaktır. Yegâne kaygısı onu tehdit eden kötülöklere karşı korumak olacak şekilde hem mantık hem de içgüdü tarafından sınırlanan vahşi ve doğal olarak sahip olduğu merhamet duygusu yüzünden başkalarına zarar vermekten kaçınmakta hatta kendisine yapılmış olan kötölükler dahi onun böyle bir şeyi bir başkasına karşılık olarak dahi yapmasına yol açmamaktadır. Zira bilge Locke'nin aksiyomuna göre, mülkiyetin olmadığı yerde haksızlık da olmayacaktır.

Fakat bu şekilde oluşan toplumun ve insanlar arasın-

da bu şekilde kurulan ilişkilerin, onlardan kendi ilkel yaradılışlarına dayananlardan farklı nitelikler talep ettiğine de dikkat çekilmesi gerekir. İnsanların eylemlerinde ahlak düşüncesi kendini göstermeye başlamıştır ve hukuk kurallarının yaratılmasından önce herkes maruz kaldığı saldırıların yegâne yargıcı ve kendi kendisinin intikamcısı olduğu için saf bir tabiat haline uygun düşen iyilik, yeni doğmuş olan toplum haline artık hiç de uygun düşmemekteydi. Bir insana zarar verme fırsatları şimdi giderek daha sıklıkla ele geçer olduğu için cezaların da çok daha sertleştirilmesi gerekmiş ve intikam alınacağı korkusunun sonradan kanunların önleyiciliğinin işgal edeceği yeri alması gerekmiştir. Dolayısıyla insanların şimdi daha az sabırlı olmalarına ve duydukları tabii merhametin de şimdi bir ölçüde azalmış olmasına rağmen ilkel halin tasasızlığı ile özsaygımızın huysuza ve fevri etkinliği ancak orta bir yol tutturmuş olan insan yetilerinin bu gelişim dönemi bütün dönemlerin içinde en mutlusunu ve en istikrarlısı olsa gerektir. Bu konu üzerinde ne kadar düşünersek bu halin devrimlere en az maruz kalan ve en iyi insanların yer aldığı hal olduğunu öyle ki bunun ortak yarar için hiçbir zaman yaşanmaması gereken ölümcül bir tesadüf eğer gerçekleşmeseydi asla çıkılmaması gereken bir dönem olduğunu o kadar iyi anlıyoruz. Çoğu bu halde bulunan vahşilerin örnekleri insanların sürekli olarak bu halde kalmak üzere yaratıldığını, bunun dünyanın hakiki gençlik dönemi olduğunu ve onu takip eden bütün ilerlemelerin görünüşte bireyin kusursuzlaşmasına gerçekte ise türün ihtiyarlamasına doğru atılmış adımlar olduğunu kanıtlar görmektedir.

İnsanlar, kaba görünümlü kulübeleriyle yetinmeye devam ettikleri müddetçe hayvanların postlarından yaptıkları elbiselerine dikenler ya da balık kılçıkları dikmekle,

kendilerini tüylerle ve deniz kabuklarıyla süslemekle ve bedenlerini farklı renklere boyamakla, oklarını ve yaylarını geliştirip güzelleştirmekle ve keskin kenarlı taşlarla balıkçı kayıkları ve hantal ve biçimsiz müzik aletleri yontmakla tatmin oldukları müddetçe; kısacası yerine getirilmesi için tek bir kişinin kâfi geleceği görevleri üzerlerine alıp kendilerini pek çok elin ortak çalışmasına gereksinim duymayan böyle si sanatlarla sınırladıkları müddetçe kendi tabiatlarının el verdiği ölçüde ve karşılıklı ve bağımsız ilişkilerin verdiği zevklerin tadını çıkarmaya devam ederek zgr, sağlıklı, dürüst ve mutlu yaşamlar sürdürdüler. Fakat bir insanın bir başkasının yardımına gereksinim duymaya başladığı andan itibaren, herhangi bir insanın iki kişiye yetecek kadar erzağa sahip olmasının daha avantajlı görünmeye başladığı andan itibaren eşitlik kayb oldu, mülkiyet ortaya çıktı, çalışma zorunlu hale geldi, geniş ormanlar insan teriyle sulanması gereken, köleliğin ve sefaletin filizlenip ekinlerle birlikte byyeceğinin çok geçmeden görüleceği glmse yen tarlalara dönüştüler.

Metalurji ve tarım bu büyük devrimi yaratan iki sanat olmuştu. şairler bize insanı medenileştiren ve insanlığı mahvedenlerin altın ve gümüş olduğunu söylerler fakat filozoflar bunları yapanların demir ile buğday olduğu görüşündedirler. Bunların her ikisi de Amerika vahşileri tarafından bilinmiyordu, bu yüzden de hep oldukları gibi, vahşi kalmışlardır. Başka uluslar da bu sanatlardan sadece birini uyguladıkları için barbar halde kalmaya devam etmiş görünmektedirler. Avrupa'nın, dünyanın geri kalan bölgelerinden daha fazla değilse bile en azından daha sürekli bir biçimde ve daha yüksek seviyede bir uygarlık seviyesine ulaşmalarının en geçerli nedenlerinden biri belki de bu kıtanın demir cevheri bakımından en zengin ve buğday bakımından da en verimli kıta olmasıdır.

İnsanların demiri, ilk defa olarak öğrenmeyi ve kullanmayı nasıl başardıklarını tahmin etmek güç bir iştir; çünkü karşılıklarına nasıl bir sonucun çıkacağını bilmeksizin cevheri madenden çıkarmayı ve eritmek için gerekli hazırlıkları yapmayı kendi kendilerine akıl etmiş olabileceklerini varsaymak olanaksızdır. Öte yandan bu keşfin aniden ortaya çıkan herhangi bir yangının etkisi sonucu yapıldığını varsaymak için de bir nedenimiz yok çünkü madenler sadece ağaçlardan ve bitkilerden yoksun, çorak arazilerde oluşurlar; öyle ki tabiat bu ölümcül sırrı bizden saklamak için birtakım önlemler almıştır adeta. Dolayısıyla da geriye tek olasılık olarak bir yanardağın zaten erimiş bulunan maden cevherleri püskürtmek suretiyle seyircilerine bu tabii işlemi taklit etme fikrini vermiş olması gibi olağanüstü bir tesadüf kalıyor. Yine de bu durumda dahi onların böylesine zahmetli bir işe girişebilecek kadar olağanüstü bir cesarete ve ondan elde edilebilecek avantajları böylesine uzaktan görebilecek kadar keskin bir öngörüye sahip olduklarını tasavvur etmemiz gerekmektedir ki bunlar da bu işlemin ilk yaratıcılarında bulunabileceğini aklımızın pek de alamayacağı ancak daha önceden işlenmiş zekâlarda bir araya gelebilecek niteliklerdir.

Tarıma gelince, tarımın prensipleri uygulamaya dökülmeden önce çok uzun bir zamandan beri zaten bilinmekteydi ve günlük gereksinimlerini çıkarmakta sürekli olarak ağaçları ve bitkileri kullanan insanların tabiat tarafından bitkilerin üremesi için kullandığı yollar hakkında kısa süre içinde bir fikir sahibi olamayacağını tasavvur etmek gerçekten de imkânsızdır fakat yine de ister avcılık ve balıkçılıkla birlikte yiyeceklerini temin etmekte olan ağaçların onların bakımına gereksinim duymamaları yüzünden olsun, gerek buğdayı işlemek için gerekli bilgiden veya bu iş için kullanılacak araçlardan yoksun oldukları için olsun,

gerek gelecekteki gereksinimlerini önceden görebilmek için gerekli ileri görüşlülük kendilerinde bulunmadığı için olsun ve nihayet gerekse de kendi emeklerinin semeresini başkalarının kapıp götürmesini engelleyecek vasıtalardan mahrum oldukları için olsun onlar maharetlerini ve çalışmalarını bu yöne çevirmeyi akıl edene kadar aradan hayli uzun bir zamanın geçmiş olması çok kuvvetli bir olasılık teşkil etmektedir.

Bu insanların çalışkanlıklarının ve maharetlerinin giderek artmasıyla beraber keskin taşların ve sivri uçlu sopaların da yardımıyla kulübelerinin çevresinde birkaç sebze ve kök yetiştirmeye başlamış olduklarına inanmak tabiidir fakat yine de buğdayı işlemeyi veya onu büyük miktarlarda yetiştirmek için gerekli araçları temin etmeyi öğrenmeleri için aradan çok uzun bir zamanın geçmesi gerekmiştir. Bu arada çiftçilik için çok temel bir nitelik olan gelecekte çok daha fazlasını kazanabilmek uğruna o an verilecek kayıplara rıza göstermenin gerekliliğinden de bahsetmiyorum bile çünkü bu, daha önce de belirttiğim gibi o gece gereksinim duyacağı şeyi sabahtan zar zor ön görebilen bir vahşinin bir zekâ düzeyinin hayli uzağında kalacak bir önlemdir.

O halde insanlığı bütün dikkatini tarıma çevirmeye zorlamak için başka sanatların keşfedilmesi de gerekmiş olmalıdır. Zanaatkârlar demiri dövmek ve dökmek ister istemez bu işleri yapacak başka insanlara gereksinim duyulmuştur. Üretimde kullanılacak işçilerin sayısı arttıkça geriye müşterek geçimlerini temin etmeye çalışacak daha az sayıda kişi kalıyor olsa da beslenmesi gereken boğazların sayısı aynı kalmıştır. Ve bazı insanlar demirle değiş tokuş etmek için emtialara gereksinim duyduklarından geri kalanlar da en sonunda bu emtiaların sayısını arttırmak için demiri kullanmanın metotlarını keşfettiler.

Böylelikle de bir yandan tarım ve çiftçilik sanatları, diğer yanda da metali işleme ve onu başka yerlerde kullanmak için çoğaltma sanatı doğmuş oldu. ⁽⁵⁾

Toprağın işlenmesi zorunlu olarak toprakların paylaşılmasını da beraberinde getirdi ve mülkiyet bir kez tanındıktan sonra da hukuk kurallarının doğmasına yol açtı; zira her insanın kendisinininkini güvence altına alabilmesi için herkesin bir şeylere sahip olması gerekir. Üstelik insanlar geleceğe bakmaya başladığı ve herkesin kaybedecek bir şeyleri olduğu zaman bütün insanlar bir başkasına verebilecekleri herhangi bir zararın ardından onun misillemesine uğramaktan korkmaya başladılar. Bu köken, mülkiyetin, el emeğiyle çalışmaktan başka herhangi bir şey sonucunda elde edilebileceğini kavramak olanaksız olduğu ölçüde daha da tabiidir. Zira bir insan el emeğiyle çalışmaktan başka hangi şekilde aslında kendisi tarafından yaratılmamış olan şeyleri kendisinin kılabilir ki? Bir çiftçiye işlemiş olduğu tarlanın ürünü ve bunun sonucu olarak da hiç değilse ürün toplanana kadar tarlanın kendisi üzerinde de hak tanıyan, böylelikle de bu hakkı yıldan yıla devam ettirmek suretiyle de özel mülkiyeti meydana getiren şey, o çiftçinin el emeğinden başka ne olabilir ki? Grotius, "Eskiler," der, Ceres'e "kanun koyucu" unvanını verdiler ve her yıl onun onuruna düzenledikleri festivalin adını da Thesmophoria koydular. Bununla toprakların dağıtılmasının yeni bir tür hakkı yani mülkiyet hakkını yarattığını ve bu hakkın da tabiat kanunundan çıkarsanabilecek haktan farklı olduğunu anlatmak istediler.

Bu durumda şayet bireylerin yetenekleri eşit olsaydı ve örneğin demirin kullanımı ile yiyecek maddelerinin tüketimi her zaman birbirleriyle tam bir denge halinde bulunsalardı, o zaman eşitliğin bu şekilde korunması müm-

(5) Böylelikle de iş bölümü doğmuş oldu.

k n olabilirdi; fakat bu dengeyi muhafaza etmenin hiçbir yolu bulunmadığından kısa süre içinde orantı bozuldu; en güçlü olanlar en fazla i i yaptılar, en yetenekliler, kendi yaptıkları işlerden en fazla payı aldılar; en zeki olanlar, yaptıkları i i azaltmak için metotlar icat ettiler. Çiftçiler daha fazla demir ya da demirciler daha fazla buğday istediler ve herkes eşit oranda çalışırken biri çalışmasının sonucunda daha fazla kazandı diğ erleri ise ancak yaşamlarını sürdürebilmelerine yetecek kadar kazandılar. Dola-yısıyla da tabii eşitsizlik değiş toku  düzeninden doğan eşitsizlik ile fark edilmeksizin katlandı, insanlar arasında koşulların farklı olmasının getirdiği farklılıklar daha fazla hissedilir ve etkileri açısından da sürekli, böylelikle insanların kaderleri üzerinde de aynı oranda etkili olmaya ba lar.

   ler bir kez bu noktaya varınca geri kalanını tahay-yıl etmek kolaydır. Okuyucuyu, diğ er sanatların da birbiri ardı sıra ke fedilmesini, dillerin gelişmesini, yeteneklerin denenmesini ve kullanılmasını, servetlerin eşitsizliğini, zenginliklerin kullanılmasını ve suiistimal edilmesini ve onlarla bağlantılı olan okuyucunun kendi kendine de kolaylıkla temin edebileceği ayrıntıları anlatmak suretiyle oyalamayacağım. Sadece bu yeni düzene yerleştirilmiş olan insanlığa bir göz atmakla iktifa edeceğim.

O halde şimdi bütün yetilerin geliştiği, belleğin ve imgelemin tamamıyla işlediği, özsaygının çıkarına bağlı, mantığın etkin durumda olduğu ve zek nın da neredeyse kusursuzluğunun en yüksek noktasına ulaştığı bir durum-la karşı karşıya bulunuyoruz. Bütün tabii niteliklerin harekete geçtiğini, bütün insanların rütbesi ve talihi sadece servetten aldığı paya, başka insanlara yardım etme veya zarar verme gücüne göre değil aynı zamanda zek sına, güzelliğine, gücüne veya beceri, erdem veya yetenekleri-

ne göre belirlenmiş, tespit edilmiştir. Ve insanlarda saygı uyandıran nitelikler de sadece bunlar olduğu için çok kısa süre içinde ya onlara sahip olmak ya da sahipmiş gibi görünmek gerekiyordu.

İnsanların çıkarı aslında olmadığı bir şeymiş gibi görünmeyi gerektiriyordu artık. Olmak ve görünmek birbirinden tamamıyla farklı iki ayrı şeydi ve bu ayırmadan da şatafatlı gösteriş, aldatıcı hile ve onlarla birlikte yürüyen sayısız başka kötülük doğdu. Öte yandan önceden özgür ve bağımsız olan insanlar şimdi gereksinimlerinin çok yüksek oranda artmasının sonucu olarak bir bakıma bütün tabiatın ama bilhassa da birbirlerinin boyun-duruğu altına girmişlerdir ve her bir insan başkalarının efendisi olurken dahi kendisi de bir dereceye kadar köleleşmekte, esaret altına girmektedir; başkalarının şayet zenginse hizmetlerine yoksulsa da yardımlarına gereksinim duymakta hatta ikisinin ortasında bir durum dahi onu bir başka insan olmaksızın idare edebilecek bir duruma getirememektedir. Dolayısıyla da insanlar şimdi sürekli olarak başkalarının onun kaderine ilgi duymasını sağlamaya çalışması ve bunu yaparken de gerçekte olmasa bile hiç değilse görünüşte kendi avantajlarını arttırırken onlarınkini de temin etmesi gerekmektedir. Ve bu da insanı bazılarına karşı kurnazca ve hilekârlıkla, başka bazı insanlara karşı da buyurgan ve zalim bir biçimde davranmaya itmiştir. Gereksinim duyduğu bütün insanları, onları korkutamadığı veya onlara faydalı olmayı kendi çıkarına uygun bulmadığı zamanlarda suiistimal etmenin bir tür zorunluluğu altına sokmuştur.

Tatmin edilemeyen hırslar, kendi nispi servetini arttırma arzusu gerçek gereksinimlerden çok başka insanlara üstün gelme arzusu bütün insanlarda gizli bir kıskançlıkla beraber hayli kötücül bir eğilim olan başkalarına zarar

verme eğilimini uyandırmaktadır ve bir de bu eğilimler amacına daha güvenli bir biçimde ulaşabilmek için bir iyilikseverlik maskesi takınacak olurlarsa da çok daha tehlikeli hale gelmektedirler. Kısacası, böylelikle bir yanda rekabet ve çekişmeler diğer yanda ise çatışan çıkarlar ve bunlara eşlik eden ve her ikisinden de başkalarına zararına olacak şekilde istifade etmeye duyulan gizli arzu. Bütün bu kötülükler mülkiyetin ilk etkileri ve giderek artmakta olan eşitsizliğin ayrılmaz eşlikçileridirler.

Zenginliği temsil eden alametlerin keşfinden önce zenginlik sadece bir insanın gerçek anlamda sahip olabileceği yegâne mallar olan topraklara ve hayvanlara dayanmaktaydı. Fakat miras yoluyla intikal eden zenginlikler, sayı ve genişlik bakımından toprakların tamamını işgal edecek ve birbirilerine iyice biteşecek kadar artınca artık bir kişinin kendi topraklarını bir başkasının zarar görmeyeceği biçimde büyütmesi olanaksız hale geldi; ayrıca kendileri böylesi edinimlerde bulunamayacak kadar zayıf veya tembel olan ve belli bir sayıyı aşmış olan kişiler de hiçbir kayba uğramamış olmalarına rağmen yoksul düştüler çünkü etraflarındaki her şeyin değiştiği halde sadece onlar değişmeksizin kalmışlar ve kendi geçimliklerini ya zenginlerden kabul etmek ya da çalmak suretiyle temin etmek zorunda kaldılar. Bu da çok geçmeden sahip oldukları farklı karakterlere göre hükmetmenin ve köleliğin veya zorbalığın ve çapulculuğun doğmasına yol açtı. Zenginler ise kendi açılarından hükmetmenin tadına varır varmaz geri kalan bütün zevkleri küçümsemeye ve eski kölelerini yenilerini elde etme yolunda kullanarak komşularını kendilerine boyun eğdirmekten ve köleleştirmekten başka hiçbir şeyi düşünmemeye başladılar. Tıpkı insan etinin tadını bir kez alınca geri kalan bütün yiyecekleri

küçümseyip bir çırpıda midelerine indirmek için sadece insanların peşine düşen açgözlü kurtlar gibi.

Böylelikle en güçlü de en yoksul da güçlerini veya sefaletlerini başkalarının malları üzerinde iddia edebilecekleri ve kendi fikirlerine göre mülkiyet hakkına eşdeğer olan bir tür hak olarak görmeye başlayınca eşitliğin ortadan kalkmasına en korkunç kargaşalar da eşlik etti. Zenginlerin haksız iktisapları, yoksulların hırsızlığı ve her iki tarafın dizginlenemeyen tutkuları tabii merhametin çığlıklarını ve adaletin henüz güçlkle duyulabilen sesini bastırdı ve insanları açgözlülük, hırs ve kötülükle doldurdu. En güçlünün hakkı ile ilk el koyanın hakkı arasındaki sürekli olarak ancak kavga ve kan dökülmesi ile sona eren çatışmalar yaşanıyordu. Yeni yeni doğmakta olan toplum böylelikle korkunç bir savaş hali içine girmiş oluyordu. Böylelikle de yozlaşmış ve yorgun olan insanlar artık geriye dönmeleri, edinmiş oldukları ölümcül kazanımlardan vazgeçememeleri ve onları onurlandırmış olan yetenekleri suiistimal edecek şekilde ancak utanç pahasına çalışabilmeleri yüzünden kendilerini korkunç bir yıkımın eşiğine getirmiş oldular.

*Hem zengin hem de yoksul
bu yeni felaket karşısında şaşkın
Kaçacak zenginlikten ve yitirecek aradığını
Ovid, Metamorphoses, XI, 127.*

İnsanların en sonunda içinde bulundukları böylesine sefil bir durum ve onları ezmiş olan bunca felaket üzerinde düşünmeye başlamamaları olanaksızdır. Bilhassa, zenginler, bütün giderlerini kendilerinin ödediği ve herkesin hayatı tehlike altında olsa bile onların bir de zenginliklerini riske atan sürekli bir savaş hali içinde bulunmaktan

dolayı ne kadar zarar gördüklerini hissetmiş olmalıdırlar. Üstelik yapmış oldukları gaspları her ne kadar çok büyük bir sahtelikle gizlemeyi başarmış olsalar da o zenginliklerin tehlikeli, haksız ve kanunsuz temeller üzerine inşa edildiğini öyle ki şayet kendilerinin de güç kullanarak elde etmiş oldukları bu kazançları bir başkası yine güç kullanarak ellerinden alacak olursa şikâyet etmeye hiçbir haklarının bulunmayacağını bilmekteydiler. Zenginliklerini sadece kendi çalışmaları ile elde etmiş olanlar dahi mülkiyetlerini daha iyi temellere dayandırabilmekten acizdiler. “Bu duvarı ben inşa ettim; bu toprakları ben kendim çalışarak kazandım,” cümlelerini boş yere tekrarlayabilirlerdi. Fakat o zaman da karşılık olarak, “Peki bu istikameti size kim verdi? Bizim sizden yapmanızı hiçbir zaman istememiş olduğumuz bir şeyi yapmanız karşılığında bizden para talep etmeye ne hakkınız var? Sizin fazlasıyla sahip olduğunuz şeylerin eksikliği yüzünden açlıktan ölmekte olan kaç tane hemcinsiniz olduğunu biliyor musunuz? Müşterek geçim araçlarının kendi geçiminiz için gereksinim duyduğunuzdan fazlasına sahip çıkmadan önce insanlığın açıkça ve oybirliği ile verilmiş onayını almanız gerekiyor muydu,” soruları yöneltilebilirdi. Kendilerini haklı çıkaracak geçerli nedenlerden ve savunabilecek güçten yoksun olan, tek tek bireyleri kolaylıkla alt edebilecek olduğu halde toplu halde saldıran haydut sürüleri tarafından kolaylıkla alt edilebilen, herkese karşı tek başına bulunan ve karşılıklı kıskançlıklar nedeniyle de müşterek bir yağma umuduyla kendilerine karşı birleşmiş olan sayıları hayli kabarık düşmanlarına karşı kendi muadilleriyle birleşmekten de aciz olan zenginler, böylelikle zorunluluğun getirdiği baskı altında sonunda o güne kadar bir insanın üzerinde düşünüp taşınmış olduğu planların en derinini tasarladılar. Kendileri-

ne saldırmış olan güçleri kendi çıkarları için kullanmaya, kendilerini rakiplerine karşı onlara savundurtmaya, onları farklı özdeyişlerle esinlendirmeyi ve onlara tabiatın kanunu elverişsiz olduğu için kendisi için elverişli olabilecek başka kurumlar vermeyi akıl ettiler.

Bu görüşle beraber eline silahı alan herkesin diğerlerine karşı çıktığı, sahip oldukları malları onlar için en az gereksinimleri kadar külfetli kılan ve ne yoksulların ne de zenginlerin güvenliğinin bulunmadığı bir durumun taşıdığı tehlikeleri açıkladıktan sonra onları kendi amaçlarına doğru yönlendirmek için gerekli makul sebepleri de kolaylıkla buldular. “Birleşelim,” dediler, “zayıfları baskıya karşı güven altına almak, aşırı hırslıları frenlemek, her insanın sahip olduğu şeyleri garanti altına almak için birleşelim; istisnasız herkesin riayet etmek zorunda olacağı, hem varlığının hem de yoksulun uymak zorunda olacağı yükümlülükler getirerek kaderin cilvelerini bir ölçüde telafi edecek adalet ve barış kuralları koyalım. Kısacası, güçlerimizi kendi kendimize çevirmek yerine onları, akıllıca koyulmuş kanunlarla bizi idare edebilecek, birliğin bütün üyelerini koruyup savunacak, müşterek düşmanlarını püskürtecek ve aramızdaki ebedi, uyumu muhafaza edecek üstün bir güç halinde bir araya getirelim.

Son derece barbar ve aldatılmaları da son derece kolay olan, üstelik kendi aralarında çözümlenmesi gereken çok fazla anlaşmazlık bulunduğu için hakemler olmaksızın, fazlasıyla hırslı ve açgözlü oldukları için de efendileri olmaksızın yapamayacak insanlara bu amacı kabul ettirmek için bu sözlerden çok daha azı bile kâfi gelirdi aslında. Hepsi de özgürlüklerini garanti altına almış oldukları umuduyla paldır küldür zincirlerine doğru koştular. Zira politik kurumların avantajlarını kavrayabilecek kadar akıllı fakat bu kurumların tehlikelerini öngöremeyecek kadar

da tecrübesizdiler. Bir durumun tehlikelerini öngörebilme konusunda en büyük yeteneğe sahip olanlar bu tehlikele-ri kendi çıkarları uğruna kullanmayı umanlardır ancak ve en basiretli olanları bile geri kalanını garanti altına almak uğruna özgürlüklerinin bir bölümünü feda etmelerinin hiç de akılsızca bir davranış olmayacağını görebildiler; tıpkı bedeninin geri kalanını kurtarmak uğruna kolunu kestiren yaralı bir adam gibi.

Yoksulları yeni prangalarla donatan, zenginlere ise yeni güçler bahşeden, tabii özgürlüğü bir daha geri getirilmesi mümkün olmayacak bir biçimde ortadan kaldıran, mülkiyeti ve eşitsizliği bir kanun aracılığıyla sonsuza kadar değişmezleştiren, ustalıkla bir gaspı değiştirilmesi olanaksız bir hak haline getiren, birkaç hırslı bireyin çıkarları uğruna bütün insanlığı sürekli bir çalışmaya, esarete ve sefaletle boyun eğdiren toplumun ve hukukun doğuşu işte böyle gerçekleşti veya gerçekleşmiş olmalıdır. Bir tek toplumun tesis edilmiş olmasının nasıl geri kalanların hepsinin de tesisini zorunlu kıldığı ve birleşmiş olan güçlere başarıyla karşı koyabilmek insanlığın geri kalanının da birleşmesinin gerektiği kolaylıkla görülür. Toplumlar kısa süre içinde çoğaldılar ve dünyada artık tek bir kişinin bile boyunduruğundan kaçabileceği ve başını sürekli olarak tehditkâr bir biçimde üzerinde sallandığını gördüğü kılıçtan kurtarabileceği tek bir köşe dahi kalmayıncaya kadar dünya üzerinde yayılmaya devam ettiler. Böylelikle her toplumun bireyleri arasında müşterek bir kural haline gelen medeni hukuk tabiat kanunun yerini ancak devletler hukuku adı altında ve farklı toplumlar arasındaki ilişkilerde geçerli olmak üzere koruyabildi. Devletler Hukuku, ticareti uygulanabilir kılmak için birtakım örtülü anlaşmalarla yumuşatıldı ve toplum üzerine tatbik edildiği zaman bireyler üzerindeki neredeyse bütün etkisini kaybeden ve

bu yüzden de farklı ülkeleri birbirinden ayıran hayali sınırları aşabilen, Yüce Yaraticımızın örneğinin peşinden giderek bütün insan soyunu sonsuz bir merhametle kucaklayan bazı büyük kozmopolit ruhlar dışında ortadan kalkmış tabii merhametin bir ikamesi yerine geçti.

Fakat böylelikle kendileri tabiat halinde kalmayı sürdüren politik kurumlar bireyleri o halden vazgeçmek zorunda bırakmış olumsuzlukları kısa süre içinde hissediler; zira bu hal büyük kurumlarda o kurumu oluşturan bireyler için olduğundan çok daha ölümcül bir duruma gelir. Uluslararası doğayı sarsan, akıllara durgunluk veren savaşlar, muharebeler, cinayetler, misillemeler ve onlarla beraber insan kanı dökme şerefini erdemler arasında sayan bütün o korkunç batıl inançlar doğar. Bu yüzden en seçkin insanlar hemcinslerinin boğazını kesmeyi kendilerine bir vazife addetmeyi öğrenirler; en sonunda da insanlar birbirlerini neden olduğunu dahi bilmeksizin toplu bir biçimde, sayıları binlerle ölçülecek şekilde öldürmeye başlarlar ve bir savaşın tek bir gününde işlenen cinayetler, tek bir şehrin yağmalanması sırasında uygulanan şiddet tabiat halinde bütün dünya üzerinde yüzyıllar boyunca işlenen cinayetlerin toplamının ötesine geçecek hale gelir. İşte bu, insanlığın farklı toplumlara bölünmesinin bizim sezinleyebilmiş olduğumuz ilk sonuçlarıdır. Fakat biz, onların kuruluşlarına geri dönelim.

Bazı yazarların politik kurumların kökenlerine güçlünün fethi ya da zayıfların oluşturduğu birlik gibi farklı açıklamalar getirdiklerini bilmekteyim. Aslında benim ortaya atacağım savın, bu sebepler arasından bizim seçmiş olduğumuzla hiçbir ilgisi bulunmamaktadır. Yine de bu sebepler arasında benim biraz önce ortaya atmış olduğum, aşağıdaki nedenlerden dolayı bana içlerinde en tabii olanıymış gibi görünür. Birincisi, ilk durumda fetih hakkı, as-

İnşada bir hak olmadığı için, inşa edilecek olan bir başkası için de bir temel işlevi göremez; muzaffer olan ile yenilgiye uğramış olan halk, özgürlüğünü bütünüyle geri kazanabilmek için muzafferi gönüllü olarak kendilerine başkan seçmedikleri müddetçe kendilerini yenmiş olanlarla sürekli bir savaş hali içinde olacaktır. O zamana kadar da hangi uzlaşma yapılmış olursa olsun sadece şiddet temeli üzerine kurulmuş olacağı ve dolayısıyla da kendi başlarına hiçbir şey ifade etmedikleri için de bu varsayımın üzerine ne gerçek bir toplumun ne bir politik kurumun ne de en güçlününkünden başka herhangi bir kanunun inşa edilebilmesi mümkün değildir. İkincisi: İkinci durumu ele alacak burada güçlü ve zayıf kelimelerinin anlamları açıkça belli değildir; zira mülkiyet hakkının veya ilk işgal hakkının kurulması ile politik hükümetlerin haklarının tesis edilmesi arasında zaman aralığında bu kelimelerin anlamlarını zengin ve yoksul kelimeleri ile daha iyi bir biçimde ifade etmek mümkündür; çünkü aslında kanunların var olmasından önce insanların kendi eşitlerini kendilerine boyun eğdirebilmek için mallarına saldırmaktan veya o malların bir kısmını kendisine mal etmekten başka yapabilecekleri hiçbir şey bulunmamaktaydı. Üçüncüsü: Yoksulların özgürlüklerinden başka kaybedecek hiçbir şeyleri olmadığı için, onların halen istifade etmekte oldukları bu yegâne metadan, karşılığında hiçbir şey almaksızın gönüllü olarak feragat edebileceklerini düşünmek saçmalığın en üst derecesidir. Halbuki zenginlerin sahip oldukları malların her bir parçası üzerinde deyim yerindeyse hassasiyetleri bulunduğu için onlara zarar vermek çok daha kolaydı ve dolayısıyla da bu duruma karşı önlemler almak onlar için daha gerekliydi; kısacası herhangi bir şeyin ondan zarar göreceği olanlardan ziyade ondan istifade edecek olanlar

tarafından yaratılmış olduğunu varsaymak akla çok daha yakın olacaktır.

Yeni yeni doğmakta olan hükümetin sürekli ve düzenli bir biçimi yoktu. Tecrübe ve felsefe yoksunluğu insanların ancak çok acil ve göz önünde olanlar dışında bütün uygunsuzlukları görmesine engel oluyor ve bu uygunsuzluklara karşı bir çözüm üretmeyi de ancak ortaya çıkıtları zaman düşünüyorlardı. En bilge yasa koyucuların bütün çabalarına rağmen politik durum kusursuz olmaktan bir hayli uzaktı zira her şey hemen tesadüflere bağlı bulunuyordu ve kötü bir başlangıç yapılmış olması dolayısıyla da her ne kadar zaman içinde kusurları ve o kusurları ortadan kaldırmanın yolları ortaya çıkmış olsa da başlangıçtaki kusurları tedavi edebilmek hiçbir zaman mümkün olmadı. Eğer dayanıklı ve kalıcı bir yapı inşa edilmek isteniyorsa yapılması gereken ilk şey, Spartalı Lycurgus'un da yapmış olduğu gibi, havayı temizlemek ve bütün eski malzemeleri ortadan kaldırmak olduğu halde sürekli olarak düzeltmeler, onarmalar yapılmakla iktifa edildi. Toplum, başlangıçta sadece bütün fertlerin uymayı kabul ettikleri ve topluluğun da karşılığında her bireye teminatını verdiği ve kefil olduğu birkaç genel anlaşmadan oluşmaktaydı. Tecrübe sadece böylesi bir kurumun zayıflığını, sadece halkın tanık ve yargıç olması gereken suçları kanıtlanmaksızın ya da herhangi bir ceza olmaksızın ne kadar kolaylıkla ihlal edilebildiğini ortaya koyabildi; kanunlardan sıyrılabilmenin nasıl da binbir yolu olduğunu tecrübe ortaya çıkardı ve kamu otoritesi gibi tehlikeli bir emanetin özel kişilere teslim edilmesi ve halkın düşündüklerinin göz önüne alınmasını sağlamak için yüksek görevliler atanması gerekli olana kadar da kargaşalar ve düzensizlikler hiç durmaksızın devam etti. Zira konfederasyonlar meydana gelmeden önce şeflerin

seçilmiş olduğunu ve kanun görevlilerinin kanunların kendilerinden dahi önce var olduklarını söylemek ciddiye bile alınmaması gereken son derece saçma bir varsayımdır.

İnsanların, başlangıçta kendilerini mutlak bir efendinin kollarına, geri dönülmesi mümkün olmayacak biçimde ve kayıtsız şartsız atmış olduklarını, gururlu ve boyun eğdirilememiş insanların müşterek güvenliklerini temin etmek için buldukları ilk çarenin esarete doğru dörtlüla koşmak olabileceğini düşünmek de bir o kadar mantıksız bir yaklaşım yerine geçecektir. Zira gerçekten de bu kendilerini zulme karşı müdafaa etmek ve deyim yerindeyse temel unsurları olan yaşamlarını, özgürlüklerini ve mülklerini koruma altına almak değilse başka hangi sebepten dolayı kendilerini onlardan daha üstün birine teslim edebilirlerdi ki? Oysa insanlar arasındaki ilişkilerde bir insanın başına gelebilecek en kötü olay, kendisini bir başkasının keyfi ve merhametine bağlı bulmak olacağı için işe muhafaza edilebilmesi için o şefin yardımına gereksinim duyulan yegâne varlıkları o şefe bahşetmek ile başlayacaklarını düşünmek sağduyuyla çelişecektir. Peki ama o şef onlara böylesi büyük bir hakka eşdeğer sayılabilecek ne teklif etmiş olabilir? Ve şayet bu hakkı onları savunma bahanesi altında istemeye cesaret etmişse hemen kendisine derhal o meseldeki cevap verilmemiş midir? “Düşman, bize bundan daha fazla ne yapabilir ki?” Dolayısıyla da halkların kendilerini köleleştirmek için değil özgürlüklerini savunmak için şefler getirmiş oldukları hiç tartışmasız bir gerçektir ve aslında bütün politik hukukun temel özdeyişi niteliğindedir. “Eğer bir hükümdarımız varsa bu,” diyordu Pliny Trajan’a, “bizi bir efendimiz olmasından koruması içindir.”

Politikacılar, filozofların tabiat hali hakkında yapmış oldukları yanıltmacanın aynısını özgürlük aşkı üzerine yap-

mışlardır. Görmüş oldukları şeylere dayanarak görmemiş oldukları çok farklı şeylere yönelik yargılara varmışlar ve gözlerinin önündeki esirlerin boyunduruklarına nasıl sabırla katlandıklarına bakarak insanlara köleliğe yönelik tabii bir eğilim attetmişlerdir. Bu sonuca varırken de masumiyet ve erdem ile beraber özgürlüğün de değerinin ancak ona sahip olanlar tarafından bilinebileceğini ve yitirilecek olduklarında tatlarının hemen o anda kayboluverdiğini düşünememişlerdir. Sparta hayatını Persepolis'inki ile mukayese eden bir satrapa Brasidas şöyle demiştir: "Ben senin ülkenin hazlarını bilirim fakat sen benim ülkeminkileri bilemezsin."

Uysallaşmamış, vahşi bir at gemi görür görmez nasıl da yelelerini kabartır, ayağıyla toprağı döver ve ateşli bir biçimde hırçınlaşıp tepinir; halbuki terbiye edilmiş bir at kamçıya ve mahmuza dahi büyük bir sabırla tahammül etmektedir; işte vahşi insan da aynı şekilde medeninin hiç homurdanmaksızın taşıdığı boyunduruğa başını eğmeyecek ve özgürlüğün en çalkantılı, fırtınalı yaşamını en barışçıl bir esarete tercih edecektir. Dolayısıyla da çoktan esir düşmüş ulusların köleliği ve itaatkârlığına dayanarak insanlığın tabii yaradılışının esarete karşı mı yoksa ondan yana mı olduğuna yönelik bir yargıya varabilmemiz mümkün değildir; her özgürün kendini baskı ve zulümden kurtarmak için ortaya koyduğu müthiş çabalara dayanarak hüküm vermemiz gerekir. Boyunduruk altındaki insanların zincirleri içinde istifade ettikleri huzura ve barışa övgüler düzdüklerini ve içinde bulundukları acınası esaret halini barış hali olarak adlandırdıklarını biliyorum: "Miserrimam servitutum pacem apellant."⁽⁶⁾ Fakat diğerlerinin onu kaybetmiş olanlar tarafından onca küçümsenen bu yegâne gerçek hazinenin korunması uğruna zevkle-

(6) Tacitus, *Historiae*, iv. 17. En zavallı esarete barış adını verdiler.

ri, huzuru, zenginliği, gücü hatta hayatın kendisini feda ettiklerini gördüğüm zaman; zgr olarak doğmuş ve esaret karşı içsel bir tahammülsüzlük duyan hayvanların beyinlerini içine kapatıldıkları kafesin parmaklıklarına vura vura parçaladıklarını gördüğüm zaman; Avrupa'nın zevklerini hakir gören, açlığa, ateşe, demire ve lme sadece bağımsızlıklarını muhafaza etmek uğruna cesaretle meydan okuyan çırılçıplak vahşi yığınlarına baktığım zaman da özgürlük üzerine fikir ileri sürmenin esirlere düşmediğini hissediyorum.

Pek çok yazarın mutlak idareyi ve bütün toplumu türetmiş olduğu baba otoritesine gelince, bu konuda Sidney ve Locke'nin ileri sürmüş olduğu karşı tezlere başvurma ya dahi gerek duymaksızın, dünya üzerinde emredende ziyade itaat edenin daha avantajlı bir durumda bulunduğu bu otoritenin yumuşaklığına başka hiçbir şeyin despotizmin vahşi ruhu kadar uzak olamayacağını belirtmek kâfi gelecektir; tabiat kanunu gereğince baba sadece onun yardımına gereksinim duyduğu müddetçe çocuğun efendisidir; her ikisinin de müsavi hale geldiği andan itibaren oğul babadan tam bağımsızlığını elde edecek ve ona itaat değil sadece saygı borçlu olacaktır. Zira minnettarlık talep edilecek bir hak değil yerine getirilmesi gereken bir vazifedir. Medeni toplumun baba otoritesinden türediğini söylemek yerine baba otoritesinin bu temel gücün medeni toplumdan türediğini söylemek daha yerinde olacaktır. Oğulları ve kızları onun etrafında toplanana kadar hiçbir bireyin kendini onların babası olarak kabul etmesi mümkün değildir. Babanın, gerçekten sahibi bulunduğu malları çocuklarını kendine bağlı tutan bağlardır ve o, o malları çocuklarına sadece kendi isteklerine karşı göstermiş oldukları sürekli saygıyla hak edecekleri orantıda verebilecektir. Fakat bir despota hem kendileri hem de bütün

mallarıyla birlikte bağılı bulunan veya en azından onun tarafından böyle kabul edilen kullar, şeflerinden böylesi bir lütuf bekleyebilecek olmanın çok uzağındadırlar; hatta despotun eğer canı isterse onlara bırakacağı, kendi mallarından küçük bir kısmı dahi bir lütuf olarak görmek zorundadırlar; zorba onları soyup soğana çevirdiği zaman adaleti yerine getirmekten başka hiçbir şey yapmamış olur; yaşamalarına izin vermesi ise bir lütuftur.

Böylelikle olguları, hukuk yönünden incelemeye devam edersek tiranlığın gönüllü olarak tesis edildiği savında ne mantığın ne de doğruluğun bulunduğunu görürüz. Ayrıca taraflardan sadece birini bağlayan, bütün riski sadece bir tarafa yığıp diğerini hiçbir yükümlülüğün altına sokmayan, öyle ki sadece kendini bağlayan tarafın zararına işleyen bir sözleşmenin geçerliliğini kanıtlamak da hiç kolay bir iş değildir. Bu nefret uyandıran sistem aslında günümüzde bile bilge ve iyi monarkların, bilhassa da Fransa krallarının sistemi olmaktan bir hayli uzaktır; bu durum onların verdikleri buyruklardaki muhtelif bölümlerden, bilhassa da 1677 yılında XIV'üncü Louis'nin emriyle ve onun adına yayımlanan fermanndan alınan şu meşhur pasajda da açıkça görülebilir.

“Hükümdarın devletin kanunlarına bağılı olmayacağı söylenmesin; çünkü aksi teklif, devletler hukukunun dal-kavuklar tarafından zaman zaman zedelendiği fakat iyi yürekli kralların devletlerinin yüce vesayetini her zaman savunmuş oldukları doğrudur. Bilge Platon ile birlikte bir krallığın kusursuz mutluluğunun uyruklarının krala tam anlamıyla itaat etmesine, kralın kanuna itaat etmesine ve kanunların da doğru ve her zaman için kamu yararına yönelik olması gerektiğini söylemek ne kadar da haklıdır.”⁽⁷⁾

(7) İspanya Monarşisinin muhtelif eyaletlerine hâkim olan en Hristiyan Kraliçenin Hakları Üzerine, 1667.

Özgürlük bir insanın yetilerinin en soylusu olduğuna göre kendisine verilmiş olan yeteneklerin bu en değerlisinden hiç tereddüt göstermeksizin feragat etmesinin bizi sadece içgüdülerinin birer esiri olan vahşi hayvanların seviyesine indirmek suretiyle tabiatımızı alçaltıp alçaltmadığını, hatta varlığımızın yüce Yaradan'ını tahkir edip etmediğini, deli veya zalim bir şefe yaranmak için o Yaradan'ın yasaklamış olduğu bütün suçların işlenmesine katılmaya razı olup olmadığını; ve bu yüce sanatkârın en güzel eserinin yıkılıp yok olduğunu görmeye mi yoksa alçalıp soysuzlaşmasına daha çok öfke duyması gerektiği konuları üzerinde duracak değilim. Muhalliflerimin hoşuna gidecekse, Locke'un peşinden giden Barbeyrac'ın yetkisinin hiç kimsenin özgürlüğünü kendisine canının istediği şekilde muamele edecek bir iktidara satamayacağını açıkça beyan etmekten de geri kalacağım. Zira diye ilave etmektedir Barbeyrac, bu, bir kişinin efendisi olmadığı kendi hayatını satması anlamına gelecektir. Sadece kendilerini bu noktaya kadar aşağılatmaktan korkmamış olanların hangi hakka dayanarak kendisinden sonraki kuşakları da aynı şerefsizliğe uğrattıklarını ve atalarının özgürlüğüne borçlu olmadıkları ve onlarsız hayatın onlara layık olanlar için bile hayli sıkıntı verici bir yük haline geleceği bu nimet ve mallardan feragat ettiklerini sormak isterim.

Puffendorf, nasıl ki kendimize ait bir malı anlaşma ve sözleşmeler aracılığıyla bir başkasına aktarabiliyorsak aynı şekilde özgürlüğümüzden de başka insanların yararına feragat edebileceğimizi söylemektedir. Fakat bu bana hayli zayıf bir sav gibi görünüyor. Zira öncelikle benim devir ve ferağ etmiş olduğum bir mal artık bana son derece yabancı olan ve suiistimal edilmesinin de beni ilgilendirmeyeceği bir hale gelir; buna karşılık özgürlüğümün

sulıistimal edilmesi beni son derece yakından ilgilendiren bir durum niteliğindedir ve yapmak zorunda bırakılabileceğim kötölüklerin suçlusu doğrudan doğruya ben olmadığım müddetçe kendimin böyle bir suç aleti olmasına izin verebilmem mümkün değildir. Bunun yanında mülkiyet hakkı sadece insanlar arasında yaratılmış bir gelenek, bir anlaşmadır ve insanlar sahip oldukları bir malı canları istediği zaman ellerinden çıkarabilmektedirler. Fakat tabiatın yaşam ve özgürlük gibi, istifade etmeye herkesin hakkının olduğu ve onlardan feragat etmeye haklarının bulunup bulunmadığı konusu en azından tartışmalı olan temel nitelikli ihsanları için aynı durum söz konusu değildir. Bunların birinden vazgeçmekle kendi varlığımızı alçaltmış oluruz; diğerini ortadan kaldırırken de onu yani hayatımızı kendi elimizde olduğu kadarıyla ortadan kaldırmış oluruz ve hiçbir dünya malı da bizim açımızdan bunlardan birinin kaybını telafi edemeyeceği için de onlardan ne pahasına olursa olsun feragat etmek hem tabiata hem de mantığa karşı işlenmiş bir suç niteliği taşır. Fakat şayet tıpkı bir malımızı olduğu gibi, özgürlüğümüz de bir başkasına transfer edebilseydik bile bu, babalarının mallarından sadece hakların devredilmesi yoluyla istifade edebilen çocuklarımız açısından çok büyük bir fark yaratırdı; halbuki özgürlük, onların birer insan oldukları için tabiatın aldıkları bir hediye olduğu için ebeveynlerinin onları bu hediyeden mahrum etmeye hiç hakları bulunmamaktadır. Zira nasıl köleliği tesis etmek için tabiata karşı zor kullanmak gerekmişse aynı şekilde böyle bir hakkı sürekli kılmak için de tabiatın değiştirilmesi zorunlu olmuştur. Esir bir kadının çocuğunun da bir esir olarak dünyaya gelmesi gerektiğine ciddiyetle karar vermiş olan hukukçular, bir başka deyişle de bir insanın bir insan olarak dünyaya gelemeyeceğine karar vermiş olmaktadırlar.

O yüzden de, bu, sadece en ekstrem bir ifadeyle konuşmuşluktan ve nihayet de aslında bir çare olarak başa getirildikleri halde en güçlünün kanunundan başka bir şey olmayan hükümetlerin geçici iktidarlarla işe başlamaları nedeniyle değil yanı sıra bir de bu şekilde başlamış olsa bile söz konusu gücün tabiatı gereği yasadışı olmasından dolayı, ne toplumun kanunlarına dolayısıyla ne de söz konusu kurumdaki eşitsizliklere temel teşkil edemeyecek olması yüzünden de bana kesin bir şeymiş gibi görünmektedir.

Bütün hükümetlerin altında yatan temel anlaşmanın tabiatı üzerine henüz yapılmamış halde bulunan araştırmalar konusuna şimdilik girmeksizin bu konuya yönelik olarak yaygın bir fikri benimsemekle ve politik bir kurumun halk ve onlar tarafından seçilmiş olan şefler arasında yapılmış gerçek bir sözleşme olarak tesis edilmesini ele almakla iktifa edeceğim; bu sözleşme ile her iki taraf da kendisini aşağıda ifade edilmiş olan ve birliklerinin temelini teşkil eden kanunlara riayet etmekle bağlarlar. Halk, sosyal ilişkileri bakımından bütün istemlerini tek bir istemde toplamış olduğu için bu istemin açıklandığı çeşitli maddeler devletin istisnasız bütün üyelerini bağlayan temel kanunlar haline gelmişlerdir ve içlerinden bir tanesi de öteki maddelerin uygulanmasını denetleyecek olan yüksek görevlilerin nasıl seçileceğini ve onların yetkilerini göstermektedir. Bu yetki, anayasanın, değiştirilmesine varacak kadar ileri gitmeksizin yapısını muhafaza edebilecek her şeyi içine almaktadır. Bu yetkiye bir de kanunları ve onların uygulayıcılarını saygıdeğer kılacak onurlar ile bunların, iyi bir yönetimin mal olduğu zor çalışmalarını ödünlemek için şahıslarına tanınan birtakım ayrıcalıklar da ilave edilmektedir. Yüksek görevli de, kendi açısından, kendisini kendisine emanet edilmiş olan yetkiyi sadece

seçmenlerinin amacıyla uyum içinde kullanma, her seçmenin sahip oldukları mallar üzerindeki mülkiyetlerini huzur içinde devam ettirmelerini sağlama ve kamu yararını her zaman için kendi çıkarına tercih etmekle yükümlü kılar.

Böylesi bir yapının suiistimal edilmesinin kaçınılmaz bir durum olduğunu tecrübeler ortaya koymadan ya da insanların karakterleri hakkında edinilen bilgiler bunun öngörülmesini mümkün kılmadan önce, o yapının muhafaza edilmesini gözetmek ve denetlemekle görevlendirilmiş kişilerin aynı zamanda o yapıdan en çok çıkarı bulunan kişiler olması gerçekten olduğundan çok daha iyi görünmüş olsa gerektir; zira yüksek görev makamları ve ona bağlı olan haklar, sadece temel kanunlara dayandırılarak yaratılmış oldukları için bu kanunlar ortadan kaldırılır kaldırılmaz söz konusu görevliler de yasallıklarını yitirecekler ve halk da artık onlara itaat borçlu olmayacaktır; bir devletin yapısında da yüksek görevliler değil kanunlar temel niteliği taşıdığı için de herkes kendi tabii özgürlük hakkını yeniden elde edecektir.

Bu konu üzerinde biraz daha dikkatle düşünecek olduğumuzda bu gerçeği doğrulayacak yeni tezler de elde eder ve sözleşmenin bizzat tabiatından dolayı geri dönülemez olduğuna ikna oluruz; zira sözleşmeye taraf olanların ona sadık kalmasını temin etmeye veya onları sözleşmeden doğan yükümlülüklerini yerine getirmeye zorlamaya muktedir hiçbir üstün güç bulunmuyorsa taraflar kendi davalarında yegâne yargıç niteliği taşıyacaklar ve her biri de diğerinin sözleşme şartlarını ihlal ettiğini öğrenir öğrenmez veya bu şartlar artık kendisi için uygun olmaktan çıkar çıkmaz sözleşmeden çekilme hakkına daima sahip olacaktır. Tahttan çekilme hakkı da muhtemelen bu ilkeyi kendisine temel alıyor görünmektedir.

Halbuki bizim yaptığımız gibi, sadece insani yapıyı dikkate alacak olursak şayet bütün gücü ellerinde toplamış olan ve sözleşmenin bütün avantajlarını kendisine mal eden yüksek görevli, yine de bu yetkisinden feragat etme hakkına sahip bulunsaydı şeflerinin yapmış olduğu bütün hataların bedelini ödeyen halkın kendi bağımlılığından feragat etmeye çok daha fazla hakkı bulunurdu. Fakat bu tehlikeli imtiyazdan doğan sayısız ve korkunç kavga ve kargaşalar, insanların hükümetlerinin sadece mantıktan daha güçlü bir temel üzerine oturmaya ne kadar güçlü bir gereksinim içinde bulunduğunu ve halkın sükûneti için ilahi istemin egemen otoriteye, kullardan kaldırılan kutsal ve dokunulmaz bir nitelik vermek için kamunun rahatlığı ve huzuru açısından ne kadar da büyük önem taşıdığını başka her şeyden daha güçlü bir biçimde ortaya koymuştur. Şayet dinin dünyaya başka hiçbir faydası olmasaydı bile bu, bütün aşırılıklarına ve suiistimal edilmesine rağmen fanatizmiyle bugüne kadar akıtmış olduğu kandan çok daha fazlasının da akmasını önleyeceği için insanların onu içtenlikle benimsemeyi ve kendilerini adamayı görev bilmeleri için kâfi gelirdi. Fakat biz varsayımımızı takip edelim.

Farklı hükümet biçimleri, kökenlerini kuruluşları sırasında bireyleri arasında mevcut olan eşitsizlik derecelerinin farklılıklarına borçludurlar. Eğer bireyler arasından bir kişi, güç, erdem, zenginlik veya kişisel etki bakımından diğerlerinden öne çıkmışsa sadece o yüksek görevli olarak seçilir ve kurulan devlet de monarşi biçiminde olurdu. Şayet öne çıkma bakımından birbirlerine büyük ölçüde yakın olan birkaç kişi, diğerlerine üstün geliyorsa, onlar birlikte seçilirler ve yönetim biçimi de aristokrasi olurdu. Yine servetleri veya yetenekleri daha az orantısız ve tabiat halinden daha az sapma göstermiş insanlar da üst

yönetimi ellerinde birlikte tuttular ve böylelikle de demokrasi oluştu. Bu yönetim biçimlerinden insana en uygun düşenin hangisi olduğu zaman içinde keşfedildi. Bazı halklar sadece kanunlara bağlı kaldılar, diğerleri ise kısa süre içinde idarecilerine boyun eğme noktasına geldiler. Vatandaşlar, özgürlüklerini muhafaza etmek için çabalandılar, kullar ise kendilerinin yitirmiş olduğu bir mutluluktan başkalarının istifade ettiğini görmeye tahammül edemedikleri için komşularını da kendileri gibi birer esir haline getirmekten başka bir şey düşünmediler. Kısacası bir taraftan zenginlik ve fetihler, diğer taraftan ise mutluluk ve erdem doğdu.

Bu farklı hükümet biçimlerinde, başlangıçta bütün yüksek görevliler seçimle iş başına gelirdi; zenginliğin etkisi söz konusu olmadığı zaman da tercihler yapılırken, kişiye tabii bir etkinlik kazandıran erdem ile işler ve ilişkilerde tecrübe, düşüncelerde de soğukkanlılık sağlayan yaş temel alınırdı. İbranilerin yaşlıları, Spartalıların ihtiyarları, Roma'nın senatosu ve hatta bizim Senyör kelimemizin etimolojisi ilerlemiş yaştan bir zamanlar ne kadar saygı uyandırdığını ortaya koyar. Fakat seçimler yaşı ilerlemiş olanlar tarafından kazanıldıkça o kadar sık tekrarlanması gerekti ve giderek de daha büyük sorun olmaya başladı; entrikalar çevrildi, hizipleşmeler yaşandı, taraflar giderek sertleşti, iç savaşlar patlak verdi; bireylerin yaşamları devletin sözde mutluluğuna feda edildi ve en sonunda da insanlar ilkel anarşi düzenine geri dönme noktasına kadar geldiler. Hırslı prensler bu koşullardan görevlerini kendi ailelerini de kapsayacak şekilde süreklileştirmek için istifade ettiler; bağımlılığa, rahata ve hayatın kolaylıklarına çoktan alışmış ve artık zincirlerini kırabilmekten aciz duruma gelmiş olan halk da kendi huzurunu ve rahatlığını güvence altına almak için giderek artan bir bi-

çimde esarete razı oldu. Böylelikle artık kalıtım yoluyla babadan oğula geçerek şef olanlar kendi görevlerini bir aile malı ve kendilerini de başlangıçta sadece görevlisi oldukları devletin sahipleri olarak görme ve vatandaşlarına da kendi esirleri gözüyle bakıp tıpkı evcil hayvanlar gibi onları da kendi malları arasında sayma ve kendilerini de tanrılarla ve kralların krallarıyla eşdeğer tutma alışkanlığına yakalandılar.

Eşitsizliğin bu muhtelif devrimler boyunca ilerleyişini takip edersek, kanunun ve mülkiyet hakkının tesis edilmesinin bunun ilk aşaması olduğunu, yüksek görev makamlarının kurulmasının ikinci ve meşru ve kanuni gücün keyfi güce dönüşümünün de üçüncü ve son aşama yerine geçtiğini görürüz; öyle ki zenginlerin ve yoksulların durumları birinci aşama tarafından onaylanmıştır; güçlü ile zayıfın durumu ikinci ve eşitsizliğin son aşaması ve geri kalan tümünün sonuçlanacağı aşama olan üçüncüsünde ise efendi ile kölenin durumu meşru kılınmıştır; ta ki yeni devrimler hükümeti tamamıyla ortadan kaldırırsa ya da onu yeniden yasal haline geri döndürene kadar.

Bu ilerleyişin zorunlu olduğunu anlayabilmek için bu politik kurumun kuruluş nedenlerinden ziyade gerçekleşmesi sırasında aldığı şekiller ve zorunlu olarak beraberinde getirmiş olduğu sakıncalar üzerinde düşünmemiz gerekir; zira sosyal kurumları zorunlu kılan kötülüklerle onların suiistimal edilmesini kaçınılmaz kılanlar aynı kötülüklerdir. Kanunların büyük ölçüde çocukların eğitime yönelik olduğu ve Lycurgus'un bir de kanunların yapılmasını hemen hemen gereksiz kılacak gelenekler tesis etmiş bulunduğu Sparta'yı hariç tutacak olursak -Zira genellikle tutkulara oranla daha zayıf olan kanunlar insanları değiştirmez fakat frenlerler- kendi kuruluş amaçlarına titizlikle riayet eden ve yozlaşmaya ve değişimlere karşı

büyük bir özenle korunan bütün hükümetlerin hiç gereği olmaksızın kurulduğunu kanıtlamak zor olmayacaktır. Hiç kimsenin kanunlardan kaçamayacağı ve hiçbir yüksek görevlinin de elindeki gücü kötüye kullanamayacağı bir ülke ne kanunlara ne de yüksek görevlilere gereksinim duyacaktır.

Politik ayrımlar zorunlu olarak vatandaşlar arasında da ayırım yapılmasına yol açar. Halk ile şefleri arasında giderek artan eşitsizlik çok geçmeden bireyler tarafından da hissedilecek ve tutkular, yetenekler ve koşullar doğrultusunda binlerce farklı şekil alacaktır. Yüksek görevlinin, gücünün bir kısmını bırakmak zorunda olduğu kişilere birtakım ayrıcalıklar tanımaksızın yasadışı herhangi bir güç elde etmesi mümkün değildir. Üstelik vatandaşlar da sadece kör bir tutkuyla sürüklenmekte oldukları kendilerinden yukarıda olanlara değil kendilerinden aşağıda olanlara baktıkları müddetçe egemenlik onlar için bağımsızlıktan daha değerli hale geldiği karşılığında kendilerini köleleştirebilmek için köleliğe boyun eğdikleri müddetçe kendilerine zulmedilmesine müsaade ederler. Emretmeye karşı hiçbir arzu duymayan bir insana boyun eğdirebilmek hiç de kolay bir iş değildir; en usta ve becerikli politikacı bile yegâne arzuları bağımsız kalmak olan bir halkı köleleştirmeyi çok zor bulacaktır. Fakat eşitsizlik, talihin önlerine çıkaracağı riskleri almaya her zaman hazır ve koşulların elverişli ya da aksi olmasına göre emreden ya da emredilen kişi olmanın kendileri için neredeyse hiçbir önem taşımadığı insanlar arasında yolunu kolaylıkla bulacaktır. Dolayısıyla da insanların gözlerinin, kuralları aralarından en önemsizine, "Sen ve bütün soyun, yüce olunuz," dediği anda geri kalan herkesin olduğu gibi kendi gözünde de yüceleşeceği kadar kamaşmış olduğu bir zaman olsa gerektir. Onun soyundan gelenler de ondan (ku-

şak açısından Ç. N.) uzaklaştıkça daha da yükselecekler; sebep ne kadar uzaklaşır ve belirsizleşirse yaratacağı etki de o kadar büyük olacaktır; bir ailedeki aylakların sayısı ne kadar artarsa o aile o ölçüde parlak sayılacaktır.

Burada ayrıntılara girmenin âlemi olsaydı bile bireyler tek bir toplum içinde bir araya gelir gelmez hükümetin müdahalesi olmaksızın da aralarındaki otorite ve saygınlık eşitsizliğinin nasıl da kaçınılmaz bir hale geldiğini, tek bir toplumda bir araya gelmenin onları kendilerini birbirleriyle mukayese etmeye başladıklarını, birbirlerinde komşularıyla içinde bulunmak zorunda oldukları sürekli ilişki sonucunda ortaya çıkarmış oldukları farklılıklar üzerinde nasıl da kafa yorduklarını yine de kolaylıkla açıklayabilirdim.⁽⁸⁾ Bu farklılıklar çeşitli türlerden olabilir; fakat zengin-

-
- (8) Dağıtımcı adalet, medeni toplumda uygulanabilir olsaydı bile tabiat halinde bulunan bu sert adalete karşı çıkardı. Devletin bütün üyeleri bu durumlarını, yetenekleri ve yetileri ile orantılı olarak devlete verdikleri hizmete borçlu oldukları için vatandaşların da vermiş oldukları hizmetle orantılı olarak seçkin ve gözde olmaları gerekirdi. Bu anlamda, Sokrates'in, ilkel Atinalıları, iki tür eşitlik arasında yani bütün vatandaşlara aralarında hiçbir ayırım gözetmeksizin aynı avantajları tanımaya dayanan eşitlik ile o avantajları herkese layık oranda dağıtmaya dayanan eşitlik arasında en faydalı olanının hangisi olduğunu ayırt etmeyi bildikleri için övdüğü yazısını da bu bağlamda anlamamız gerekir. Bu ehil politikacılar, diye de ilave eder hatip, iyi insanlar ile kötü insanlar arasında hiçbir ayırım yapmayan haksız adaleti ortadan kaldırarak ödülleri ve cezaları her insana hak ettiği oranda dağıtan adalete kimsenin el süremeyeceği biçimde sıkı sıkıya sarılırlar. Fakat ilk başta, ne kadar düşük bir yozlaşmışlık seviyesi içinde bulursanız bulunsun iyi insanlar ile kötü insanlar arasında ayırım yapan bir toplum hiçbir zaman var olmamıştır; olaya ahlak açısından bakıldığında ise kanun tarafından öngörülen ve yargıca kararlarını verirken bir kural teşkil edecek hiçbir ölçütün bulunmadığı yerlerde vatandaşların insafını veya kaderini onun insafına bırakmamak için ona kişiler hakkında yargıda bulunmanın yasaklanıp sadece eylemler hakkında

lik, soyluluk veya sosyal statü, güç ve şahsi yetenekler, toplumda insanların birbirleri hakkında bir fikir oluşturabilecekleri temel nitelikler olduğu için bu farklı güçler arasındaki uyum veya çatışmanın, bir devletin kuruluşunun temelinde iyiliğin mi yoksa kötülüğün mü yattığını belirlemenin en emin yolu olduğunu kanıtlayabildim. Bu dört farklı tür eşitsizliğin arasında şahsi yeteneklerin geri kalana hepsinin kökeni olduğunu, zenginliğin ise eninde sonunda hepsinin indirgeneceği yegâne ölçüt olduğunu gösterebilirdim; zira zenginlik, bireylerin refahını ortaya koyma yönünden en faydalı ve aktarılması da en kolay olanıdır ve geri kalan ölçütlerin tümünü satın almada insana büyük bir kolaylık sağlar. Bu gözlem bizim bir insanın kendi ilkel yaradılışından ne derece uzaklaşmış ve en uçtaki yozlaşmaya doğru ne kadar yol almış olduğunu da neredeyse kesin olarak değerlendirebilmemizi de mümkün kılmaktadır. Hepimizi alev alev yakan şöhrete, şerefe ve hayatta ilerlemeye karşı duyulan bu evrensel arzunun, yetilerimizi ve güçlerimizi nasıl da sınavıp mukayese ettiğini, tutkularımızı nasıl coşturup çoğalttığını ve insanlar arasında nasıl evrensel bir müsabaka veya rekabet daha

karar verme yetkisinin tanınması da büyük bir basiretlilik örneğidir. Sansürcüleri ancak eski Romalılarınkı kadar saf gelenekler kaldırırlardı; bizim aramızda ise böyle bir mahkeme usulünün kullanılması her şeyi büyük bir karmaşa içine sokardı. İyi ve kötü insanlar arasındaki fark sadece halkın vereceği değere göre tespit edilebilir; yargıç ise sadece kanunla yargılamak zorundadır. Öte yandan ahlakın en gerçek yargıci halktır ve halk öylesine dürüst ve hatta bilgilidir ki kimi zaman aldatılabilmesi mümkün olsa da hiçbir zaman bozulmaz ve yozlaşmaz. Dolayısıyla vatandaşların toplum içindeki yerlerinin de şahsi yeteneklerine göre değil —çünkü bu yargıca kanunun neredeyse keyfi bir biçimde uygulama olanağı tanımak olurdu- çok daha kesin ve doğru bir biçimde değerlendirilebilecek, devlete verdikleri hizmete göre belirlenmesi gerekir.

doğrusu düşmanlık ortamı yaratmak ve bu kadar fazla sayıda adayı aynı parkurda koşturmak suretiyle her türden nasıl da sayısız başarısızlığa, başarıya ve huzursuzluğa sebebiyet verdiğini izah edebilirdim. Sahip olduğumuz en iyi ve en kötü şeyleri, hem erdemlerimiz hem de kötü yanlarımızı, bilimimizi ve yanılgılarımızı, fatihlerimizi ve filozoflarımızı yani çok fazla sayıda kötü şey ile çok çok az sayıda iyi şeyi işte tam da kendimizden bahsettirmeye karşı duyduğumuz bu coşkulu arzu ile neredeyse günün her saati bizi kendimizin dışında tutan bu seçkinlik, bu sivrilme arzusuna borçlu olduğumuzu gösterebilirdim. Kısacası, şunu kanıtlayabilirdim: Eğer büyük yığınlar yoksulluk ve karanlık içinde sürünürken servetlerinin ve ihtiyaçlarının zirvesinde bulunan ancak birkaç tane zengin ve güçlü adamımız bulunuyorsa bunun nedeninin o güçlü insanların sahip oldukları şeylerin değerini ancak başkaları onlardan yoksun olduğu müddetçe bilirler ve bu durum değişmeksizin halk artık sefil ve perişan olmaktan çıktıkları anda kendilerinin de durumları hiç değişmese bile artık mutlu olmayacaklardır.

Yine de bu ayrıntılar tek başlarına bile, bütün hükümet türlerinin, tabiat halinde mevcut olan haklara göre avantajlı, dezavantajlı yönlerinin tartılacağı ve aynı zamanda şu ana kadar mevcut olan ve bundan sonraki çağlar boyunca ve zamanın zorunlu kılacağı devrimler ve hükümetlerin tabiatına göre mevcut olabilecek eşitsizliğin bütün farklı yönleriyle ele alınacağı önemli bir çalışma için malzeme teşkil edebilirlerdi. O zaman da bizim tam da dıştan gelebilecek zorbalığa karşı alınmış olan tedbirlerin içindeki çok sayıda kişiyi baskı ve zulüm altında inlettğini görme olanağımız olurdu. Baskı ve zulmün, onları yapan kişiler nerede durmaları gerektiğini ve baskı görenler de bu baskının sürekli artmasına karşı kendilerine

birakılmış olan yasal yolları bilemeden sürekli olarak güç kazandığını görürdük. Vatandaşların haklarının ve ulusların özgürlüklerinin yavaş yavaş törpülendiğini ve zayıfların, ezilenlerin şikâyet, protesto ve başvurularına da insanları isyana teşvik eden mırıltılar olarak yaklaşıldığını görürdük. Politikanın müşterek davayı savunma şerefini sadece halkın ücretli bir kesimiyle sınırlandığı görülürdü. Vergilerin böyle yollarla zorunlu kılındığı ve kalbi kırılan çiftçilerin de barış zamanlarında dahi tarlalarını terk edip kılıç kuşandığı ortaya çıkardı. Ölümcül ve tuhaf şeref kurallarının ortaya çıktığını ve vatanlarını savunanların er ya da geç onun düşmanları haline geldiğini ve hançerlerini sürekli olarak vatandaşlarının göğüslerine saplanmak üzere hazır bulundurduklarını görürdük. Ve o vatandaşların da ülkelerini baskı altında tutanlara şöyle dediğinin işitildiği günler gelirdi:

Eğer bana kılıcımı kardeşimin göğsüne saplamanı emrederse, babamın gırtlığına ve hamile karımın bağırsaklarını deşmemi, bunu yapacağım, kolum istemese bile.
Lucan, Pharsalia, i. 376

Talihler ve koşullar arasındaki büyük eşitsizliklerden, tutkuların ve yeteneklerin engin çeşitliliğinden, yararsız ve tehlikeli sanatlardan, boş bilimlerden mantığa, mutluluğa ve erdeme aynı derecede ters düşen çok sayıda önyargı doğmuştur.

Başkanların bir araya gelerek bir toplum oluşturmuş insanları birbirinden ayırarak zayıflatacak her şeyi, topluma görünüşte tam bir uyum havası verebilecek ancak gerçekte bölünme tohumları ekecek her şeyi, farklı toplumsal katmanlara, haklarının ve çıkarlarının birbirine ters

düşmesi yoluyla karşılıklı bir nefret ve kin esinleyecek ve bunun sonucu olarak da hepsini birden içine alan gücü daha da güçlendirecek her şeyi teşvik ettiği görülürdü.

Bu karışıklığın ve devrimlerin tam ortasından ise zorbalık kötücül başını yavaş yavaş yukarı kaldırarak, devletin bütün kısımlarında sağlam ve lekesiz kalmış ne varsa hepsini midesine indirerek en sonunda hem kanunları hem de halkı ayaklarının altında çiğneyerek ezmeyi ve kendisini cumhuriyetin yıkıntıları üzerinde inşa etmeyi başarırdı. Bu nihai değişimin hemen öncesinde de sıkıntı ve felaket dolu zamanlar yaşanırdı; fakat canavar en sonunda her şeyi yalayıp yutar fakat halkın da artık ne kanunları ne de başkanları, sadece birer zorbaları olurdu. O andan itibaren erdem veya ahlak diye bir sorun kalmazdı ortada çünkü *onurdan hiçbir şey ümit etmeyen* zorbalık hükmettiği yerde başka hiçbir efendinin varlığına tahammül edemez. O konuşmaya başlar başlamaz vazife ve doğruluk ağırlıklarını derhal kaybederler ve esirlere de körmüşçesine itaat etmek kalır sadece yapacak.

İşte bu, eşitsizliğin bu en son aşamasını, çemberi kapatan ve başladığı yerle tekrar buluşan en son noktayı oluşturmaktadır. Bu noktada bütün bireyler artık hiçbir şey olmadıkları için ilk baştaki eşitliklerine geri dönmektedirler ve kulların efendilerinin isteminden başka hiçbir kanunları ve efendilerinin de tutkularından başka hiçbir kısıtlaması olmadığı için de iyiliğe yönelik bütün mefhumlar ve bütün eşitlik prensipleri de tekrar ortadan kaybolmaktadır. Burada en güçlüünün kanununa ve dolayısıyla da başlangıçtakinden ilkinde tam bir saflık hâkim olduğu halde kendisinin son haddine gelmiş bir kokuşmuşluk ve çürümenin sonucu olmasıyla ayrılan yeni bir tabiat haline tam bir geri dönüş söz konusudur. Bu iki hal arasında başka bakımlardan çok az farklılık bulunur ve hükümet

sözleşmesi de zorba istibdat yönetimi tarafından öylesine paramparça edilmiştir ki zorba efendiliğini sadece en güçlü olarak kalabildiği müddetçe sürdürür ve bulunduğu yerden indirilir indirilmez de kendisine karşı şiddet kullanıldığı için şikâyet etmeye hiçbir hakkı olmaz. Bir sultanın tahttan indirilmesi ya da ölümüyle sonuçlanan bir halk ayaklanması, o sultanın bir gün öncesinde kullarının hayatları ve servetleri üzerindeki uygulamaları kadar kanuni bir eylemdir. Sadece güç tarafından yerinde tutulduğu için onu bulunduğu yerden alaşağı eden de yine güç olmuştur. İşte böylelikle de her şey tabiat düzenine uygun bir şekilde cereyan etmektedir ve devrimlerin böylesine sık ve ani bir biçimde yapılmasının sebebi her ne olursa olsun insanlar da kendilerine karşı yapılan adaletsizlikten değil kendi kötü şansları ve tedbirsizliklerinden yakınabilirler ancak.

İşte bu yüzdendir ki, eğer okuyucu insanı tabiat halinden toplum haline getirmiş olan kayıp ve unutulmuş yolları bulup izleyecek olursa; eğer biraz önce izah ettiğim ara durumlarla beraber zaman yokluğu yüzünden değinmek-sizin geçmek zorunda kaldığım veya aklıma bile gelmemiş olan noktaları yeniden yerine koyacak olursa bu iki durumu birbirinden ayıran mesafenin genişliği karşısında şaşkına dönecektir. Olayların birbirini bu ağır ağır takip edişinin izini sürerken filozofların çözüme ulaştıramadığı çok sayıda ahlaki ve politik problemin çözümünü bulacaktır. İnsanların değişik değişik çağlarda birbirlerinden farklı olmaları yüzünden Diyojen'in adam bulamamasının nedeninin daha eski bir döneme ait bir insanı çağdaşları arasında araması olduğu hissine kapılacaktır. Caton'un yaşadığı çağa uymadığı için Roma ve özgürlükle beraber yok olup gittiğini; insanların en büyüğünün eğer beş yüz yıl önce yaşamış olsaydı kesinlikle hükmedeceği dünyayı

yaşadığı çağda ancak şaşırabileceğini görecektir. Kısacası insanların ruhlarının ve tutkularının kendileri farkına dahi varmaksızın tabiatlarını nasıl değiştirdiğini, gereksinimlerimizin ve zevklerimizin uzun vadede objelerini niçin değiştirdiklerini, başlangıçtaki insanın niçin yavaş yavaş yok olup gittiğini, toplumun bir bilginin gözlerinde tümü de yeni ilişkilerin eseri olup tabiatla hiçbir gerçek temeli bulunmayan yapay insanlardan ve suni tutkulardan mürekkep bir topluluktan başka bir şey sunmadığını açıklayacaktır. Düşünce bize bu konuda gözlemlerle tamamıyla doğrulanamayacak hiçbir şey öğretmemiştir. Vahşi insanla medeni insan kalplerinin derinliklerinde ve eğilimlerinde birbirlerinden öylesine büyük bir farklılık gösterirler ki birinin en yüce mutluluğunu oluşturan şey diğerini sadece umutsuzluğa düşürecektir. Birincisi sadece barış ve özgürlükle nefes almakta sadece yaşamayı ve hiçbir iş yapmamayı arzu etmekte hatta Stoik tasasızlık dahi onun başka her nesneye karşı duyduğu derin kayıtsızlığın çok uzağına düşmektedir. Öte yandan medeni insan ise daha da fazla emek isteyen bir meşguliyet bulabilmek için sürekli olarak hareket halinde bulunmakta, terlemekte, uğraşıp didinmekte ve kafa patlatmakta; son anına kadar en ağır ve en sıkıcı işlerde çalışmakta hatta ölümden dahi kendisini hayatta tutacak bir konum aramakta veya ölümsüzlüğü elde edebilmek için hayattan feragat etmektedir. Nefret ettiği güçlülerin ve küçümsediği zenginlerin ilgisini çekmeye çalışmakta, onlara hizmet etme şerefine nail olabilmek için elinden gelen her şeyi yapmakta, kendi bayağılığıyla ve onların koruması altında bulunmakla böbürlenmekten mahcubiyet duymamakta, kendi esaretinden gururla, onu paylaşma onurundan mahrum olanlardan ise küçümseyerek bahsetmektedir. Avrupalı bir bakanın onca kıskanılan ve zahmetli çalışmaları nasıl

bir manzara sunmaktadır bir Karayiplinin gözlerine! Oysaki bu kaygısız vahşi arada bir iyilik yapmanın zevkiyle tatlılık katılmış dahi olmayan böyle bir yaşamın sunduğu dehşetlere kaç tane vahşice ölümü yeğ tutardı kim bilir. Fakat bütün bu özenin amacını anlayabilmesi için güç ve şöhret kelimeleri onun zihninde de bir anlam taşımalıydı; dünyanın geri kalanının fikirlerine büyük değer veren ve mutlu ve kendisinden hoşnut bir biçimde yaşayabilmesi için diğer insanların kendisine dair tanıklığına gereksinim duyan insanların da bulunduğunu bilmesi gerekirdi. Gerçekte ise bütün bu farklılıkların kaynağında vahşi kendi içinde, kendi benliğinde yaşarken sosyal insanın sürekli olarak kendi kendisinin dışında yaşaması ve sadece başkalarının fikirleri doğrultusunda yaşamayı bilmesi, öyle ki kendi varlığının bilincine sadece başkalarının kendisine yönelik fikirlerinden varabilmesi yatar. Ahlak üzerine atılan bütün o güzel nutuklara rağmen yaradılıştan iyiliğe ve kötülüğe karşı kayıtsız kalmaya yönelik bu ısrarın nasıl doğduğu üzerinde ısrar etmek veya her şey görüntüye indirgenmişken onurda, dostlukta, erdemde hatta çoğu kez sonunda övünmenin sırrına erdiğimiz kötülükte bile sadece yapmacıklık ve oyunun nasıl olabildiğini, kısacası nasıl da ne olduğumuzu sürekli olarak başkalarına sorarken hiçbir zaman kendimize sormaya cesaret edememizin, bunca felsefenin, medeniyetin, insanlığın ve böylesine yüce ahlak yasalarının ortasında nasıl bize kalanın sadece anlamsız ve aldatıcı bir görünüm, erdemsiz bir onur, bilgelikten yoksun mantık ve mutluluktan yoksun zevkin olabildiğini göstermek değil benim amacım. Bunun kesinlikle insanın başlangıçtaki, asıl hali değil sadece toplumun ve onun ürettiği eşitsizlik olduğunu ve bizim bütün tabii eğilimlerimizi değiştiren ve dönüştüren şeylerin de bunlar olduklarını kanıtladım ki bu da kâfidir.

Eşitsizliğin kökeninin ve gelişiminin, politik toplumların kurulmasının ve suiistimal edilmesinin yanında bunların ancak insanların tabiatından sadece aklın ışığından çıkarılabildikleri ölçüde hâkim otoriteye kutsal ve dini dogmaların tanrısal hukukun onaylamasından bağımsız olarak izini sürmeye çalıştım. Bu açıklamadan çıkan sonuç şudur: Tabiat halinde eşitsizlik hemen hemen hiç bulunmadığı için şimdi sahip olduğu gücü ve artışı, yeteneklerimizin gelişimine ve insan zihninin kaydettiği ilerlemeye borçludur ve en sonunda kanunların ve mülkiyetin tesis edilmesiyle sürekli ve yasal hale gelmiştir. İkinci olarak çıkan sonuç ise sadece pozitif hukukun izin verdiği ahlaki eşitsizlik fiziksel eşitsizlik ile orantılı olarak bulunmadığı zaman tabii hukuk ile çatışır ve bu, bütün medeni ülkelerde hâkim olan eşitsizliğin türü konusunda ne düşünmemiz gerektiğini kâfi derecede belirleyen bir ayrımdır, bu ve bu durumun nedeni de nasıl tanımlanırsa tanımlansın çocukların yaşlılara, budalaların zeki insanlara emretmesinin ve açıktan kırılan çoğunluk en önemli yaşamsal gereksinimlerden bile yoksun yaşarken ayrıcalıklı birkaç kişinin boğazlarına kadar bir yığın lüzumsuz şeye boğulmuş halde yaşamasının tabiat hukukuna açıkça ters düşmesidir.

EK

İnsan yaşamının iyi ve kötü yanlarını hesaplayan meşhur bir yazar her iki toplamı mukayese edince acılarımızın zevklerimizi hayli büyük bir oranda aştığını, öyle ki bir bütün olarak düşünülecek olduğunda insan yaşamının hiç de değerli bir armağan olmadığını ortaya çıkarmıştır. Bu sonuç beni şaşırtmadı çünkü o yapmış olduğu bütün muhakemeleri medeni insanın yaradılışından çıkarmıştır. Oysaki tabiat haline kadar gitmiş olsaydı araştırmalarının farklı bir biçimde sonuçlanacağı ve insanın kendi kendisine vermiş olduklarının dışında derdi olmadığını ve tabiatın haklı çıktığının fark edileceği yargısına varacağı açıkça ortadadır. Kendimizi şimdi olduğumuz sefil hale getirmek gerçekte bizim için hiç de kolay olmamıştır. Bir yanda insanlığın büyük emek harcadığı işleri, kusursuzluğa eriştirilmiş çok sayıda bilim, yaratılmış olan sanatlar, istihdam edilmiş güçler, doldurulmuş uçurumlar, yerle bir edilmiş dağlar, parçalanmış kayalar, üzerinde yolculuk yapılması mümkün kılınmış ırmaklar, işlenmiş topraklar, derinleştirilmiş göller, kurutulmuş bataklıklar, toprağın üzerinde yükselen muazzam yapılar, denizin üzeri gemilerle kaplanmış yüzeyi; diğer yanda ise üzerinde çok az düşünecek, yapmış olduğumuz bütün bu işlerden dolayı payımıza düşen

gerçek avantajları araştıracak olduğumuzda ise bu iki şey arasındaki büyük orantısızlık karşısında dehşete kapılmaktan ve kendi budalaca gururumuzu ve kendimize karşı boş yere beslemiş olduğumuz hayranlığı tatmin etmek için maruz kaldığımız sefaletlere ve tabiatın bizi korumak, bu yoldan döndürmek için onca  zen göstermesine karşın bütün bu sefaletlerin peşinden böylesine arzuyla koşturmamıza yazıklanmaktan kendimizi alamayız.

İnsanlar gerçekten de k t d rl r, onlarla ilgili üzücü ve sürüp giden tecrübeler, bunu hiçbir kuşkuya yer bırakmayacak şekilde ispat etmiştir; fakat yine de ben insanların tabiatları bakımından iyi olduklarını g sterdiğime inanıyorum. O halde, yaradılışlarında meydana gelmiş olan değişmeler, kaydetmiş oldukları ilerlemeler, elde etmiş oldukları bilgiler hariç tutulduğunda, onu bu dereceye kadar bayağılaştıran, yozlaştıran şey ne olabilir? İnsan toplumuna canımızın istediği kadar hayranlık duyabiliriz; fakat yine de şurası bir gerçektir ki aynı toplum zorunlu olarak insanları, çıkarlarının birbirleriyle çatışmasıyla orantılı olarak birbirlerinden nefret etmeye, birbirlerine yardım ediyormuş gibi görünürken gerçekte birbirlerine hayal edilebilecek her türlü kötülüğü yapmaya itecektir. Her bireyin kendi mantığının ona, kamu mantığının genel olarak topluma dikte ettirdiği şeyin tam tersini yapmasını emrettiği, herkesin kendi çıkarını bir başkasının başına gelen felakette bulduğu bir ilişkiler ağı hakkında ne düşünülebilir? Belki de tek bir insan bile yoktur ki a g z l  v arislerinin hatta çoğu kez kendi öz çocuklarının gizliden gizliye ölümünü dileyeceği,

rahat bir konumda bulunmasını, denizde seyir halinde olan bir tek gemi yoktur ki kaybı bir tüccar veya bir başkası için iyi bir haber anlamına gelmesin, bir tek ev yoktur ki kötü niyetli bir borçlu onun, içindeki bütün belgelerle beraber yanıp kül olduğunu görme fikri karşısında memnuniyet duymasın, tek bir ulus yoktur ki komşusunun başına gelen felaket ona büyük bir sevinç vermesin? İşte bu şekilde hepimiz kendi çıkarlarımızı hemcinslerimizin yaşadığı felaketlerde buluruz ve bir insanın kaybı neredeyse her zaman için bir başkasının kazancı ve refahı anlamına gelir. Fakat bunların tümünden de daha kötü olan şey, bir halkın yaşadığı felaketler ve kötü olayların sayılamayacak kadar çok sayıda kişinin umudunu ve beklentisini oluşturmasıdır. Kimileri hastalığı arzu eder, kimileri ölümü, kimileri savaşı ve kimileri de açlığı. Ben o ürün yılının verimli geçmesi olasılığı karşısında kahrından ağlayacak kadar kötü kalpli insanlar görmüşümdür ve çok fazla sayıda talihsiz insanın hayatına ve servetine mal olan büyük ve korkunç Londra yangını belki de başka on bin kişinin servet sahibi olmasını sağlamıştır. Montaigne'in yapmış olduğu tabutları çok pahalıya satarak yurttaşlarının ölümlerinden büyük paralar kazanan bir işçiyi cezalandırdığı için Atinalı Demades'i kınadığını biliyorum; fakat Montaigne'in ileri sürmüş olduğu neden o durumda olan herkesin cezalandırılmasını gerektirir ki bu da benim görüşümü açıkça doğrulamaya yarar ancak. O halde yüzeysel iyilikseverlik görüntülerinin içlerine, iyice bir nüfuz edelim ve kalbin en derin, en iç kısımlarında gerçekte neler olup bittiğini araştıralım. İnsanlar, birbirlerine

aynı anda hem sevgi gösterir hem de birbirlerini yok etmeye çalıştıkları, görevleri gereği birbirlerine düşman ama çıkarları gereği de birbirlerine karşı hilebaz ve üçkâğıtçı davrandıkları zaman gerçekte işlerin nasıl olması gerektiğini düşünelim. Belki de toplumun, her insanın kendi kazancını geri kalanlara hizmet etmekte bulacağı şekilde düzenlenmiş olduğu söylenecettir. Buna karşılık ben de bunun pekâlâ doğru olabileceğini söylerim fakat onlara zarar vermekle daha da fazlasını kazanmıyorsa eğer. Yasal yollarla elde edilmiş hiçbir kâr çok büyük olamaz, yasadışı olarak çok daha fazlasını elde etmek mümkün değilse eğer; komşularımızın canını yakmakla her zaman için onlara iyilik ederek kazanabileceğimizden çok daha fazlasını kazanırız. Yapılması gereken tek şey ceza almaktan nasıl kurtulunabileceğini öğrenmektir, işte bu amaca ulaşmak için güçlüler sahip oldukları bütün gücü kullanırlar, zayıflar da bildikleri bütün hileleri devreye sokarlar.

Vahşi insan karnını doyurduğu zaman bütün tabiatla barış halindedir ve bütün hemcinslerinin de dostudur. Eğer yiyecek yüzünden bir anlaşmazlık baş gösterecek olursa da önce bunun için rakibiyle savaşmanın güçlüğüyle yiyeceğini bir başka yerde aramanın güçlüğünü karşılaştırmaksızın çok ender olarak kavgaya girer ve işin içine gurur karışmadığı müddetçe de kavga birkaç yumrukla son bulur; muzaffer olan yemeği yer, kaybeden yiyeceğini başka yerde arar ve her şey tekrar huzura kavuşur. Toplum halinde yaşayan insanların durumu ise bundan bir hayli farklıdır. Onlar için zorunlu gereksinimlerin

karşılanması gerekir; sonra da zorunlu olmayanların ardından da hayatın tatlı zevkleri gelir, sonra büyük zenginlikler, sonra kullar, sonra da esirler. Bir an dahi durup dinlenmez ve işin daha da garip olan yanı, gereksinimleri tabii ve zorlayıcı olmaktan ne kadar uzak ise bunlara karşı duydukları tutkular da o derece dik başlı olur, daha da kötüsü onları tatmin etme gücü de o kadar artar; işte bu yüzdendir ki uzun bir refah ve zenginlik döneminin ardından hazinelerini yiyip bitirdikten ve pek çok kişiyi de mahvettikten sonra başladığı işi önüne çıkan her şeyin gırtlaklarını keserek sonuçlandırır ta ki en sonunda kendini dünyanın yegâne hâkimi olarak buluncaya dek. İnsan yaşamının değilse bile hiç değilse medeni insanın kalbindeki gizli isteklerin ahlaki tablosu işte böyledir.

Medeni bir insanın, bir yurttaşın durumu ile bir vahşinin hiçbir şekilde taraf tutmaksızın mukayese edin ve sonra da eğer yapabiliyorsanız medeni insanın bütün kötülüklerinden, yoksunlukları ve talihsizliklerinden başka bir de acılara ve ölüme ne kadar çok kapı açtığını araştırın. Bir de bizi yiyip bitiren ruhsal ıstırapları, yakıp kavuran ve bitkin düşüren tutkuları, yoksulların yüklenmek zorunda oldukları ağır çalışmaları, zenginlerin kendilerini bırakmış oldukları, daha da tehlikeli olan gevşekliği, öyle ki en sonunda yoksullar yokluktan zenginler de aşırılıklardan öleceklerdir. Besinlerin o korkunç karışıklığını, onlara lezzet vermek için kullanılan tehlikeli çeşnileri, bu yiyeceklerin çoğunlukla bozuk halde yendiklerini, hileli ilaçları, onları satanların düzenbazlıklarını, bu ilaçları bize verenlerin içine düştüğü yanlışlıkları, ilaçların

içinde hazırlandığı kapların zehrini düşünecek olursanız, çok sayıda insanın birlikte yaşamasının sonucu olarak meydana gelen kötü havanın veya hassas yaşam biçimimizin neden olduğu salgın hastalıklara, evlerimizden açık havaya sonra tekrar evin içine giriş çıkışlarımıza, elbiselerimizi büyük bir tedbirsizlik göstererek giyip çıkarmamıza ve nefsimize aşırı derecede düşkün olmamızın gerekli alışkanlıklar haline getirdiği ve ihmalî veya yokluğunun hayatımıza veya sağlığımıza mal olduğu bütün tedbirlere dikkat buyuracak olursanız, eğer koca koca şehirleri silip süpüren veya yerle bir eden, oralarda oturan binlerce kişiyi yok eden yangınları ve yer sarsıntılarını dikkate alacak olursanız, kısacası bu sebeplerden dolayı sürekli olarak bizi tehdit etmekte olan bütün o tehlikeleri bir arada düşünürseniz tabiatın, vermiş olduğu dersleri küçümsememizi bize ne kadar pahalıya ödettiğini açıkça göreceksiniz.

Savaşın, daha önce başka yerlerde bahsetmiş olduğum felaketlerini burada tekrarlamayacağım fakat yeterince bilgi sahibi olan kişilerin, ordulardaki ve hastanelerdeki besin maddeleri sözleşmecilerinin yaptıkları korkunç şeylerin ayrıntılarını bir kez olsun kamuya açıklamalarını veya bunu yapabilecek kadar cesur olmalarını isterdim; o zaman bunların zaten çok da gizli olmayan ve en parlak orduları bile kısa sürede yere serebilecek manevralarının askerler arasında düşman kılıçlarının yaptığından çok daha büyük tahribata sebep olduğunu açıkça görürdük.

Denizin her yıl, açlıkla, iskorbitle, korsanlarca, yangınla veya deniz kazalarıyla canını aldığı insan-

ların sayısı da bir başka şaşırtıcı hesap konusudur. Taammüden işlenen cinayetleri, zehirlemeleri, soygunculukları ve hatta bu suçların, daha büyük kötülüklerin önüne geçebilmek için gerekli olan fakat bir kişinin ölümünü iki ya da daha çok sayıda insanın ölümüne mal ettiği için sonuçta insan ırkının kaybını iki katına çıkaran cezaları da mülkiyet düzeninin ve dolayısıyla da toplumun kuruluşunun hesabına yazmamız gerekir.

İnsanların doğumunun önüne geçmek ve tabiatı aldatmak için kimi zaman ne kadar utanç verici metotlar uygulanır; ister tabiatın en güzel eserine, vahşiler veya hayvanlar tarafından bilinmeyen, ancak medeni ülkelerdeki insanlığın yozlaşmış imgeleminden doğabilecek kaba ve yoz zevklerle, ister sefahatin ve onur mefhumunun anlamını yitirmesinin ürünleri olan gizlice çocuk düşürmelerle, ister ebeveynlerinin yoksulluğunun veya annelerinin barbarca yüzkarasının kurbanı olan çok fazla sayıda çocuğun terk edilmesi veya öldürülmesi ile ve son olarak isterse de bahtsız zavallıların hayatlarının bir bölümünün gelecek umutları ile beraber boş ilahilere ve daha da kötüsü bazı kişilerin kaba kıskançlığına feda edilerek sakatlanması ile olsun, ki bu sonuncu durum tabiata karşı çifte hakaret anlamına gelmektedir ve bundan mustarip olanların gördükleri ve gelenek sonucu olarak görecekleri muamele ile olsun bu durum değişmeyecektir. Fakat babalık hakkının açıkça insanlığı küçük düşürdüğü durumlar bundan binlerce kez daha sık görülmekte ve binlerce kez daha tehlikeli değil midir? Babaların bilgelikten uzak baskıları yüzünden

kim bilir ne kadar yetenek gizli kalmış veya yolunu bulamayarak başka yola sapmıştır? Kendilerine uygun bir durum ve ortam bulunması halinde seçkinleşebilecek kim bilir kaç tane kendilerine hiç uygun düşmeyen bir ortamda, onursuzluk ve sefalet içinde ölüp gitmiştir. Tabiatınki ile sürekli olarak çelişki içinde olan bu düzen yüzünden mutlu fakat eşlerin birbirine denk olmadığı kim bilir kaç tane evlilik bozulmuş veya sarsılmış ve kim bilir kaç tane iffetli eş onursuzluğa sürüklenmiştir. Kim bilir kaç tane erdemli ve iyi yürekli karı-koca, birbirlerine uymamaları yüzünden karşılıklı olarak birbirlerine azap çektirmektedirler? Ebeveynlerinin aç gözlülüğünün kurbanı olan kim bilir kaç tane genç ve bahtsız zavallı kötü yollara sapar veya günlerini gözyaşları içinde kalplerinin reddettiği ama sadece altının şekillendirdiği çözülmez bağlar yüzünden feryat ederek gözyaşı dökerek zamanını geçirir. Barbarca bir şiddet onları, o hayatı acı ve umutsuzluk içinde geçirmeye mecbur etmeden önce cesaretleri veya erdemlerinin hayatlarını kendilerinden koparıp aldığı kadınlar kimi zaman talihlidirler. Bahtsız anne ve babalar, beni bağışlayınız; şikâyetlerim kederlerini daha da derinleştiriyor ama böylelikle de tabiat adına, onun en kutsal haklarını çiğnemeye cesaret edecek olan herkese ebedi ve korkunç birer örnek olsalar herkese keşke.

Eğer sadece sistemimizin bir sonucu olarak kurulmuş kara bahtlı birleşmelerden bahsettiysem aşkın ve sempatinin hüküm sürdüğü birleşmelerin dezavantajlardan bütünüyle uzak olduğunun mu düşünülmesi gerekir? Ya insanlığa tam kaynağında ve hatta

tabiattan önce talihe danışıldığı bütün bağların en kutsalına kadar saldırıya uğradığını ve toplumun bütün erdemlerin ve kötülüklerin birbirine karıştığı için cinsel konularda kendini tutmanın cinai bir tedbir haline geldiğini, bir başka insana hayat vermeyi reddetmenin insanca bir eylem olduğunu göstermeyi üzerime alırsam ne olacak? Fakat bütün bu dehşetleri örten perdeyi kaldırmayalım ve çaresini başkalarının bulmasının gerektiği kötülüğü biz sadece belirtmekle yetinelim.

Bütün bunlara insanların ömrünü kısaltan veya bedenlerini yıkıma uğratan maden işçiliğini, muhtelif maden ve minerallerin kurşun, bakır, cıva, kobalt ve arsenik gibi maden cevherlerinin üretime hazırlanmasını ekleyelim her gün dülger, marangoz, duvarcı ve madenciler gibi her gün pek çok işçinin yaşamına mal olan tehlikeli zanaatları da ekleyelim, bunların hepsini bir araya getirelim işte o zaman toplumların kurulması ve mükemmelliğe erişmesinde, insan soyunun pek çok filozofun dikkatini çekmiş bulunan azalma sebeplerini görebiliriz.

Rahatına ve başkalarının kendisine saygı göstermesine çok düşkün olan insanlar arasında önlenmesi imkânsız bulunan lüks, toplumun başlatmış olduğu kötülüğü kısa süre içinde tamamlar ve yoksullara da ekmek verme bahanesi altında, ki gerçekte böyle bir şeyi yapabilmesi olanaksızdır, toplumun geri kalan kısmını da yoksullaştırır ve er ya da geç devletin nüfusunu azaltır. Lüks, tedavi edeceğini ileri sürdüğü hastalıktan çok daha kötü bir devadır; daha doğrusu, büyük olsun küçük olsun her devlette bütün kötülük-

lerin içinde bizatihi en büyük kötülüktür zira yaratmış olduğu bütün hizmetkâr ve yoksul insan yığınlarını beslemek için emekçiyi ve yurttaşı ezer ve yıkar; tıpkı ağaçları ve bitkileri obur küçük böceklerle örttüğü için varlıklarını sürdürebilmeleri için gerekli faydalı hayvanlardan mahrum eden ve estikleri her yere açlık ve ölüm götüren kavurucu güney rüzgârları gibidirler.

Toplumdan ve onun meydana getirdiği lüksten liberal ve mekanik sanatlarla ticaret, edebiyat ve sanayi geliştiren ve devletleri zenginleştiren ve yok eden bütün o lüzumsuzluklar doğar. Böylesi bir yıkımın sebebi ise açıkça ortadadır. Kolayca görülebileceği üzere, tabiatı dolayısıyla tarım bütün sanatlar içinde en az kâr getireni olsa gerektir; çünkü onun ürettikleri bütün insanlar için, evrensel düzeyde gerekli olduğundan fiyatının da insanlığın en yoksullarının alım gücüyle orantılı olması gerekir.

Yine aynı prensipten şu kuralı çıkarmak mümkündür, genel olarak ele alındıklarında sanatların kârlılıkları arttıkça getirdikleri fayda azalır ve nihayetinde en faydalı sanat en az kâr getireni haline gelir. Buradan da endüstrinin gerçek avantajları ile ilerlemesinin yaptığı gerçek etkiler hakkında ne düşünmemiz gerektiğini öğrenebiliriz.

Zenginlik ve bolluğun en meşhur ulusları en sonunda içine attığı sefaletin hassas sebepleri bunlardır işte. Sanat dallarının ve endüstrinin gelişme gösterdiği oranda lüksün sürdürülmesi için zorunlu olan vergilerin yüklendiği ve günlerini açlık ve çalışma arasında geçirmeye mahkûm hakir görülen çiftçi, kendi yurdu olan tarlasını terk eder ve ekmeğini

aramak için şehre, kendisi ekmek götürmesi gereken yere gider. Başkentlerimiz, halkın hayranlıkla bakan gözlerini kamaştırdıkça boş bırakılmış tarlaları, sürülmemiş toprakları ve birer dilenci veya soyguncuya dönüşmüş ve sefil yaşamlarını günün birinde bir çöp yığnında veya idam sehpasında sona erdirmeye yazgılı talihsiz vatandaşlarla dolup taşan yolları gördükçe acıyla inlemek için daha da büyük bir sebep doğuyor bizim için. İşte bu yüzden devlet bir yandan zenginleşirken bir yandan da zayıflıyor ve nüfusu azalıyor; en kuvvetli monarşiler zenginleşmek ve nüfuslarını azaltmak için büyük acılar çektikten sonra en sonunda onları istila etmenin ölümcül baştan çıkarıcılığına boyun eğmiş yoksul bir ulusa av oluyor ve sonra o yoksul ulus zenginleştikten ve zayıfladıktan sonra kendisi bir başka ulus tarafından istila ediliyor ve yakılıp yıkılıyor.

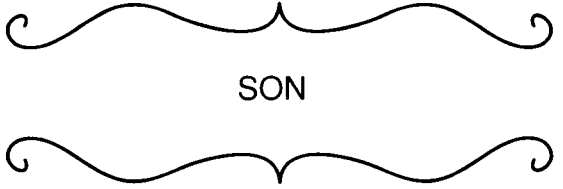
Bunca çağlar boyunca Avrupa'yı, Asya'yı ve Afrika'yı istila edip yağmalamış olan barbar sürülerini neyin ürettiğini biri çıkıp da bize açıklasın ne olur? Nüfuslarındaki muazzam artışı endüstrileri ve sanatlarına mı borçluydular, kanunlarının bilgeliğine mi yoksa politik sistemlerinin mükemmelliğine mi? Okumuş kimseler, bize, bu eğitimden, mantıktan veya bilimden, baskı ve sınırlamalardan yoksun, kaba ve vahşi insanların bu dereceye kadar çoğalmak yerine niçin tarlaları ve ormanlarının ürünleri üzerine sürekli olarak ettikleri kavgalarda birbirlerini yok etmediklerini açıklasınlar. Bize bu sefillerin bizim gibi, son derece akıllı insanlardan oluşan, bu kadar iyi bir askeri disipline, böylesine mükemmel kanun ve kurumlara

sahip bir halka muhalefet etmek küstahlığını nasıl yapabildiklerini açıklasınlar ve toplum kuzeyli ülkelerde mükemmelliğe eriştirildiğinden ve yerleşimcilerine sosyal vazifelerini ve mutlu ve barış içinde bir arada yaşama sanatını öğretmek için bu kadar sıkıntı çekildiğinden beri artık bu ulusların niçin bir zamanlar yaptıkları gibi başka uluslara başlarının belası ve dehşetleri olmak üzere yığın yığın insanı göndermediklerini açıklasınlar. Korkarım en sonunda biri çıkıp beni şu şekilde cevaplayabilir: Bütün bu güzel şeyler, sanat dalları, bilimler ve kanunlar, insanlar tarafından, büyük bir bilgelikle, insanlığın haddinden fazla çoğalmasını engellemek için bize bir yerleşim alan sağlayan dünyamızın zaman içinde üzerinde yaşayanlara çok küçük gelmesi korkusuna karşı kurtarıcı bir veba olarak yaratılmış şeylerdir.

O halde ne yapılmalı? Toplumlar tümüyle mi ortadan kaldırılmalı? “Senin ve benim” tümüyle ortadan kaldırılıp da yine ormanda ayıların arasında sürülen yaşama geri mi dönülmeli? Bu, benim çok kısa bir süre içinde çıkarmalarını ve böylelikle de mahcup olmalarını bekleyeceğim rakiplerimin tarzına bir hayli uyan bir sonuç olurdu. Göklerden gelen sesin henüz kulaklarına ulaşmadığı, insanın sadece bu önemsiz hayatı yaşamaya ve sonra da barış içinde ölmeye yazgılı olduğunu düşünen sizler; ölümcül kazanımlarınızı, huzursuz ruhlarınızı, yozlaşmış kalplerinizi ve sonsuz arzularınızı kalabalık şehirlerinizin ortasına bırakabilecek olan sizler; mademki size bağlıdır bu, eski ve ilkel masumiyetinizi geri alın; ormanlara çekilin, orada çağdaşlarınızın suçlarını bellekleriniz-

den ve gözlerinizden silin ve türünüzün aşağılıklarını, büyük ahlaki kusurlarını kınamak için kaydettiği ilerlemeleri de kınamak suretiyle türünüzü alçaltacağınızdan bayağılaştıracağınızdan korkmayın. Tutkuları, başlangıçtaki asıl basitliğini yok etmiş olan, artık yaşamını bitkilerle ve meşe palamutlarıyla sürdürebilmesi mümkün olmayan veya kanunlar ve yargıçlar olmaksızın yaşayamayacak, ilk atalarından aldıkları tabiatüstü talimatlar ile onurlandırılmış, insanların eylemlerine -sahip olduklarından bu yana fazla uzun bir zamanın geçmemiş olduğu- ahlaki bir anlam verme niyetini taşıyan, kendiliğinden önemsiz ve başka herhangi bir sistemde de açıklanması mümkün olmayan bir kural sebebini, bir davranışı gören, kısacası Tanrı'nın bütün insanlığı göksel varlıkların mutluluğuna, aydınlığına ve bilgisinin mükemmelliğine ortak olmaya çağırdığına ikna olmuş benim gibi insanlara gelince, bunların tümü de tanımayı öğrenirken uygulamak zorunda kaldıkları erdemleri kullanmak suretiyle ebedi ödülü hak etmeye çalışacaklar. Onlar, üyesi bulundukları saygıdeğer toplumların kutsal bağlarına saygı gösterecekler, hemcinslerini sevecekler ve bütün güçleriyle onlara hizmet edecekler. Kanunlara, o kanunları yapanlara veya uygulayanlara titizlikle itaat edecekler; bizi tehdit etmeye her zaman için hazır olan bütün o kötülükleri veya suiistimalleri önlemenin, hafifletmenin hatta tedavi etmenin yollarını bulan o bilge ve iyi prenslere bilhassa saygı gösterecekler. Taşıdıkları isimleri hak eden bu şeflerin gayretini, korku duymaksızın veya dalkavukluğa sapmaksızın vazifelerinin ciddiyetini ve ödevlerinin büyüklüğünü

göstererek canlandıracaklar. Fakat yine de varlıklarını, sayıları bu kadar fazla olan bu muhteşem şahsiyetlerin yardımları olmaksızın sürdüremeyecek, bu kadar saygıyı elde etmemeleri de çok daha sıklıkla arzulanan ve gösterilen bütün özene ve titizliğe rağmen görünürdeki avantajlarından daha fazla gerçek felaketlere sebep olan bir kuruluşu hakir görmekten de geri kalmayacaklardır.

SON

JEAN JAQUÉS ROUSSEAU

YAYINLARI

İNSANLAR ARASINDAKİ EŞİTSİZLİĞİN TEMELİ VE KÖKENLERİ

DÜNYA KLASİKLERİ

Hiçbir toplumsal statüyle bağlantısı olmayan Cenevreli filozof ve yazar Jean Jacques Rousseau, döneminin sosyal, siyasal ve dinsel kurumlarının da çarpıcı bir eleştirisini yapmıştır.

"İnsan doğal olarak iyidir ama uygarlaşma, eşitsizliği ve buna bağlı olarak bir dizi kötülüğü de beraberinde getirir" fikrini savunan Rousseau, toplumun sosyal yapısında ve eğitim sisteminde etkili olmuştur.

Uygarlık eleştirisi ve doğaya dönüş önerisiyle romantik akıma öncülük etmiş, monarşiye karşı halkın egemenliğini savunmasıyla Fransız Devrimi'ni desteklemiş olan Rousseau'nun, *İnsanlar Arasındaki Eşitsizliğin Temeli ve Kökenleri* kitabı; insanlığın toprak ve madenleri işlemesini öğrenmesiyle altın dönemini yitirdiği ve "özel mülkiyet" in uygarlaşma sürecini daha başından sakatladığı ve insanlar arasındaki eşitsizliğin temeli olduğu gibi savları yüzünden yayımlandığında büyük bir ilgi ve aynı zaman tepkiyle karşılanmıştır.

Bir uygarlık eleştirisi olarak da kabul edilen bu kitap, sonradan edindiğimiz eşitsizlikleri de tartışmaya açmıştır.

"Toplumsal çöküntüleri" bütün ayrıntılarıyla anlamak isteyen herkesin yeniden ve yeniden okuması gereken bir düşünürdür Rousseau.

ISBN 978-975-385-450-4

9 789753 854504

KDV dahil

₺10